COLECŢIA DELAFRAS

GEORGE SAND

EL şi EA

ROMAN

„CUGETAREA“ — BUCUREŞTI

El şi Ea

George Sand

El şi Ea

TRADUCERE DE
AL. IACOBESCU

EDITURA «CUGETAREA»
BUCUREŞTI IV, Str. Mătăsari 23

EL şi EA

DOMNIŞOAREI JACQUES

Scumpa mea Tereza, fiindcă mi-ai îngăduit să nu-ţi zic domnişoară, află o veste foarte însemnată din *lumea artelor*, cum ar spune amicul nostru Bernard. Uite, nu ştiu cum priveşti acest început de scrisoare, dar sunt încredinţat că mă vei asculta cu luare-aminte.

Închipuieşte-ţi că ieri, după ce te-am plictisit cu vizita mea, am găsit acasă pe-un milord englez... La urma-urmei putea să nu fie un milord, era însă englez, căci mă întrebă în limba lui păsărească:

— Eşti pictor?
— *Yes*, milord.
— Zugrăveşti chipuri de oameni?
— *Yes*, milord.
— Şi mâni?
— *Yes*, milord; şi picioare.
— Bine?
— Foarte bine.
— Oh, sunt încredinţat de asta!
— Ei bine, vrei să-mi faci portretul?
— Portretul d-tale?

— De ce nu?

Acest *de ce nu* fu rostit cu-atâta blândeţe, încât mă oprii de a-l mai privi ca pe-un imbecil, mai ales când e ştiut că fiul Albionului e un bărbat minunat. E capul lui Antinous pe umerii... pe umerii unui englez; e un tip grecesc din epoca cea mai înfloritoare pe trupul oarecum ciudat înveşmântat şi dichisit al unui om din lumea aleasă britanică.

— Vă mărturisesc, i-am spus, că sunteţi cu adevărat un model minunat şi-aş vrea să fac pe seama acestui model un studiu care să-mi folosească; nu pot însă să vă fac portretul.

— De ce?

— Fiindcă eu nu sunt pictor de portrete.

— Oh... Dar cum? D-voastră plătiţi oare în Franţa vreo dare pentru cutare sau cutare specialitate în artă?

— Nu; dar publicul nu ne îngăduie să ne îndeletnicim cu prea multe de-odată. Vrea să ştie care e calea adevărată pe care am pornit, mai ales atunci când suntem tineri; şi dacă eu care vă vorbesc şi care sunt foarte tânăr, aş avea nenorocirea să vă fac un portret mulţumitor, cu mare greutate aş izbuti la cea mai apropiată expoziţie cu altceva decât cu un portret; apoi, dacă v'aş face un portret mediocru, nu mi s'ar mai îngădui să mai încerc şi altele: s'ar spune că n'am însuşiri pentru această meserie şi că am fost un îngâmfat atunci când am cutezat că încerc aceea ce nu e pentru mine.

Am povestit englezului multe alte nimicuri de cari te scutesc, şi cari îl făcură să mă privească cu ochi mari; apoi începu să râdă şi băgai de seamă că vederile mele îl făceau să aibă cel mai crud dispreţ faţă de Franţa, dacă nu chiar faţă de mine.

— De ce să mai ocolim lucrurile ? îmi zise el. D-tale nu-ţi place portretul.

— Cum ! Mă iei drept un Welche ? Spune mai degrabă că nu îndrăznesc încă să fac portretul şi că n'aş şti să-l fac dintr'o pricină anumită : ori asta e o specialitate care nu mai îngăduie alta, ori e însăşi desăvârşirea sau, cum s'ar spune, cununa talentului. Anumiţi pictori, neputincioşi în ce priveşte compoziţia, pot să copieze cu îngrijire şi fără cusur un model viu. Aceştia îşi au succesul totdeauna asigurat, fiindcă ştiu să înfăţişeze modelul sub cea mai plăcută lumină şi au îndemânarea să-l înveşmânte, spre folosul lor, în haina cea mai de preţ, aceea care e la modă ; dar, când nu eşti decât un biet pictor de istorie, ucenic în care nimeni încă nu poate avea încredere, cum am cinstea să fiu şi eu, nu poţi lupta cu oameni de meserie. Vă mărturisesc că n'am studiat niciodată cu luare-aminte cutele unei haine negre sau obişnuitele particularităţi ale unei înfăţişări. Sunt un nenorocit inventator de atitudini, de tipuri şi de expresii. Toate astea trebue să se supuie obiectului, ideei, visului meu, dacă vreţi. Dacă mi-aţi îngădui să vă îmbrac după gustul meu şi să vă aşez într'o compoziţie care mi-ar conveni... Totuşi, uite, asta n'ar mai însemna nimic, n'aţi mai fi d-voastră... N'ar mai fi un portret pe care să-l dăruiţi iubitei... cu atât mai mult soţiei d-voastră legitime. Nici una nici alta nu v'ar recunoaşte. Prin urmare nu mă întrebaţi ce aş putea să fac într'o zi, dacă din întâmplare aş deveni un Rubens ori un Tiţian, fiindcă atunci aş şti să rămâi poet şi creator apropiindu-mă fără silinţi şi fără teamă de puternica şi măreaţa realitate. Din nenorocire n'am să ajung altceva decât un nebun sau un om de

nimic. Citiți rândurile cutărui sau cutărui domn, care a scris asta în vreun foileton.

Închipuiește-ți, Tereza, că din cele ce-ți povestesc aci n'am spus nici un cuvânt englezului: astea le spui numai când vorbești cu tine însuți; dar, din tot ce-aș fi putut să-i spun ca să-mi cer iertare că nu pot să-i fac portretul, nu mi-au fost de folos decât aceste cuvinte: «De ce dracu nu te duci să ceri asta d-rei Jacques?»

El făcu de trei ori *Oh!* După asta îmi ceru adresa ta și plecă fără să mai fi stat pe gânduri, lăsându-mă încremenit și mâhnit că nu-mi putusem sfârși dizertația asupra portretului; căci, în sfârșit, buna mea Tereza, dacă acest animal de englez vine la tine azi, fiindcă îl cred în stare s'o facă, și-ți spune tot ce ți-am povestit până acum, adică tot ce nu i-am spus despre *meșteșugarii* și marii maeștri, ce-ai să crezi despre neîndemânaticul tău prieten? Ce-ai să spui că te-a așezat printre cei dintâi și te socotește lipsită de darul de a face altceva decât un portret frumos care să placă oricui? Ah, scumpa mea prietenă, dacă ai fi auzit tot ce i-am spus despre tine după ce-a plecat!... Tu știi, știi foarte bine, că nu ești pentru mine d-șoara Jacques, care face portrete asemănătoare, la modă, ci un bărbat ales care s'a deghizat în femee și care, fără a fi urmat cursurile academiei, ghicește și știe să te facă să ghicești un trup și un suflet într'un portret, în felul marilor sculptori din vechime și al marilor pictori de pe vremea Renașterii. Tac însă; nu-ți place să ți se spuie ce crede și ce gândește lumea despre tine. Ai lua asta ca un fel de măgulire. Și ești foarte mândră, Tereza.

Sunt trist azi, și nu știu pentru ce. N'am mâncat nimic să-mi placă, astăzi de dimineață. Așa am mâncat totdeauna, decâteori mi-am adus

vreo bucătăreasă. Şi-apoi nici tutun bun nu mai poţi găsi. Regia te otrăveşte... Mi s'a adus o pereche de ghete noui cari nu-mi vin de loc... Şi plouă... Şi-apoi, mai ştiu eu ce am? Zilele sunt lungi ca zilele fără pâine de câtăva vreme, nu găseşti? Nu, poate că ţie lucrurile îţi par cu totul altfel. Tu nu cunoşti oboseala, plăcerea care te plictiseşte, plictiseala care te ameţeşte, boala fără leac de care îţi vorbeam alaltăeri seară, în salonaşul liliachiu unde aş vrea să fiu acum; căci am petrecut o zi groaznică şi, fiindcă n'am putut picta, aş fi vrut să te plictisesc silindu-te să stăm de vorbă.

Deci, azi n'am să te văd! Ai în preajma ta o lume nesuferită care te fură celor mai credincioşi prieteni, N'aş vrea să fiu silit în astă-seară să fac vreo prostie gogonată... Asta numai din pricină că eşti prea bună cu mine, scumpa mea tovarăşe mai mare. Incep să deviu buimac şi te mâhnesc, fiindcă mă prostesc şi nu-mi mai dau seama de nimic când nu te văd. Dar fii liniştită; n'am să-ţi povestesc niciodată cum îmi petrec seara de astăzi.

Prietenul şi sluga ta,

LAURENT

11 Mai, 183...

DOMNULUI LAURENT DE FAUVEL

Mai întâi, dragul meu Laurent, îţi cer, dacă îmi porţi vreo urmă de prietenie, să nu mai faci astfel de prostii cari îţi zdruncină sănătatea. Pe toate celelalte ştii bine că ţi le-am îngăduit. Poate ai vrea să-ţi aduc aminte de una; iată-mă însă foarte încurcată; căci, atunci când e vorba de prostii, cunosc prea puţine cari să nu fie vătă-

mătoare. Rămâne să vedem ce nseamnă prostie. Dacă e vorba de acele petreceri nesfârşite de cari îmi vorbeai acum câteva zile, am încredinţarea că ele te omoară, şi asta mă deznădăjdueşte. Ce gânduri te chinuesc, Doamne, să-ţi prăpădeşti astfel, cu o trecătoare bucurie a sufletului, o viaţă atât de scumpă şi atât de frumoasă? Tu nu vrei însă să-ţi fac o dojană; de-aceea mă mulţumesc numai cu o rugăminte.

Cât despre Englezul tău, care e American, află că l-am văzut şi, fiindcă n'o să ne întâlnim nici astăseară, nici mâine poate, spre marea mea părere de rău, ţin să-ţi spun că ai făcut rău atunci când nu te-ai hotărât să-i faci portretul.

Ţi-ar fi arătat toată bună-voinţa lui, şi bună-voinţa unui American ca Dick Palmer înseamnă mulţi bani de cari ştiu că ai nevoie, tocmai ca să nu mai faci prostii, vreau să spun ca să nu-ţi mai încerci norocul aiurea, în nădejdea unei bunevoinţi a soartei care nu se iveşte niciodată pentru oameni cu închipuirea bogată, fiindcă oamenii cu o astfel de închipuire nu ştiu să joace, ci pierd totdeauna, deaceea cată să-şi întrebe la urmă închipuirea cum să-şi plătească datoriile, meşteşugul pentru care această prinţesă se simte cu totul neputincioasă şi căreia nu i se supune decât prăpădind bietul trup în care i-a fost dat să sălăşluiască.

Mă găseşti oarecum hotărâtă, nu-i aşa? Fie cum crezi. De altfel, luând lucrurile mai de sus, judecata pe care ai desfăşurat-o faţă de American şi'n urmă faţă de mine, nu preţueşte nici două parale. E cu putinţă să nu ştii să faci un portret, dacă e vorba să-l faci în condiţiunile de cari atârnă un succes burghez; d-l Palmer însă nu ţinea câtuş de puţin la asta. Tu l-ai luat drept băcan şi te-ai înşelat. E un om de gust, cu ju-

decată aleasă, care îşi dă seama ce gândeşte şi care te-a privit de la început cu ochi buni. Cum crezi că l-am primit? Venea la mine cu presimţirea unei mari neplăceri, am bugat de seamă, şi tocmai pentru asta am ştiut să-i plac. L-am mângâiat, făgăduindu-i că voi face tot ce-mi va sta în putinţă ca să te hotărăsc să-i faci portretul. Vom mai vorbi despre toate astea poimâine, căci l-am chemat la mine pe acest Palmer înadins ca să mă ajute să-i fiu de folos şi să-ţi smulgă în orice chip făgăduiala.

De-aceea, dragul meu Laurent, cată şi-ţi alungă plictiseala şi nemulţumirea că n'ai să mă vezi în aceste două zile. Asta nu-ţi va fi greu; cunoşti mulţi oameni de spirit şi pătrunzi în lumea cea mai aleasă. Eu nu sunt decât o bătrână duhovnică; te iubesc mult şi te rog să nu te mai culci târziu în toate nopţile şi, deasemeni, te sfătuiesc să nu mai faci risipă şi abus de nimic. N'ai dreptul s'o faci; însuşirile tale nu-ţi îngăduie.

Prietena ta

TEREZA JACQUES

DOMNIŞOAREI JACQUES

Draga mea Tereza, plec peste două ceasuri la ţară, în tovărăşia contelui de S... şi a prinţului D... Acolo va fi tinereţe şi frumuseţe, după cât mi se spune. Iţi făgăduesc şi îţi jur că n'am să fac prostii şi că n'am să beau şampanie... fără să nu-mi aduc singur cele mai amare mustrări. Ce vrei! Mi-ar fi plăcut mai bine să mă plimb prin atelierul încăpător, ori să flecăresc în salonaşul tău liliachiu; dar, fiindcă ai întâlnire cu cele treizeci şi şase de verişoare din provincie, n'ai să-mi bagi de seamă lipsa poimâine: vei asculta plă-

cută muzică cu accent anglo-american toată seara. Ah, îl chiamă Dick, pe acest bun domn Palmer? Eu credeam că Dick e diminutivul prietenesc al lui Richard. E adevărat însă că dintre toate limbile tot mai bine o cunosc pe cea franceză.

Să nu mai vorbim de portret. Eşti de o mie de ori bună ca o mamă, scumpa mea Tereza, când te gândeşti la afacerile mele şi le nesocoteşti pe ale tale. Cu toate că ai o frumoasă clientelă, ştiu că aleasa ta simţire nu-ţi îngăduie să fii bogată şi că cele câteva bilete de bancă nu înseamnă mai mult în mâinile tale decât într'ale mele. Le-ai întrebuinţa făcându-i pe alţii fericiţi, iar eu le-aş zvârli la cărţi, cum spui tu.

De altfel, niciodată nu m'am simţit mai scârbit de pictură ca acum. Pentru asta îţi trebuie două lucruri, pe cari tu le ai; gândirea şi inspiraţia; pe cea dintâi n'o voi avea niciodată; pe cea de-a doua *am avut-o*. De-aceea sunt desgustat ca de-o bătrână ursitoare care m'ar fi obosit peste măsură plimbându-mă în largul câmpiilor pe spatele costeliv al unui cal din Apocalips. Văd bine ce-mi lipseşte; dacă judecata ta nu se turbură pentru asta, află că n'am trăit încă îndeajuns, de aceea plec în tovărăşia doamnei Realităţi pentru şapte sau opt zile, schimbată sub chipul câtorva nimfe din corpul de balet al Operei. Nădăjduiesc că la întoarcere am să fiu omul cel mai cu judecată, cel mai obosit şi mai cumsecade.

Prietenul tău,

LAURENT

I

Tereza pricepu numaidecât neliniştea şi gelozia cari dictaseră această scrisoare.

— Şi totuşi, îşi zise ea, nu e îndrăgostit de mine. Oh, nu, nu se va îndrăgosti de nimeni

niciodată, iar de mine mai puţin că de oricare altă femee.

Şi, citind scrisoarea şi stând pe gânduri, Terezei îi păru că se minte pe ea însăşi, încercând să se încredinţeze că Laurent n'avea cum să-şi primejduiască viaţa din pricina ei.

— Dar cum? ce fel de primejdie? îşi zicea ea din nou: să te chinuieşti din pricina unui capriciu nesatisfăcut? Oare se poate îndura un chin amar din pricina unui capriciu? Eu nu-mi dau seama ce înseamnă asta. Eu n'am avut niciun capriciu.

Orologiul bătea cinci ceasuri după amiază. Tereza, după ce vârî scrisoarea în buzunar, ceru să i se aducă pălăria, spuse servitorului că nu mai are nevoe de el douăzeci şi patru de ceasuri, desvălui bătrânei Caterina câteva lucruri de seamă şi se urcă într'o trăsură. După două ceasuri se întorcea întovărăşită de-o femee slăbuţă, puţin adusă de spate, cu obrazul acoperit, a cărei privire n'o văzu nici vizitiul. Se ascunse în tovărăşia acestei necunoscute şi Caterina le servi o cină oarecum gustoasă. Tereza se îngrija să-şi servească singură tovarăşa care o privea cu atâta extaz şi cu atâta nedumerire, încât nu putea să mănânce.

La rându-i, Laurent se pregătea să plece la petrecerea pentru care fusese vestit; dar când prinţul D... veni să-l ia în trăsura lui, Laurent îi spuse că o afacere neprevăzută îl mai reţinea încă două ceasuri la Paris şi că îl va ajunge pe drum pe înserate.

Laurent n'avea de altfel nici o afacere. Se îmbrăcase în grabă, cu nelinişte. Îşi pieptănase părul cu-o grije deosebită. Apoi îşi zvârlise haina pe un fotoliu şi îşi trecu mâna printre şuviţele prea regulate, fără să se gândească dacă-i stă bine sau rău. Se plimba prin atelier când grăbit,

când obosit parcă. Când prinţul D... se pregătea să plece, silindu-l să-i făgăduiască de zece ori că nu va întârzia, el se năpusti pe scară şi-l rugă să aştepte să se îmbrace, spunându-i că se lipsea de orice afacere şi era gata să-l întovărăşească; dar, fără să-l cheme în casă, intră în odaie şi se zvârli pe pat.

— De ce-mi închide uşa în aceste două zile? Trebuie să fie ceva la mijloc. Iar, când îmi dă întâlnire pentru a treia zi, aceasta o face ca să mă pot înţelege cu un Englez sau un American pe care nu-l cunosc. Ea însă trebuie să-l cunoască pe acest Palmer căruia îi zice pe nume. Atunci pentruce mi-a cerut adresa ei? E la mijloc o viclenie? Oare, ea de ce s'ar preface cu mine? Nu-i sunt amant şi n'am nici un drept asupra ei. Amantul Terezei! N'am să fiu niciodată amantul acestei femei. Dumnezeu să mă ferească! O femee cu cinci ani mai în vârstă ca mine, dacă nu chiar cu mai mult! Cine poate cunoaşte vârsta unei femei, şi mai ales a femeii pe care n'o cunoaşte nimeni? Poate că un tainic trecut ascunde o groaznică rătăcire, cea mai înjositoare ocară!... Cu toate astea însă, cine poate şti dacă e cucernică ori neruşinată şi dacă e aspră cu judecata ei? Vorbeşte despre toate cu o nepărtenire, cu o îngăduinţă, cu o uşurinţă!... Pot eu să ştiu ce crede, ce nu crede, ce vrea, ce-i place şi, mai ales, dacă e în stare să iubească?

Mercourt, un tânăr critic, prieten cu Laurent, se ivi în aceeaşi clipă.

— Am aflat, zise el, că pleci la Montmorency. Deaceea am intrat pentru o clipă ca să te întreb de o adresă, aceea a d-rei Jacques.

Laurent tresări.

— Şi ce dracu vrei cu d-ra Jacques? răspunse

el, făcându-se că îşi caută foiţa ca să răsucească o ţigară.

— Eu? Nimic... adică... da... Aş vrea s'o cunosc mai de-aproape, căci o cunosc numai din vedere şi din nume. Vreau să-i aflu adresa pentru cineva care doreşte să-i facă portretul.

— O cunoşti din vedere pe d-ra Jacques?

— La dracu! Dar a ajuns celebră, cred. Şi-apoi cine n'o cunoaşte? E făcută pentru asta.

— Crezi?

— Dar tu?

— Eu? Nu cred nimic. O iubesc prea mult şi nu mă simt în stare să-i cumpănesc gloria.

— O iubeşti mult?

— Da, ai văzut că m'am spovedit, ceea ce înseamnă că nu-i fac curte.

— O întâlneşti deseori?

— Câte-odată.

— Atunci eşti un prieten de-al ei... serios?

— Ei bine, da, într-o câtva... De ce râzi?

— Fiindcă nu cred nimic; la douăzeci şi patru de ani nu poţi fi prietenul serios al unei femei... tinere şi frumoase.

— Totuşi, nu e nici atât de tânără, nici atât de frumoasă. E o bună prietenă, pe care îţi face plăcere s'o vezi, asta e totul. Are însă o înfăţişare care nu-mi place şi sunt silit s'o iert că e blondă. Nu-mi plac blondele decât în pictură.

— Dar nu-i atât de blondă. Are ochi de-un negru blând; părul nu-i e nici brun nici blond, şi ştie cum să-şi îngrijească pieptănătura. De altfel îi stă bine şi-ţi pare un sfinx cu înfăţişare de femee cumsecade.

— Cuvântul ar fi frumos; dar... ţie îţi plac femeile bine făcute.

— Ea e micuţă, are mâni şi picioare foarte

mici. E o adevărată femee. Am privit-o îndelung, de vreme ce m'am îndrăgostit de ea.

— Uite, ce gânduri îţi mai trec prin minte!

— Ce-ţi pasă de asta, de vreme ce nici ea, nici altă femee nu-ţi place.

— Dragul meu, mi-ar plăcea oricum ar fi, numai astfel, nu. Atunci aş încerca să fiu mai apropiat de ea de cum sunt: nu m'aş îndrăgosti însă, fiindcă de asta nu mă simt în stare; prin urmare n'aş fi nici gelos. Deci, cată să-ţi împlineşti dorinţa, dacă crezi că te poate mulţumi.

— Pe mine? Da. Voi face-o, dacă voi găsi prilejul; n'am însă vreme să-l caut căci, de altfel, sunt şi eu ca tine, Laurent, pe de-a'ntregul aplecat spre răbdare, de vreme ce fac parte dintr'o lume ciudată şi mă găsesc la vârsta căreia nu-i lipseşte bucuria... Dar, fiindcă am pornit de la femeea aceasta şi fiindcă tu o cunoşti, spune-mi... te întreb numai din curiozitate, îţi mărturisesc, — e văduvă sau...

— Sau cum?

— Vreau să spun dacă e văduva unui amant ori a unui bărbat.

— Nu ştiu nimic.

— Nu se poate.

— Iţi dau cuvântul meu de cinste că n'am întrebat-o niciodată despre asta. Imi e tot una.

— Ştii ce se svoneşte?

— Nu, nici nu m'ar interesa. Ce se svoneşte?

— Vezi că te interesează! Se spune că-a fost măritată cu un om bogat şi de neam.

— Măritată?...

— De vreme ce-a trecut pe la primărie şi pe sub binecuvântarea preotului.

— Ce prostie! Dar atunci i-ar purta numele şi titlul.

— Ah, vezi! E o taină aci. Când voi avea

vreme, voi căuta să pătrund adâncul acestei taine şi-ţi voi împărtăşi totul. Se spune că n'are un amant cunoscut, deşi trăieşte în deplină libertate. De altfel, tu trebue să ştii asta, nu?

— Nu ştiu nimic. Ah, dar tu crezi că eu îmi petrec vremea cercetând sau întrebând lumea despre viaţa femeilor? Eu nu sunt atât de curios ca tine. Găsesc viaţa prea scurtă pentru muncă şi trai.

— Pentru trai... nu ştiu ce să spun. Imi pare că trăeşti destul de bine. Cât despre muncă... se spune că nu munceşti mai nimic. Ia stai, ce ai acolo: Lasă-mă să văd şi eu.

— Nu, nu e nimic, n'am început încă nimic.

— Ba da... capul acela... e foarte frumos! Drace! Lasă-mă să văd, ori te înjur în articolul care va apare peste câtăva vreme.

— Ai fi în stare s'o faci!

— Da, când tu ai fi vrednic de asta; dar, pentru capul acesta n'am să-ţi aduc decât cuvinte de laudă. Ce vrei să înfăţişeze?

— Crezi că eu ştiu?

— Vrei să-ţi spun eu?

— Mi-ai face plăcere.

— Fă din el o sibilă. Dă-i orice fel de pieptănătură, e tot una.

— Da, ai dreptate.

— Şi-apoi, nu înjoseşti persoana cu care s'ar asemui.

— Dar seamănă cuiva?

— Drace! Glumeţ răutăcios, crezi oare că eu n'o cunosc? Haide, dragul meu, ai vrut să-ţi baţi joc de mine, fiindcă tu nesocoteşti totul, chiar şi lucrurile cele mai simple. Eşti amantul acestei femei.

— Dovada e că plec la Montmorency! zise Laurent cu răceală, luându-şi pălăria.

— Asta nu înseamnă nimic! răspunse Mercourt.

Laurent ieşi, iar Mercourt, care coborâse odată cu el, îl văzu urcându-se într'o trăsurică de casă; dar Laurent porunci vizitiului să-l ducă la Bois de Boulogne, unde mâncă singur într'o cafenea şi de unde se întoarse noaptea, târziu, pe jos şi foarte îngândurat.

Bois de Boulogne nu era pe-atunci ceeace e astăzi. Era o grădină cu înfăţişare sărăcăcioasă, mai neîngrijită, mult mai tainică şi mai câmpenească: aci puteai visa în linişte.

Câmpiile-Elisee, mai puţin bogate şi mai neumblate ca azi, aveau locuinţe nouă şi se puteau închiria pe un preţ ieftin căsuţe curate cu grădini învăluite într'o plăcută intimitate. Aci puteai trăi şi munci.

Într'o astfel de căsuţă albă şi curată, în mijlocul mănunchiurilor de liliac în floare, în spatele unui hăţiş de păducel închis cu'n gard văpsit cu verde, locuia Tereza. Era în Mai. Vremea era minunată. Cum se găsea Laurent în spatele acestui hăţiş, la nouă ceasuri, pe strada pustie şi neisprăvită, neluminată încă de nici un felinar şi năpădită de urzici şi tufe de buruieni, nici e nsuşi nu-şi putea lămuri.

Hăţişul era des şi Laurent îl înconjură de câteva ori în linişte, fără să vadă altceva decât frunzele de-abia îngălbenite de raza unei lumini ce-i părea că vine din grădină, de la masa unde avea obiceiul să fumeze când îşi petrecea seara la Tereza. Fuma oare cineva în grădină? Luau ceaiul, cum se'ntâmpla de obicei? Dar Tereza îl vestise pe Laurent că-şi aştepta nişte rude din provincie şi el n'auzea decât două glasuri de-abia şoptind, dintre cari unul părea să fie al Terezei Cellalt vorbea şi mai încet: era al unui bărbat?

Laurent ascultă cu'n ciocănit surd în urechi, până când însfârşit auzi, ori i se păru că aude, aceste cuvinte rostite de Tereza:

— Ce-mi pasă de toate astea? O singură iubire m'a neliniştit pe pământ: iubirea pentru tine.

— Acum, îşi zise Laurent, părăsind numaidecât strada pustie şi întorcându-se pe şoseaua sgomotoasă a Câmpiilor-Elisee, iată-mă cu totul liniştit. Are un amant! De altfel, n'avea de ce să se spovedească!... Totuş nu era silită de nimeni să-mi vorbească totdeauna în aşa chip încât să mă facă să cred că nu era şi nu vroia să fie a nimănui. E o femee ca oricare alta; simţea nevoia să mintă, înainte de toate. Ei, şi ce e cu asta? Ştiu bine că n'aş fi crezut-o! Am făcut de altfel cea mai mare prostie, ascultând la poarta ei, căci ăsta e un obicei cât se poate de josnic, atunci când ai încredinţarea că nu poţi fi gelos. Nu pot să mă căiesc îndeajuns; asta m'ar scăpa dintr'o mâhnire de neînchipuit: aceea de a dori o femee care nu e în stare să dorească nimic, nici cel puţin sinceritatea.

Laurent opri o trăsură şi se îndreptă spre Montmorency. Îşi făgăduia să rămâie acolo o săptămână şi să nu mai calce prin casa Terezei decât peste cincisprezece zile. Totuş nu rămase la ţară decât patruzeci şi opt de ore şi a treia zi era la uşa Terezei, chiar în clipa când intra şi Richard Palmer.

— Oh, zise americanul întinzându-i mâna, sunt mulţumit că vă văd.

Laurent nu se putu opri să nu-i întindă mâna; deasemeni, însă, nu se putu stăpâni să nu-l întrebe pe d-l Palmer de ce se simţea atât de vesel că-l vede.

Străinul păru că nu ia în seamă tonul oarecum obraznic al artistului.

— Sunt mulţumit fiindcă d-ta îmi eşti drag, reluă el cu o bunăvoinţă deschisă, şi îmi eşti drag fiindcă te preţuiesc mult.

— Cum, ai venit? întrebă Tereza, mirată, pe Laurent. Nu credeam să te văd în astă seară.

Şi tânărului îi păru că era o răceală neobişnuită în aceste simple cuvinte.

— Ah, îi răspunse el în şoaptă, ai fi fost nesupărată, căci bag de seamă că am turburat o plăcută intimitate cu venirea mea.

— E cu atât mai crud din parte-ţi, reluă ea cu acelaş ton de batjocură, cu cât vrei să-mi arăţi că aveai de gând să mă cruţi.

— N'am avut încă prilejul s'o fac. Pot pleca?

— Nu, rămâi. Mă resemnez să te pot suferi.

Americanul, după ce salută pe Tereza, îşi desfăcu portofoliul şi căută o scrisoare pe care fusese rugat să i-o aducă. Tereza străbătu rândurile cu privirea fără niciun fel de turburare, fără niciun gând parcă.

— Dacă voiţi să răspundeţi, zise Palmer, am o ocazie pentru Havana.

— Vă mulţumesc, răspunse Tereza, trăgând cutia unui scrin ce-i era aproape, n'am să răspund.

Laurent, care îi urmărea toate mişcările, văzu că aruncă scrisoarea printre celelalte, dintre cari una, prin formă şi scris, îi sări, ca să zic astfel, în ochi. Era aceea pe care i-o scrisese Terezei cu două zile în urmă. Nu-şi da seama de ce-l cuprinde mânia la gândul că această scrisoare se găsea alături de aceea pe care o adusese domnul Palmer.

— Mă aşează printre amanţii ei izgoniţi, îşi zise el. N'aş avea însă dreptul la atâta cinste. Nu i-am vorbit niciodată de dragoste.

Tereza aduse vorba de portretul d-lui Palmer. Laurant se lăsa rugat, pândind cele mai neînsemnate priviri şi cele mai neînţelese schimbări ale glasului celor doi convorbitori, închipuindu-şi în fiecare clipă că descoperea în ei o tainică teamă de a-l vedea primind; dar stăruinţa lor era deaşa bună credinţă, încât se potoli şi se dojeni pentru toate bănuelile de până atunci. Dacă Tereza avea legături cu acest străin, liberă şi singură cum trăia, fără să fie silită să dea socoteala cuiva şi fără să ia în seamă ce-ar fi putut să se spună despre ea, avea oare nevoe de pretextul unui portret ca să primească deseori în casa ei bucuria ce-i mângâia dragostea ori fantezia?

De îndată ce se simţi liniştit, Laurent nu se mai putu stăpâni de a-şi da pe faţă curiozitatea.

— Nu cumva eşti americană? întrebă el pe Tereza care, din când în când, traducea d-lui Palmer în englezeşte cuvintele pe cari nu le înţelegea tocmai bine.

— Eu? răspunse Tereza; nu ţi-am spus că am cinstea să fiu compatrioata d-tale?

— Dar vorbeşti atât de bine limba engleză!

— Nu poţi să ştii dacă o vorbesc atât de bine, fiindcă n'o cunoşti. Ştiu însă cât eşti de curios. Ai vrea să mă întrebi dacă pe d. Palmer îl cunosc de ieri sau mai de mult. Ei bine, întreabă-l pe el.

Palmer nu pricepu întrebarea pe care Laurent cu mare greutate se hotărî să i-o facă. Îi răspunse că era întâia oară când venea în Franţa şi că o cunoscuse pe Tereza când era tânără, în casa părinţilor ei. Nu le rosti însă, numele. Tereza avea obiceiul sa spună că nu cunoscuse nici pe tatăl nici pe mama ei.

Trecutul d-rei Jacques era o taină de nepă-

truns pentru oamenii de lume cari veneau să le facă portretele şi pentru micul număr de artişti pe cari îi primea din când în când. Venise la Paris nu se ştia de unde, nici când, nici cu cine. Era cunoscută numai de doi sau de trei ani, un portret pe care îl făcuse atrăgând asupră-i luarea aminte a oamenilor de gust cari socoteau acest portret opera unui adevărat maestru. Astfel de la o clientelă şi o existenţă săracă şi nebăgată în seamă trecu dintr'odată la o faimă neobişnuită, într'o viaţă de belşug şi mulţumire; nu schimbase încă nimic din gusturile ei potolite, din dragostea ei de libertate şi din asprimea înfăţişerii. Nu voia să pară decât aceea ce era şi nu vorbea niciodată de ea însăşi decât ca să-şi mărturisească părerea şi felul de a simţi cu suflet deschis şi fără teamă. Intrucât privea purtarea ei în viaţă avea un mijloc ciudat să înlăture orice fel de întrebare, şi să treacă prin faţa acestor întrebări fără să fie silită să răspundă. Dacă cineva stăruia, avea obiceiul să spună după câteva cuvinte lipsite de înţeles:

— Nu e vorba de mine. Tot ce-aş povesti n'are nici o însemnătate şi, dacă am suferit mult, nu-mi mai aduc aminte de nimic, fiindcă n'am avut vreme să mă gândesc la asta... Sunt îndeajuns de fericită astăzi, fiindcă am ce să lucrez şi-mi place munca mai mult ca orice în lume.

Datorită unei întâmplări şi în urma legăturilor de la artist la artist, în cea mai mare parte, Laurent făcuse cunoştinţă cu d-ra Jacques. Svârlit ca om de lume şi ca artist de seamă într'o lume aleasă, la douăzeci şi patru de ani d. Fauvel avea experienţa faptelor pe care, de multe ori, n'o ai la patruzeci. Pentru asta se mândrea şi se mâhnea rând pe rând; n'avea însă întru nimic experienţa inimii, care nu se poate dobândi într'o viaţă

de neorânduială. Prin scepticismul cu care căuta să pătrundă în lume, ajunse la deplina încredinţare că Tereza trebue să aibă ca amanţi pe toţi acei cu cari se purta ca prietenă, şi fusese nevoie ca toţi acei prieteni să mărturisească şi să dovedească în acelaş timp nevinovăţia legăturilor ce aveau cu ea, ca să ajungă s'o socotească fiinţa în stare să aibă pasiuni, nu darul de a precupeţi galanteria.

De-atunci se simţi cu desăvârşire dornic să afle pricina acestei ciudăţenii: o femee tânără, frumoasă, înţeleaptă şi străină de lume printr'o viaţă veşnic neînţeleasă. O văzuse de câteva ori, apoi aproape în fiecare zi; căuta s'o întâlnească, prefăcându-se c'o găseşte întâmplător, apoi se dădea drept prieten cere nu urmăreşte nimic, prea cunoscător al vieţii ca să aibe vreme să se tânguie pe urmele unei femei serioase, dar prea idealiste ca să mai aibă nevoe de dragoste şi să nu-şi dea seama cât preţuieşte o prietenie desinteresată.

De altfel, în toate astea era un sâmbure de adevăr; dragostea însă se strecurase pe încetul în inima tânărului şi Laurent se sbătea împotriva năvălirii unui sentiment pe care voia să-l ascundă Terezei şi lui însuşi, cu atât mai mult cu cât îl încerca pentru întâia oară în viaţă.

— Dar, la urma-urmei, zise el, după ce făgădui d-lui Palmer că va încerca să-i facă portretul, la ce dracu ţii atât de mult la un lucru care poate n'are să fie bun, când o cunoşti pe d-ra Jacques, care ar primi cu toată bucuria să-ţi facă un portret cumsecade?

— N'a primit, răspunse Palmer cu multă blândeţe, şi nu ştiu de ce am făgăduit mamei mele, care are slăbiciunea să mă creadă un bărbat foarte frumos, un portret lucrat de-o mână de maestru, şi ea nu-l va găsi niciodată asemănător

dacă e prea aproape de realitate. Iată de ce m'am adresat d-tale ca unui maestru idealist. Dacă nu primeşti, voi avea mâhnirea să nu aduc o bucurie mamei, ori plictiseala de a căuta în altă parte ceeace n'am dobândit de la d-ta.

— Plictiseala asta nu va ţine mult: sunt atâţi pictori mult mai buni decât mine!

— Nu cred; dar, presupunând că ar fi aşa, se poate întâmpla ca niciunul să n'aibă vreme numaidecât pentru mine, şi eu sunt grăbit să trimit portretul acasă. Vreau ca mama să-l primească la sărbătoarea zilei naşterii mele, peste patru luni, şi numai transportul va dura aproape două luni.

— Prin urmare, Laurent, adăogă Tereza, va trebui să faci acest portret în şease săptămâni cel mult şi, cum eu ştiu cam câtă vreme ţi-ar trebui, ar însemna să începi chiar de mâine. Haide, ne-am înţeles, ai făgăduit, nu-i aşa?

D. Palmer întinse mâna spre Laurent, zicând:

— Iată învoiala făcută. Nu vorbesc de bani; d-ra Jacques va îngriji de asta, nu mă amestec. La ce oră să te găsesc mâine?

După ce se înţeleseră şi asupra acestui lucru, Palmer îşi luă pălăria, şi Laurent se simţi dator să facă la fel, din respect pentru Teraza; Palmer însă păru că nu bagă de seamă şi plecă după ce strânse fără să sărute mâna d-rei Jacques.

— Să plec şi eu? întrebă Laurent.

— Nu e nevoie, răspunse Tereza: toţi acei cari vin seara în casa mea mă cunosc foarte bine; astăzi însă va trebui să pleci la zece ceasuri; căci, acum în urmă mi-am petrecut vremea vorbind cu tine despre nimicuri până aproape de miezul nopţii şi, cum dimineaţa sunt obişnuită să mă scol la cinci, m'am simţit peste zi foarte obosită.

— Va să zică, n'ai să mă dai pe uşe afară.

— Nici nu m'am gândit la asta.

— Dacă aş fi un înfumurat, aş începe să mă mândresc.

— Nu eşti înfumurat, mulţumim lui Dumnezeu; lasă asta pe seama proştilor. Totuşi, vreau să te cert, maestre Laurent. Se spune că nu lucrezi nimic.

— Şi numai ca să mă sileşti să lucrez mi-ai pus portretul lui Palmer ca un pistol la gât?

— Ei bine, şi de ce nu?

— Eşti bună, Tereza, ştiu asta; vrei să mă sileşti să-mi câştig cele de trebuinţă chiar atunci când nu vreau.

— Nu mă amestec în nevoile vieţii tale, nu am acest drept. N'am fericirea... sau nenorocirea să-ţi fiu mamă; dar pot să-ţi fiu ca o soră... *intra Apollo*, cum zice clasicul nostru Bernard, şi-mi e cu neputinţă să-mi potolesc mâhnirea când văd cât eşti de leneş.

— Ce-ţi pasă ţie de toate astea? strigă Laurent cu un amestec de bucurie şi de ciudă pe care Tereza îl simţi şi care o hotărî să vorbească deschis.

— Ascultă, dragul meu Laurent, îmi zise ea, trebue să lămurim lucrurile. Eu îţi port o prietenie desăvârşită.

— Sunt mândru de asta, dar nu ştiu pentru ce! Nu sunt bun însă să-mi mulţumesc un prieten, Tereza... Nu cred în dragostea unei femei, după cum nu cred în prietenia unui bărbat.

— Mi-ai mai spus asta şi, dacă crezi ori nu, puţin îmi pasă. Eu cred în ceeace simt şi simt pentru tine multă prietenie şi multă bunăvoinţă. Aşa sunt eu: nu pot să suăr lângă mine o fiinţă de care mă simt legată şi căreia să nu-i doresc fericirea. Am obiceiul să fac tot ce-mi stă în putinţă ca să ajung aci, oricari ar fi urmările.

Tu însă nu eşti pentru mine o fiinţă oarecare, tu eşti un om de geniu şi, mai mult încă, după cât nădăjduiesc, un om de inimă.

— Un om de inimă, eu? Da, dacă înţelegi asta aşa cum înţelege toată lumea. Ştiu să mă bat în duel, să-mi plătesc datoriile şi să apăr cinstea femeii căreia i-am dat braţul meu, oricare ar fi ea. Dar, dacă mă crezi un om cu inima bună, iubitoare, nevinovată...

— Ştiu că ai pretenţia să te crezi îmbătrânit, obosit, înjosit. N'am nimic însă cu pretenţiile tale. Aşa a ajuns lumea în ziua de azi. La tine e o boală adevărată, dureroasă, care va trece însă când vei voi. Eşti un om de inimă, tocmai fiindcă suferi din pricina golului pe care îl simţi în inimă; va veni o femee care va umple acest gol, dacă o vei aştepta şi-o vei lăsa să-ţi treacă pragul. Asta însă e în afară de ceea ce voiam să-ţi spun: eu vorbesc artistului; omul nu e nefericit în fiinţa ta decât fiindcă artistul nu e mulţumit de sine.

— Ei bine, te înşeli, Tereza, răspunse Laurent în pripă. Totul e împotriva spuselor tale: omul sufere în artist şi-l înăbuşe. Vezi tu, eu nu ştiu ce se petrece cu mine. Plictiseala mă omoară. Din ce pricină? Tu mi-ai putea-o spune. Totul mă plictiseşte. Nu ştiu, ca tine, să fiu băgător de seamă şi liniştit în cele şease ceasuri de lucru, să fac înconjurul grădinii aruncând vrăbiilor frimituri de pâine, să încep iarăş lucrul şi să nu mă opresc timp de patru ceasuri, iar seara să zâmbesc celor doi sau trei musafiri nepoftiţi, ca mine, de pildă, aşteptând ceasul când trebue să mă culc. Somnul meu e foarte neliniştit, plimbările nu-mi mai fac nici un bine, şi când lucrez mă simt cu totul desnădăjduit. Inchipuirea mă turbură şi-mi dă prilej să mă cutremur; străduinţa

nu atât de uşoară după cum aş voi, îmi pricinuieşte bătaie de inimă şi numai plângând şi stăpânindu-mă să nu ţip, caut să scap de un gând care mă oboseşte, dar de care mă simt ruşinat de moarte şi dezgustat a doua zi. Dacă îl schimb, e mai rău; mă părăseşte; e mai bine să-l uit şi să aştept altul; dar acest altul se iveşte atât de nelămurit şi-atât de uriaş încât biata mea făptură nu-l poate susţine. Mă apasă şi mă chinuieşte până când începe să ia proporţii de realitate, dar atunci se iveşte cealaltă suferinţă, a creării, o adevărată suferinţă fizică, pe care n'aş putea-o desluşi. Iată cum îmi petrec viaţa, când mă las stăpânit de artistul uriaş care s'ascunde în mine, şi căruia, bietul om care îţi vorbeşte, îi smulge, unul câte unul, prin puterea vieţii, zâmbetele stinse, aproape moarte. Deaceea, Tereza, e mai bine să trăesc aşa cum mi-am închipuit viaţa, să caut să risipesc totul şi să ucid acest vierme pe care semenii mei îl numesc cu sfială inspiraţie, dar pe care eu îl numesc slăbiciune.

— Prin urmare, e hotărât, zise Tereza zâmbind, cauţi prin orice mijloc să-ţi prăpădeşti înţelepciunea! Ei bine, eu nu cred nimic din toate astea. Dacă mâine ţi s'ar propune să fii prinţul D... sau contele de S..., cu milioanele unuia şi caii celuilalt, ai zice oare, vorbind de biata ta paletă urgisită: *Daţi-mi înapoi pe buna mea tovarăşe!*

— Paleta mea urgisită? Nu m'ai înţeles, Tereza. E o unealtă a gloriei, ştiu bine, şi ceea ce numim glorie e o cinste hărăzită talentului, mai curată şi mai de preţ ca cinstea dăruită titlului şi averii. Prin urmare, e un mare folos şi o mare bucurie pentru mine să-mi zic: «Sunt un biet om fără avere, şi semenii mei cari n'au voit să se a-

bată din calea pe care-au apucat, duc o viaţă de pădurari răsplătiţi cu câteva grămezi de crengi uscate. Eu m'am abătut din calea dreptă, mi-am făcut o stare şi când, la douăzeci şi patru de ani, trec călare pe-un biet cal de grajd prin mijlocul celor mai frumoşi şi mai bogaţi tineri ai Parisului, călări pe cai de zeci de mii de franci, — dacă, printre nemernicii rătăciţi prin Câmpiile-Elisee, se află un bărbat de gust sau o femee înţeleaptă, — eu voi fi cel privit şi numele meu va fi rostit, nu al altuia». Râzi? Găseşti că spun cuvinte de prisos?

— Nu, dar eşti încă copil, mulţumesc lui Dumnezeu. N'ai să-ţi curmi zilele.

— Dar eu nu doresc câtuş de puţin să-mi curm zilele. Mă iubesc cum l-aş iubi pe un altul, mă iubesc din toată inima, îţi jur! Cred însă că paleta, unealta gloriei mele, e deasemeni unealta chinurilor mele, fiindcă eu nu pot lucra dacă nu sufăr. Atunci caut în neorânduială, nu moartea trupului ori a gândurilor, ci potolirea şi prăpădul nervilor. Asta e totul, Tereza. Oare vezi în asta lipsă de judecată? Nu lucrez nimic de seamă decât atunci când cad de oboseală.

— E-adevărat, zise Tereza, am băgat de seamă şi sunt nedumerită tocmai din această pricină mă tem însă că acest fel de a lucra te va omorî într'o zi, căci nu-mi pot închipui să se întâmple astfel. Dar aşteaptă, răspunde-mi la o întrebare: ţi-ai început viaţa prin muncă şi stăruinţă şi-ai simţit la urmă nevoia să te pierzi ca să te poţi odihni?

— Nu, dimpotrivă. Când am plecat din şcoală îmi plăcea pictura, nu credeam însă să ajung să fiu silit să pictez. Mă credeam bogat. Tatăl meu a murit lăsându-mi numai vreo treizeci de mii de franci, pe cari m'am grăbit să-i risipesc

ca să ştiu cel puţin că am trăit un an de viaţă din belşug. Când m'am pomenit sărac, am pus mâna pe penel. Eram zăpăcit, umblam cu capul în nori, lucru care în zilele noastre înseamnă cea mai mare izbândă, azi însă îmi îngădui luxul şi risipa numai câteva luni şi câteva săptămâni, până sfârşesc banii. Când nu mai am nimic, e mai bine, fiindcă atunci mă văd resemnat, sleit de puteri şi fără nici o dorinţă. Incep să lucrez cu îndârjire, mâhnit, îndurerat şi, odată munca sfârşită, odihna şi risipa încep din nou.

— De când duci o astfel de viaţă?

— După vârsta mea, nu-i aşa de mult. Sunt de-abia trei ani.

— E prea mult pentru vârsta ta, într'adevăr. Şi-apoi ai început rău: ţi-ai călit în plăceri gândurile mai 'nainte ca ele să-şi fi luat avântul; ai băut oţet ca să-ţi împiedici creşterea. Cu toate astea ai devenit înţelept şi geniul tău s'a desvoltat împotriva pornirilor tale; poate însă că inima ţi s'a prăpădit, şi poate că niciodată n'ai să fii un om sau un artist desăvârşit.

Aceste cuvinte ale Terezei, rostite c'un fel de tristeţe potolită, îl mâhniră pe Laurent.

— Atunci, reluă el ridicându-se, mă dispreţuieşti?

— Nu, răspunse ea întinzându-i mâna, te plâng.

Şi Laurent zări două lacrimi curgând pe obrajii Terezei.

Aceste lacrimi treziră în fiinţa lui o schimbare neaşteptată: un potop de lacrimi îi scălda obrajii, şi aruncându-se în genunchi în faţa Terezei, nu ca un amant care se tânguie, ci ca un copil care se spovedeşte:

— Ah, buna mea prietenă, strigă el apucându-i mâinile, ai dreptate să mă plângi, am nevoe

de asta. Sunt nenorocit, vezi tu, atât de nenorocit încât îmi e ruşine s'o spun. Nu ştiu ce s'ascunde în locul inimei mele care ţipă neîncetat după ceva care nu ştiu ce-ar putea fi, şi eu nu mă simt în stare s'o potolesc. Il iubesc pe Dumnezeu, şi totuş nu cred în el. Imi plac toate femeile şi pe toate le dispreţuiesc. Pot să-ţi mărturisesc ţie această taină, fiindcă eşti prietena mea cea mai bună. Câte-odată mă văd pornit să fac un idol dintr'o curtezană, în vreme ce poate alături de-un înger aş fi mai rece ca o marmoră. Totul e zăpăcit în cunoştinţele mele, totul e rătăcit în instinctele mele. Dacă ţi-aş spune că nici în vin nu mai găsesc un prilej de bucurie trecătoare! Da, am devenit un beţiv melancolic, după cât se pare; mi-au spus prietenii că alaltăieri, în orgia de la Montmorency, am mărturisit lucruri groaznice pe cât de înfiorătoare pe atât de caraghioase. Unde vrei să ajung, Tereza, dacă nici ţie nu ţi-e milă de mine?

— Oh, îmi e milă de tine, dragul meu copil, zise Tereza ştergându-şi ochii cu batista; dar la ce ţi-ar sluji asta?

— Dacă m'ai iubi, Tereza!... Nu-ţi îndepărta mâinile dintr'ale mele. Nu mi-ai îngăduit tu oare să fiu pentru tine un fel de prieten?

— Ţi-am spus că-mi eşti drag; mi-ai răspuns că nu poţi crede în prietenia unei femei.

— Poate credeam în prietenia ta; trebuia să ai o inimă bărbătească, de vreme ce văzusem că ai tăria şi însuşirile unui bărbat. Redă-mi această iubire!

— Eu nu ţi-am răpit-o, şi-aş vrea să încerc să fiu cu adevărat un bărbat pentru tine, răspunse ea; nu ştiu însă cum aş putea să fac asta. Prietenia unui bărbat ar trebui să cuprindă mai multă asprime şi mai multă putere de stăpânire, lucru

pe care eu mă simt în stare să-l am. Fără să-mi dau seama, mai mult te plâng decât te cert, cum ai văzut destul de bine. Imi pusesem în gând să te umilesc, să te mânii împotrivă-mi, să te hotărăsc să te disprețuiești pe tine însuți; și'n loc de asta, iată-mă că plâng alături de tine, ceeace nu schimbă nimic din asprimea lucrurilor.

— Ba da, ba da! strigă Laurent. Aceste lacrimi îmi fac bine; sunt ca roua ce scaldă ogorul secat; poate că inima mea va înflori din nou. Ah, Tereza, mi-ai spus odată că mă mândresc în fața ta, când poate ar fi trebuit să roșesc, numindu-mă zid de temniță. Ai uitat însă un lucru: în spatele acestui zid se chinuia un osândit. Dacă aș vrea să deschid ușa, l-ai zări; dar ușa rămâne veșnic închisă, zidul e de aramă, pe când voința, credința, pornirea, cuvântul meu chiar, nu pot să-l străbată. Trebuie oare să trăiesc și să mor astfel? La ce îmi va sluji, te întreb, că voi mânji cu picturi fantastice zidurile acestei temnițe, dacă cuvântul *a iubi* nu se găsește scris în nici o parte?

— Dacă te înțeleg bine, zise Tereza pe gânduri, îmi pare că te muncește gândul că opera ta are nevoie să fie încălzită de simțire.

— Nu gândești și tu acelaș lucru? Mustrările tale nu-mi spun acelaș lucru?

— Intru câtva, nu. E prea mult foc în lucrările tale; și critica ți-a atras luarea-aminte asupra acestui lucru. Am privit însă totdeauna cu respect această exuberanță de tinerețe care însuflețește pe marii artiști și-ale căror frumuseți împiedică orice avânt să caute greșalele. Munca ta eu n'am găsit o rece și lipsită de simțire, ci dimpotrivă, înflăcărată și plină de patimă; căutam însă în adâncul ființei tale sălașul acestei patimi: acum îl găsesc, e ascuns în dorințele sufletului

tău. Da, așa e, adăogă ea, mereu pe gânduri, parcă ar fi încercat să pătrundă prin însăși valul gândurilor ei, — dorința poate să fie o patimă.

— Ei bine, la ce te gândești? întrebă Laurent urmărindu-i privirea visătoare.

— Mă întreb dacă trebuie să mă războiesc cu tăria din sufletul tău și dacă, încredințându-te că trebuie să fii fericit și încrezător, nu ți s'ar smulge din suflet focul sacru. Totuși... îmi închipuiesc că nădejdile nu pot fi pentru spirit ceva trainic și că, atunci când ele s'au desvăluit în clipele de adevărată înfrigurare, ori cad prin ele înșile, ori sdrobesc ființa în care s'au născut. Ce crezi de toate astea? Orice vârstă își are avânturile și poruirile sale? Ceea ce se numește *fel de a fi* al unui maestru, nu e oare expresia neîntreruptelor schimbări petrecute în ființa lui? La treizeci de ani e cu putință să nădăjduiești spre toate, fără să nu fi nădăjduit nimic? Nu-ți e parcă impus să ai o deplină încredințare asupra unui punct oarecare! Tu te afli la vârsta fanteziei; curând se va ivi însă acea a luminii. Nu vrei să urci pe calea desăvârșirii?

— Atârnă de mine să fac asta?

— Da, dacă nu te silești să turburi așezarea chibzuită a însușirilor tale. N'ai să mă încredințezi că istovirea e un leac pentru neliniște: prin asta ajungi la cel mai groaznic sfârșit.

— Atunci, ce fel de leac crezi c'ar fi mai bun?

— Nu știu: căsătoria, poate.

— O, groază! strigă Laurent, izbucnind în hohote de râs.

Și adăogă, râzând mereu, fără însă să știe de ce:

— Cel puțin, dacă ai fi nevasta mea, Tereza! Ce zici de asta?

— Frumoasă idee, răspunse ea; dar nu s'ar putea niciodată împlini.

Răspunsul Terezei mâhni pe Laurent prin liniştea lui chinuitoare, şi ceeace spusese cu tot avântul unor bucurii viitoare, i se păru de-odată un vis înmormântat care s'ar fi cuibărit în gândurile lui rătăcite. Acestor gânduri învăluite în avânt şi nefericire, de câte ori râvneau un lucru, era de-ajuns să li se spună cuvântul *nu se poate*, şi tocmai acest cuvânt îl rostise Tereza.

Dragostea pentru ea se trezi parcă din nou, şi îndată se iviră bănuiala, gelozia şi mânia. Până atunci îl legănase parcă şi-l ameţise vraja prieteniei; această vraje deveni însă amară, chinuitoare.

— Da, aşa e, zise el, luându-şi pălăria să plece, iată cuvântul pe care l-am întâlnit în orice împrejurare a vieţii mele, şi la capătul unui drum de groaznică suferinţă şi în izbânda unei bucurii: *nu se poate!* Tu nu-l cunoşti pe acest vrăjmaş de neînchipuit, Tereza; tu iubeşti totul în linişte. Ai un *amant* sau *prieten* care nu poate fi gelos, fiindcă te ştie rece şi cu judecată. Asta mă face să mă gândesc că ţi-am răpit din clipele cari îţi sunt scumpe şi cele *treizeci şi şeapte* de verişoare ale tale poate aşteapta acolo, afară, să mă vadă plecat.

— Ce tot spui? întrebă Tereza încremenită. Ce gânduri îţi mai trec prin minte? Ai înebunit?

— Sunt nebun câte-odată, răspunse el plecând. Trebuie să mă ierţi pentru asta.

II

A doua zi Tereza primi dela Laurent următoarea scrisoare:

«Scumpă şi bună prietenă, cum te-am părăsit ieri? Dacă am spus vreo prostie, uită, nu mi-am dat seama de nimic. M'a cuprins un fel de rătăcire care nu s'a risipit nici afară; m'am pomenit acasă într'o trăsură, fără să ştiu când şi unde mă urcasem într'însa.

«Asta mi se întâmplă deseori, dragă prietenă: gura mea şopteşte o vorbă în vreme ce creerul gândeşte alta. Plânge-mă şi iartă-mă. Sunt bolnav şi, ai dreptate, viaţa pe care-o duc, e de nesuferit.

«Cu ce drept însă îţi spun acestea? Nu fii mâhnită dacă-ţi mărturisesc că de trei luni de când mă primeşti în casa ta cu toată prietenia, pentru întâia oară te-am cunoscut cu adevărat... Ce-mi pasă dacă eşti logodnică, măritată sau văduvă? Vrei ca nimeni să nu ştie acest lucru... Oare eu am căutat să-l aflu?.. Te-am întrebat ceva?.. Ah, Tereza, azi dimineaţă îmi era mintea turbure încă; de-aceea simt că te mint şi n'aş vrea să fiu mincinos cu tine. Vineri seara am avut cea dintâi pornire de curiozitate faţă de tine, şi ieri a fost a doua; va fi însă cea din urmă, îţi jur, şi ca să nu mai fie niciodată vorba despre asta, vreau să mă spovedesc pe de-a'ntregul. Alaltăieri am fost la poarta ta, la poarta grădinei tale. Am privit şi n'am văzut nimic: am ascultat şi am auzit totul. Ei bine, ce-mi pasă, nu-i cunosc numele, nu l-am văzut la faţă; ştiu însă că eşti sora, duhovnicul, mângâietoarea,

sprijinul meu. Ştiu că ieri plângeam la picioarele tale şi că tu mi-ai şters ochii de lacrimi, zicând: «Ce să fac, bietul meu copil?» Ştiu că, înţeleaptă, harnică, liniştită, respectată, de vreme ce eşti liberă, iubită, de vreme ce eşti fericită, mai găseşti vremea şi blândeţea să mă plângi, să ştii că trăesc şi să vrei să mă faci să trăiesc astfel. Buna mea Tereza, cine nu te-ar binecuvânta ar fi un om cu suflet rău şi, oricât mă simt de mizerabil, nu port această răutate în inimă. Când vrei să mă primeşti, Tereza? Imi pare că te-am mâhnit. Asta mi-ar mai lipsi... Să viu astăseară la tine? Dacă zici nu, atunci, oh, pe cinstea mea, mai bine să mă ia dracu!»

Laurent primi, prin aceeaş slugă, răspunsul Terezei. Era scurt: *vino astăseară*. Laurent nu era nici şiret, nici înfumurat, cu toate că se gândea, sau era ispitit uneori să fie şi una şi alta. Era, după cum am văzut, o făptură ciudată, pe care n'ar fi cu putinţă s'o descrii fără lămuririle de trebuinţă: anumite caractere scapă analizei logice.

Răspunsul Terezei îl făcu să tremure ca un copil. Niciodată nu-i scrisese cu acest ton. Era oare dorinţa de a-l goni pentru totdeauna care o făcea să-l cheme în grabă? Il chema pentru o întâlnire de dragoste? Aceste trei cuvinte seci sau înflăcărate fuseseră scrise în urma unei porniri de mânie sau de delir?

D. Palmer se ivi şi Laurent trebui, cu toate preocupările şi neliniştea lui, să-i înceapă portretul. Işi făgăduise să-l întrebe cu toată îndemânarea de care se simţea în stare, ca să smulgă de la el tot ce ştia despre Tereza. Dar nu găsi niciun cuvânt ca să intre în vorbă şi, cum Americanul posa ca un om conştiincios, nemişcat

şi mut ca o statuie, clipele trecură fără să fi rostit un cuvânt, atât unul cât şi cellalt.

Laurent avu vreme să se liniştească îndeajuns ca să studieze fizionomia blajină şi înţeleaptă a acestui străin. Era de-o frumuseţe neobişnuită, ceea ce, dela întâia privire, îi dădea o înfăţişare de neînsufleţire, ca oricărui chip cu trăsături regulate. Privindu-l însă mai de-aproape, îi descopereai multă fineţe în zâmbet şi mult foc în privire. In vreme ce Laurent băga de seamă toate astea, căuta să ghicească vârsta modelului.

— Vă cer iertare, zise el deodată, aş vrea însă, ba mă simt chiar dator să ştiu, dacă sunteţi un tânăr obosit înainte de vreme, ori un bărbat în vârstă care-a ştiut să se păstreze. Oricât aş căuta să vă privesc, nu pot să-mi dau seamă de asta.

— Am patruzeci de ani, răspunse foarte simplu d. Palmer.

— Bun, reluă Laurent; aveţi o sănătate de fier, cum văd.

— Minunată, zise Palmer.

Şi îşi reluă înfăţişarea şi zâmbetul liniştit de mai 'nainte.

— E chipul unui amant fericit, îşi zicea artistul, ori al unui om căruia nu i-a plăcut niciodată decât *roastbeef*-ul.

Şi nu se putu stăpâni să nu-l întrebe din nou:

— Atunci aţi cunoscut-o pe d-ra Jacques când era tânără.

— Era de cincisprezece ani când am cunoscut-o pentru întâia oară.

Laurent nu se simţi în stare să întrebe în ce an. Îi părea că atunci când vorbea de Tereza i se urca sângele în obraji. Ce-i păsa lui, la urma urmei, de vârsta Terezei? Povestea vieţii ei ar fi vrut s'o cunoască. Tereza nu părea să aibă treizeci de ani; poate că Palmer nu fusese cândva

pentru ea decât un prieten ca oricare altul. Şi-apoi, el avea un glas puternic şi rostea cuvintele lămurit. Dacă Tereza ar fi rostit către el cuvintele: *Numai pe tine te iubesc*, el ar fi răspuns în aşa chip încât ar fi putut să-l audă.

Insfârşit se înnoptă şi artistul, care n'avea obiceiul să vie la ora hotărâtă, se ivi mai 'nainte de ora la care Tereza era obişnuită să-l primească. O găsi în grădină, fără să facă nimic, împotriva obiceiurilor ei, plimbându-se în prada unei ciudate nelinişti. Când îl zări, îi ieşi 'naînte şi luându-i mâna mai mult cu asprime decât cu bunăvoinţă prietenească:

— Dacă eşti un om cinstit, îi zise ea, să-mi spui tot ce-ai auzit atunci când ai pândit acolo în tufiş. Vorbeşte; te ascult.

Se aşeză pe-o bancă, iar Laurent, mâhnit din pricina unei astfel de primiri, încercă s'o neliniştească, răspunzându-i în doi peri; ea însă îl stăpâni printr'o înfăţişare de nemulţumire şi-un fel de a privi pe care nu i-l cunoştea încă. Teama de a se certa cu ea pentru totdeauna îl sili să spună întreg adevărul.

— Numai asta ai auzit? reluă ea. Am spus cuiva, unui bărbat pe care nu l-ai zărit: «Eşti singura mea iubire pe pământ?»

— Poate că am visat asta, Tereza. Sunt gata s'o cred, dacă-mi poruncşti.

— Nu, n'ai visat. Am fost în stare s'o spun, şi cred că am spus asta. Dar ce mi s'a răspuns?

— N'am mai auzit nimic, zise Laurent, asupra căruia răspunsul Terezei făcu efectul unui duş rece, n'am deosebit glasul celui ce trebuia să răspundă. Eşti mulţumită?

— Nu încă. Am să te mai întreb ceva. Cui îţi închipui că i-aş fi putut vorbi?

— Nu pot să-mi închipuiesc nimic. Nu-mi e cunoscută decât prietenia ta cu d. Palmer.

— Ah, strigă Tereza cu-o înfăţişare de ciudată mulţumire, crezi oare c'a fost d. Palmer?

— De ce n'ar fi fost el? E ceva ruşinos dacă aş presupune că reînoieşti o veche legătură de prietenie? Ştiu că legăturile tale cu toţi acei pe cari îi întâlnesc în casa ta de trei luni încoace, n'au nimic ascuns; atât purtarea ta cât şi a lor e aceeaş, la fel cu purtarea pe care-o am şi eu faţă de tine. D. Palmer e un bărbat frumos, iar în ce priveşte purtările lui, n'am avea de ce să-l dojenim. N'am dreptul să-ţi cer socoteală de sentimentele tale. Totuşi... parcă ai vrea să spui că te-am spionat...

— Da, la urma-urmei, zise Tereza, care nu se gândea să ascundă nici cea mai mică nemulţumire, pentru ce mă spionezi? Asta îmi pare ciudat, cu toate că nu mai pricep nimic. Lămureşte-mă, ce rost are această fantezie?

— Tereza, răspunse de-odată tânărul, hotărât să se smulgă din ghiarele celei din urmă suferinţi, spune-mi că ai un amant şi că acest amant e Palmer, şi-apoi te voi iubi cu adevărat, îţi voi vorbi pe faţă, fără să-ţi mai ascund nimic. Îţi voi cere iertare pentru o clipă de nebunie şi n'ai să mă mai poţi mustra niciodată. Uite, vrei să-ţi fiu prieten? Cu toată şarlatania mea, simt că am nevoie să fiu prietenul tău cel mai bun, şi chiar mă simt în stare de asta. Fii deschisă cu mine, asta îţi cer!

— Dragul meu copil, răspunse Tereza, tu îmi vorbeşti ca unei cochete care ar încerca să te ţină lângă ea şi care ar avea de gând să-şi spovedească o mare vină. Eu nu pot primi să fiu socotită astfel; n'am greşit cu nimic. D. Palmer nu e şi nu va fi pentru mine decât un prieten

vrednic de cinste, faţă de care nu-mi pot îngădui nici o intimitate şi pe care de mult chiar l-am pierdut din vedere. Iată ce trebuia să ştii, de-aceea ţi-o spun. Tainele mele, dacă le am, n'au nevoie să fie deslegate, şi te-aş ruga să nu cauţi să te apropii de ele, fiindcă nu-mi place. Tu nu ai dreptul să mă întrebi nimic, ai însă datoria să-mi răspunzi. Ce căutai aci, acum patru zile? Pentru ce mă spionai? Ce rost are acea clipă de nebunie pe care trebue s'o cunosc şi de care trebuie să-mi dau seama?

— Tonul cu care îmi vorbeşti nu e câtuş de puţin binevoitor. Şi-apoi de ce m'aş spovedi, de vreme ce nu vrei să mă priveşti ca pe-un prieten în care poţi avea deplină încredere?

— Atunci nu te mai spovedi, răspunse Tereza ridicându-se. Asta înseamnă că nu eşti vrednic de stima ce ţi-am arătat până azi, cu atât mai mult cu cât ai fost în stare să afli într'ascuns aceea ce nu te privea.

— Mă goneşti, întrebă Laurent, şi totul e sfârşit între noi?

— Totul e sfârşit, adio, răspunse Tereza cu asprime.

Laurent ieşi în prada unei mânii care nu-i mai îngădui să rostească niciun cuvânt; dar nu făcu nici treizeci de paşi în stradă şi se întoarse, spunând Caterinei că uitase să spună stăpânei sale câteva cuvinte din partea cuiva. O găsi pe Tereza într'un salonaş: uşa dinspre grădină rămăsese deschisă; părea că Tereza, mâhnită şi îndurerată, rămăsese adâncită într'o lume de gânduri posomorâte. Primirea ce-i făcu era de ghiaţă.

— Te-ai întors? zise ea; ce-ai uitat?

— Am uitat să-ţi spun adevărul.

— Nu vreau să-l aud.

— Şi totuşi, mi l-ai cerut.

— Credeam că ai să fii în stare să mi-l spui dintr'odată.

— Puteam, trebuiam să-l spun; am făcut rău că nu l-am spus. Ascultă-mă, Tereza, crezi că unui om la vârsta mea i-ar fi cu putinţă să te vadă şi să nu se îndrăgostească de tine?

— Să se îndrăgostească? întrebă Tereza încreţind din sprâncene. Când mi-ai spus că nu te-ai putea îndrăgosti de nicio femee, nu te-ai gândit şi la mine?

— Nu; poate n'am spus tocmai ce gândeam.

— Te-ai înşelat, prin urmare, şi-acum iată-te îndrăgostit; să fie oare adevărat?

— Oh, nu te supăra! Nimic nu poate fi mai adevărat decât asta. Multe gânduri de dragoste mi-au trecut prin minte, prin simţuri, dacă vrei. Oare ai atât de puţină experienţă ca să-ţi fi părut lucrul acesta cu neputinţă?

— Am tocmai vârsta experienţei, răspunse Tereza; am trăit prea mult timp singură. N'am experienţa anumitor situaţii. Te miră? Totuşi, aşa e. Am rămas foarte simplă, cu toate că am fost amăgită... ca toată lumea, de altfel. Mi-ai spus de sute de ori că mă respecţi prea mult ca să vezi în mine o femee, tocmai prin aceea că iubeai femeile cu toată asprimea ce poate stăpâni sufletul în unele clipe. M'am crezut la adăpostul ocării dorinţelor tale şi, din tot ce-mi părea cinstit în inima te, sinceritatea singură mă biruise. Mă legam de soarta ta cu părăsire deplină, fiindcă toate le spuneam în glumă, deşi în fond totul era serios, îţi aduci aminte: «Intre două făpturi, dintre cari una e prea idealistă, iar cealaltă prea materialistă, năzare totdeauna marea Baltică.»

— Am spus-o cu bună-credinţă şi-am pornit încrezător de-a lungul ţărmului, fără să mă gân-

desc vreodată să trec dincolo; ştiam că ghiaţa nu mă va ţine şi voi cădea la fund. E oare vina mea dacă am douăzeci şi patru de ani şi dacă tu eşti frumoasă?

— Sunt încă frumoasă? Credeam dimpotrivă.

— Nu ştiu cum, la început nu-mi păreai astfel, dar într'o zi mi-ai apărut frumoasă şi bună. Tu n'ai ştiut nimic, poate că nu ţi-ai dat seama de asta; dar şi eu, fără să-mi dau seama, m'am simţit înlănţuit de vrajă şi-am căutat să privesc totul ca o copilărie. I-am dat lui Satan ceeace era al lui, adică bietul meu suflet, şi-am adus Cezarului numai ce era al Cezarului, respectul şi tăcerea mea. Iată însă opt sau zece zile de când neliniştea mă poartă într'o lume de vis. Când mă găsesc lângă tine, se risipeşte. Îţi spun cinstit, Tereza, când te văd, când îmi vorbeşti, mă simt liniştit. Nu-mi aduc aminte să fi strigat după tine într'o clipă de nebunie pe care eu însumi n'o înţeleg. Când vorbesc de tine, spun că nu mai eşti tânără şi că nu-mi place culoarea părului tău. Te socotesc o prietenă mai în vârstă, un frate, şi n'am de ce mă mustra când spun asta. Atunci se strecoară parcă o mireasmă primăvăratecă peste iarna nefericitei mele inimi, şi-mi închipuiesc că această mireazmă îmi vine de la tine. Şi într'adevăr, îmi vine de la tine, Tereza, de la pornirile tale către iubirea sfântă şi adevărată... Şi asta te pune pe gânduri...

— Poate că te înşeli: eu nu vorbesc niciodată de dragoste.

— Da, ştiu. Eşti hotărâtă să nu vorbeşti niciodată. Ai citit poate undeva că a vorbi de dragoste înseamnă că o chemi sau îţi e cerută; tăcerea ta însă vorbeşte mai mult decât trebuie, cuvintele tale de-abia şoptite înfioară, iar prevederile tale atrag c'o putere dracească.

— Atunci să nu ne mai vedem, zise Tereza.

— De ce? Ce-ţi pasă ţie dacă am petrecut câteva nopţi fără să pot dormi, fiindcă atârna de tine să mă redai liniştei ca să fiu iarăş cel de mai 'nainte!

— Ce trebue să fac pentru asta?

— Să-mi răspunzi la ce te-am întrebat: să-mi spui dacă eşti a cuiva. Voi socoti că am ştiut asta de mult şi, cum sunt foarte mândru, mă voi simţi numaidecât vindecat ca de-o putere dumnezeiască.

— Şi dacă-ţi voi spune că nu sunt a nimănui, fiindcă nu vreau să iubesc pe nimeni, asta nu va fi de-ajuns?

— Nu, mi s'ar părea că oricând ai fi în stare să-ţi schimbi părerea.

Tereza nu se putu stăpâni să nu râdă de felul cum Laurent înţelegea lucrurile.

— Ei bine, îi zise ea, fii vindecat şi redă-mi prietenia de care eram mândră în locul unei iubiri de care aş roşi totdeauna. Iubesc pe cineva.

— Nu e de ajuns, Tereza: trebue să-mi spui că eşti a lui.

— Altfel ai putea crede că acest cineva eşti tu, nu-i aşa? Ei bine, fie, am un amant. Eşti mulţumit?

— Cu desăvârşire. Şi uite, îţi sărut mâna ca să-ţi mulţumesc că mi-ai spus totul cu suflet deschis. Fii bună însă şi spune-mi că e Palmer.

— Asta îmi e cu neputinţă. Aş minţi.

— Atunci... nu mai înţeleg nimic.

— E o fiinţă pe care n'o cunoşti... E departe...

— Vine, cred, câteodată?

— Fără îndoială, de vreme ce ai surprins o mărturisire...

— Iţi mulţumesc, îţi mulţumesc, Tereza! Ia-

tă-mă om în toată firea; îmi dau seama că ne aflăm unul în faţa celuilalt şi, ca să-ţi spun totul, îmi pare că te iubesc mai mult, fiindcă văd că eşti femee, iar nu sfinx. Ah, de ce nu mi-ai spus totul mai de mult?

— Această dorinţă ţi-a chinuit mult sufletul, cum văd? întrebă Tereza cu oarecare răutate.

— Poate că da. Am să-ţi spun asta peste zece ani, şi-atunci vom râde împreună, Tereza!

— Atunci ne-am înţeles. Noapte bună!

Laurent se duse să se culce, foarte liniştit şi cu totul dezamăgit. Suferise într'adevăr pentru Tereza. O dorise cu patimă, fără să îndrăznească însă s'o facă să-i ghicească iubirea. Era o dragoste ciudată, în care se amesteca multă curiozitate şi multă deşertăciune. Această femee despre care toţi prietenii spuneau: «Pe cine iubeşte? aş vrea să fiu eu, dar ştiu că nu e nimeni!» îi păruse la început ca un ideal. Închipuirea lui se înflăcărase, mândria lui sângerase de teamă, în deplina încredinţare că totul nu va fi decât vis.

Dar Laurent nu era omul robit numai mândriei. Avea în unele clipe darul puternic şi atotstăpânitor să cunoască binele şi adevărul.

Era un înger, dacă nu prăbuşit ca toţi ceilalţi, cel puţin rătăcit şi bolnav. Dorinţa de a iubi îi sfâşia inima, şi de-o sută de ori pe zi se întreba cu groază dacă nu-şi risipise viaţa în zadar şi dacă-i mai rămânea tăria să poată fi cândva fericit.

Se trezi trist, liniştit. Îi părea rău dacă himera, după frumosul lui sfinx, care îi citea în suflet cu o îngerească luare-aminte, care îl admira, îl certa, îl îmbărbăta şi-l plângea, rând pe rând, fără să desvăluie vre-odată un colţ din soarta-i necunoscută, dar lăsând să se presimtă în fiinţa ei comori de blândeţe, de devotament şi poate

chiar de voluptate! Cel puţin aşa-i plăcea lui Laurent să tâlmăcească tăcerea Terezei, numai pentru el, şi zâmbetul ciudat, misterios ca zâmbetul Giocondei, pe care ea îl purta pe buze şi'n priviri, când le blestema uneori în faţa ei. In clipele acelea, ea părea c'ar vrea să spună: «Aş putea să desvălui paradisul, ca să înlocuiesc acest groaznic infern; ştiu însă că bietul nebun nu m'ar putea înţelege.»

Odată taina sufletului ei desvăluită, Tereza pierdu orice urmă de stăpânire în ochii lui Laurent. Ce era mai mult decât o femee ca oricare alta? Fusese chiar ispitit s'o coboare faţă de ea însăşi şi, cu toate că ea nu se lăsa niciodată întrebată, s'o învinuiască de viclenie şi neruşinare. Dar, de vreme ce era a cuiva, lui nu-i mai părea rău c'o privise cu respect şi nu mai dorea nimic de la ea, nici chiar prietenia ei, pe care ştia de altfel, sau cel puţin aşa credea, că o va găsi lesne oriunde.

Această nelinişte ţinu două sau trei zile, în vreme ce Laurent pregătea o mulţime de pretexte ca să se scuze dacă, din întâmplare, Tereza i-ar fi cerut socoteală de clipele petrecute departe de ea. In a patra zi Laurent se simţi în prada unei plictiseli de neînchipuit. Fetele de petrecere şi femeile galante îl scârbeau; nu găsea în niciunul din prietenii lui blândeţea răbdătoare a Terezei, în stare să-i alunge plictiseala şi gata oricând să-l distreze ori să caute să afle pricina mâhnirii, — într'un cuvânt, să caute să s'apropie de sufletul lui. Numai ea ştia ce să-i spună, numai ea părea că înţelege că soarta unui artist ca el nu e un lucru peste care poţi trece cu uşurinţă şi-asupra căreia o minte înţeleaptă are dreptul să rostească, dacă e nenorocită: cu atât mai rău pentru ea!

Porni spre ea cu atâta grabă, încât uită ce avea să-i spuie ca să-l ierte; Tereza însă nu-i arătă nici nemulţumire nici surprindere, şi îl feri de a minţi, nepunându-i nicio întrebare. El se simţi rănit şi bägă de seamă că e mai gelos de ea ca înainte.

— Şi-a văzut amantul, se gândi el, de-aceea cată să mă uite.

Totuş, nu lăsă să i se înţeleagă neliniştea şi căută să veghieze asupră-şi cu atâta luare aminte încât Tereza nu-i putu pătrunde în cuget.

Trecură câteva săptămâni şi'n sufletul lui se luptau mânia, dispreţul şi nădejdea. Nimic în lume nu-i era mai de folos şi mai mângâietor ca prietenia acestei femei, nimic nu-i părea mai amar şi mai chinuitor ca teama de a nu-şi putea mărturisi iubirea. Spovedania pe care o ceruse, în loc să-l vindece cum cel puţin ar fi vrut să pară, îi înrăutăţise suferinţa. Nu se putea scăpa mai ales de povara geloziei, acum când ştia din gura Terezei că are un amant. Cum îşi putuse ea închipui că odată această taină desvăluită el ar rămâne nepăsător şi n'ar intra în luptă?

Şi, cu toate acestea, nu căuta să afle cine e vrăjmaşul necunoscut şi fericit. Mândria lui, prea puternică faţă de Tereza, nu-i îngăduia acest lucru. Il ura în singurătatea în care trăia, îl detăima, socotind că durerea lui era pricinuită de norocul acestei fantome împotriva căreia se mânia de zece ori pe zi.

Apoi simţea un amar dezgust pentru suferinţă, se arunca din nou în desfrâu, îşi uita de el o clipă şi cădea în prăpastia aceleiaşi tristeţi, petrecând două ceasuri în preajma Terezei, fericit c'o poate vedea, că poate sorbi aerul din juru-i, că i se poate împotrivi numai ca să-i audă glasul, când aspru, când mângâietor.

In cele din urmă o învinui, socotind-o nesimţitoare, fiindcă nu putea ghici amărăciunea în care se zbătea; o ura că rămânea credincioasă acestui amant, care nu putea fi decât un om de rând, de vreme ce ea nu simţea niciodată nevoia să vorbească de el; o părăsea, jurând că nu-i va mai călca pragul şi cu toate astea s'ar fi întors peste un ceas, dacă ar fi ştiut că ea îl primeşte.

Tereza care, o clipă, simţise această iubire, nu se mai îndoia că, oricum ar fi stat lucrurile, el îşi juca bine rolul.

Il iubea din tot sufletul pe-acest copil nefericit. Artist plin de nădejdi, cu toată înfăţişarea lui potolită şi gânditoare, păstra un cult, zicea ea, pentru cel care *ar fi putut să fie*, şi-i rămânea în suflet o fărâmă de milă în care se amesteca un adevărat respect pentru geniul lui rătăcit şi îndurerat. Dacă ar fi ştiut că nu trezeşte în inima lui o dorinţă josnică, l-ar fi mângâiat ca pe-un copil, şi chiar, în unele clipe, cuvintele de dragoste îi rămâneau pe buze, gata să le rostească.

Era însă dragoste în acest sentiment de mamă? Era într'adevăr, dar Tereza nu-şi dă seama de asta; totuşi, o femee cu adevărat cinstită şi care a trăit mai mult din muncă decât din patimă, poate păstra multă vreme faţă de ea însăşi taina unei iubiri de care era hotărîtă să se apere cu desăvârşire. Tereza ştia că n'are să se gândească niciodată la propria ei mulţumire în trăinicia acestei legături pentru care risipea totul; de vreme ce Laurent se simţea liniştit, fericit chiar, în preajma ei, găsea prilejul să nu cruţe nimic pentru liniştea lui. Ştia deasemeni că el nu era în stare să iubească aşa cum ea ar fi dorit; de-aceea fusese rănită şi îngrozită de mărturisirile lui, într'o clipă de ciudată rătăcire. A-

ceastă clipă trecută, ea se bucura că, într'o minciună nevinovată, găsise mijlocul de-a împăca lucrurile; şi cum, în orice împrejurare, de îndată ce se simţea înduioşat, Laurent se grăbea să amintească stavila de nepătruns a *mării Baltice*, ea se simţea la adăpost de orice spaimă şi se obişnuia să trăiască liniştită în mijlocul flăcărilor.

Toate aceste suferinţi şi toate aceste primejdii în cari luptau cei doi prieteni, erau ascunse şi parcă învăluite într'un fel de haz batjocoritor, o însuşire caracteristică tuturor artiştilor francezi, — o a doua natură de care suntem învinuiţi de străinii din Miază-Noapte şi pentru care Englejii, mai ales, ne-au dispreţuit totdeauna. Ea însă deslănţuie farmecul legăturilor delicate şi ne fereşte uneori de multe prostii şi neprevederi. Căutând partea caraghioasă a lucrurilor, înseamnă să descoperi partea slabă şi lipsită de logică... Bătându-ţi joc de primejdia în care se luptă sufletul, înseamnă că încerci s'o înfrângi, ca soldaţii cari intră în foc râzând. Batjocorind un prieten, înseamnă de multe ori că-l smulgi dintr'o moliciune a sufletului în care poate bunăvoinţa noastră l-a obişnuit să se târască. Şi, însfârşit, batjocorindu-te pe tine însuţi, înseamnă să te fereşti de prostească beţie a iubirii de sine, cu desăvârşire exagerată. Am băgat de seamă că oamenii cari nu glumesc niciodată sunt înzestraţi c'o vanitate copilărească, de nesuferit.

Veselia lui Laurent era scânteietoare de spirit şi coloare ca şi talentul său, cu atât mai firesc cu cât era original. Tereza era mai puţin spirituală ca el, în sensul că era visătoare din fire şi leneşe când trebuia să stea de vorbă cu cineva; avea însă nevoie tocmai pentru aceasta, de zburdălnicia altora: atunci îi părea că se schimbă şi

ea pe încetul şi veselia ei fără strălucire nu era lipsită de farmec.

Insemna, prin urmare, că'n acest fel de a fi, iubirea, capitol pe seama căruia Tereza nu glumea niciodată şi nici nu îngăduia ca altul să-l batjocorească în faţa ei, nu-i dădea prilej de vorbă, rămânând pururi pentru ea o taină.

Intr'o dimineaţă portretul d-lui Palmer fu gata şi Tereza dădea lui Laurent, din partea prietenului ei, o sumă frumoasă, pe care tânărul făgădui s'o pună deoparte, pentru ceasuri când s'ar fi simţit bolnav, ori pentru alte cheltuieli neprevăzute.

Făcându-i portretul, Laurent se legase din ce în ce mai mult de Palmer. Il găsea aşa cum era: drept, cinstit, bun, cuminte şi înţelept. Palmer era un burghez avut, a cărui avere părintească sporise prin negoţ. El însuş fusese negustor în tinereţe şi călătorise mult să-şi sporească averea prin fel de fel de afaceri. La treizeci de ani, avu înţelepciunea să se creadă destul de bogat şi să-şi impuie să trăiască numai pentru el. Călătorea numai de plăcere şi, după ce văzuse, spunea el, multe lucruri ciudate şi multe ţări extraordinare, simţia nevoia să cerceteze numai lucrurile cu adevărat frumoase şi să studieze ţările cu adevărat interesante prin civilizaţia lor.

Fără să fie prea cunoscător în artă, ştia să caute în lumea ei numai ce-i părea cu totul atrăgător şi, de cele mai multe ori, se vedea că are gusturi alese şi sănătoase. Vorbea limba franceză cu multă sfială, de-aceea poate cu oarecare stângăcie, astfel că de multe ori nu era înţeles când căuta să întreţie o convorbire; dar, când se simţea în larg, băgai de seama că cunoştea limba şi nu-i trebuia decât o practică mai îndelungată

şi mai multă încredere în sine, ca s'o vorbească cumsecade.

Laurent studiase fiinţa acestui om cu multă turburare şi cu multă curiozitate la început. Când ajunse la deplina încredinţare că Palmer nu era amantul d-rei Jacques, îl iubi şi simţi că-l leagă de el o prietenie care, fără îndoială, nu putea fi la fel cu aceea pe care-o simţea pentru Tereza. Palmer era un filosof îngăduitor, rece cu el însuşi şi foarte bun cu ceilalţi. Prin felul lui de-a gândi, prin purtarea lui chiar, semăna mult cu Tereza, şi mai totdeauna era de-aceeaş părere cu ea în multe privinţi. De multe ori Laurent se simţea gelos când el îi vorbea cu toată liniştea sufletească de neturburata lor *înţelegere* şi, cum asta nu era decât o gelozie intelectuală, nu îndrăznea să se plângă Terezei.

— Lămuririle tale nu înseamnă nimic, îi zicea ea, Palmer e prea potolit şi prea desăvârşit pentru mine. Eu port mai multă văpaie în suflet şi cânt ceva mai tare ca el. Sunt, faţă de el, nota ridicată a unei terţe majore.

— Atunci eu nu sunt decât o notă falşe! relua Laurent.

— Nu, zicea Tereza, alături de tine îmi schimb tonul şi cobor ca să fac terţa minoră.

— Prin urmare, scazi alături de mine cu'n semiton.

— Da, şi mă găsesc c'o jumătate de interval mai aproape de tine decât de Palmer.

III

Intr'o zi, după dorinţa lui Palmer, Laurent se duse să-i facă o vizită, la hotelul Meurice, ca să

se încredinţeze că portretul era bine şi frumos încadrat. Puseră apoi să-l împacheteze şi Palmer scrise el însuşi c'o pensulă adresa mamei sale. In clipa când slugile îl ridicau să-l ducă la poştă, Palmer strânse mâna artistului, zicându-i:

— Iţi datorez bucuria fără margini pe care-o va simţi buna mea mamă şi-ţi mulţumesc din toată inima. Acum îmi dai voe să stau de vorbă cu d-ta? Am să-ţi spun ceva.

Trecură într'un salon unde Laurent zări câteva cufere.

— Plec mâine în Italia, îi zise Americanul, oferindu-i ţigări fine, cu toate că el nu fuma, şi nu vreau să te părăsesc mai înainte de a-ţi vorbi despre un lucru foarte delicat, atât de delicat încât, dacă m'ai întrerupe, n'aş mai şti să găsesc cuvintele prin cari să-ţi lămuresc totul în franţuzeşte.

— Iţi jur că am să fiu mut ca mormântul, zise zâmbind Laurent, mirat şi neliniştit oarecum de această prevestire.

Palmer reluă:

— O iubeşti pe d-ra Jacques şi cred că şi ea te iubeşte. Poate că eşti amantul ei; dacă nu eşti, sunt încredinţat că ai să fii într'o zi. Oh, mi-ai lăgăduit că n'ai să mă întrerupi. Nu spune nimic; eu nu-ţi cer nici-o lămurire. Te cred vrednic de cinstea pe care ţi-am dat-o; cred însă că n'o cunoşti îndeajuns pe Tereza şi nu ştii că, dacă dragostea d-tale e o glorie pentru ea, deasemeni dragostea ei e acelaş lucru pentru d-ta. Mă tem de asta din pricina întrebărilor pe cari mi le-ai pus asupra ei şi în legătură cu ceeace s'a spus despre ea în faţa amândorura, cuvinte cari pe d-ta te-au neliniştit mai mult decât pe mine. Asta înseamnă că nu ştiai nimic; eu ştiu totul, şi-am să-ţi spun totul pentru ca dragostea

d-tale pentru d-ra Jacques să poarte în adâncul ei stima şi respectul de care e vrednică.

— Ascultă, Palmer! strigă Laurent, care nu mai putea de nerăbdare să audă totul, dar nu se putu stăpâni să-şi lămurească de la început un lucru: Oare cu îngăduinţa sau din porunca d-rei Jacques te-ai hotărât să-mi povesteşti viaţa ei?

— Nici una nici alta, răspunse Palmer. Tereza nu-ţi va povesti niciodată viaţa ei.

— Atunci nu-mi mai spune nimic. Nu vreau să aflu decât ceeace ea doreşte să ştiu.

— Bine, foarte bine, răspunse Palmer strângându-i mâna, dar dacă tot ce-ţi voi spune eu te va încredinţa că n'are de ce să fie bănuită?

— Atunci de ce-mi ascunde adevărul?

— Din mărinimie faţă de alţii.

— Ei bine, vorbeşte, zise Laurent care se simţea în prada unei chinuitoare nerăbdări.

— Nu voi rosti niciun nume, reluă Palmer. Iţi voi spune că, într'un mare oraş al Franţei, trăia un bancher bogat care amăgi o fată foarte frumoasă, institutoarea fiicei sale. Avu astfel un bastard care se născu, acum douăzeci şi opt de ani, în ziua de Sf. Jacques, şi care, înscris la starea civilă ca născut din părinţi necunoscuţi, primi ca nume de familie pe acela de Jacques. Acest copil e Tereza.

«Institutoarea fu înzestrată de bancher şi se mărită după cinci ani cu un funcţionar al său, om cinstit care nu bănuia nimic, întâmplarea nefiind nimănui desvăluită. Copila creştea la ţară. Tatăl avea grije de creşterea ei. Fu trimisă la început la o mânăstire, unde primi o educaţie aleasă, fiind privită cu dragoste şi cu multă luare aminte. In cei dintâi ani, mama ei căuta s'o vadă cât mai des; dar după ce se mărită, bărbatul începu să aibă bănueli şi, demisionând din

slujba de funcţionar al bancherului, îşi duse nevasta în Belgia unde se îndeletnici cu fel de fel de afaceri şi făcu avere. Biata mamă trebui să-şi înnăbuşe lacrimile şi să se supuie.

«In cele din urmă se văzu silită să trăiască cu totul departe de fiica ei; avu alţi copii şi se purta ca femee cinstită decând se măritase; nu fu însă niciodată fericită. Bărbatul, care o iubea, căuta să fie cât mai aproape de ea şi, în urma bănuelilor, se arăta totdeauna gelos, — pedeapsă pe care ea şi-o primea pentru vina şi minciuna tinereţei. S'ar fi putut întâmpla ca vârsta să aducă cu sine spovedania unuia şi iertarea celuilalt. Intr'un roman aşa s'ar fi întâmplat; nu e însă nimic mai logic ca realitatea vieţii, şi această căsnicie fu mereu turburată ca în prima zi, bărbatul rămânând aspru, îndrăgostit şi neliniştit, iar femeea pocăită, dar mută şi urgisită.

«In împrejurările ciudate în cari se găsea, Tereza n'avu nici sprijin, nici sfat, nici ajutor, nici mângâiere de la mama ei. Totuş, aceasta o iubea cu atât mai mult cu cât era silită să-şi tăinuiască iubirea, văzând-o pe furiş, când i se întâmpla să vie singură pentru o zi sau două la Paris, lucru care de altfel s'a petrecut şi acum în urmă. Numai de câţiva ani a putut născoci un pretext oarecare, în urma căruia i s'a îngăduit să se smulgă de-acasă din când în când. Tereza îşi iubeşte mult mama şi n'ar fi în stare să mărturisească nimănui un cuvânt care ar putea-o înjosi. Iată de ce n'ai s'o vezi niciodată dornică să asculte un cuvânt de ocară pe seama purtării femeilor. Ai crezut poate că face asta numai ca să ceară într'ascuns îngăduinţa lumii asupră-i. Te-ai înşelat. Tereza n'are pentru ce să fie iertată; iartă însă totul mamei sale: asta e povestea legăturii dintre amândouă.

«Acum am să-ţi povestesc istoria contesei... *trei stele*. Imi pare că astfel numiţi în franţuzeşte pe cei cărora nu voiţi să le rostiţi numele. Această contesă, care nu poartă nici titlul, nici numele bărbatului ei, e Tereza.

— E măritată? Nu e văduvă?

— Răbdare! E măritată, şi nu e. Ai să vezi.

«Tereza era de cincisprezece ani când tatăl ei, bancherul, rămase văduv; pe toţi copiii legitimi şi-i căpătuise. Era un om cumsecade şi'n afară de greşeala pe care ţi-am povestit-o şi pentru care nu e vrednic de iertare, îţi era cu neputinţă să nu-l iubeşti, într'atât era de înţelept şi de binevoitor. Mie îmi era bun prieten. Imi încredinţase povestea naşterii Terezei şi chiar m'a dus de câteva ori s'o văd la mănăstirea în care se afla. Era frumoasă, înţeleaptă, simţitoare şi bună. Bătrânul ar fi dorit, cred, să mă hotărăsc să i-o cer în căsătorie; pe vremea aceea însă nu eram stăpân pe inima mea, altfel... In sfârşit, nici nu m'am gândit la asta.

«Imi ceru atunci lămuriri asupra unui tânăr Portughez, un nobil pe care-l cunoscuse cu câteva zile mai 'nainte, bărbat foarte frumos, stăpân pe nu ştiu câte moşii în Havana. Il întâlnisem pe acest Portughez la Paris, dar nu-l cunoşteam aproape de loc şi nu putui să-i dau nici-o lămurire asupra lui. Era foarte seducător, eu însă nu m'aş fi luat niciodată după asta; cu acest conte se mărită Tereza un an mai târziu.

«Eu trebui să plec în Rusia; când mă întorsei, aflai că bancherul murise de apoplexie şi că Tereza era măritată cu acest necunoscut, cu acest nebun, nu vreau să zic cu acest ticălos, fiindcă tot a mai putut fi iubit de ea, chiar după ce aflase că e un nelegiuit: omul acesta era de mult

însurat în colonii, când avu îndrăzneala de neînchipuit s'o ceară în căsătorie pe Tereza.

«Nu mă întreba cum s'a putut întâmpla ca tatăl Terezei, om cuminte şi cu experienţă, să se lase astfel amăgit. Nu pot să-ţi spun decât ce-am învăţat din propria mea experienţă: în această lume tot ce se întâmplă, în legătură cu vremea, e numai jumătate din ceeace trebuia să se întâmple.

«In cei din urmă ani ai vieţii bancherul săvârşise şi alte năzbâtii, lucru care te făcea să crezi că-şi pierduse mintea cu desăvârşire. Făcuse Terezei o danie prin testament care, în faţa moştenitorilor legitimi, n'avu nici o valoare, şi biata copilă, care îşi iubea părintele, nu vru să stăruiască asupra drepturilor ei, cu toate că ştia că va câştiga. Se văzu cu totul ruinată în clipa când trebuia să devină mămă şi, tot în aceeaş vreme, se găsi faţă 'n faţă c'o femee desnădăjduită care îşi cerea drepturile şi voia să facă scandal; era cea dintâi şi singura nevastă a bărbatului ei.

«Tereza avu un curaj puţin obişnuit; căută să liniştească pe biata nenorocită şi-i smulse făgăduiala că n'o va da în judecată, — apoi căută să-l hotărască pe conte să plece în Havana în tovărăşia soţiei sale. Ca să nu se afle nimic în legătură cu naşterea Terezei, taină faţă de care bătrânul căuta să-şi ascundă pe cât putea chiar dragostea de părinte, căsătoria se făcu în străinătate şi tânăra pereche îşi petrecu acolo câteva clipe de bucurie. Această viaţă de altfel fusese foarte ascunsă. Contele, temându-se că va fi demascat dacă va ieşi în lume, o făcea pe Tereza să creadă că e îndrăgostit de singurătate şi biata femee, încrezătoare, tânără şi romanţioasă, găsea foarte firesc ca bărbatul ei să călătorească în to-

vărăşia ei sub un nume falş, tocmai ca să nu întreţie cu nimeni legături de prietenie.

«Când Tereza descoperi nenorocita stare de lucruri în care se găsea, mai era încă cu putinţă să se ascundă sub valul tăcerii adevărul. Ceru sfatul unui legist şi, primind încredinţarea deplină că această căsătorie nu însemna nimic, dar că trebuia să se facă pe cale de judecată, dacă voia să fie liberă pentru totdeauna, luă numaidecât hotărârea nestrămutată de a nu fi nici liberă nici măritată, căci nu voia să-şi mânjească părintele şi copilul printr'un scandal şi-o condamnare josnică. Copilul devenea astfel un bastard; era mai bine însă să n'aibă niciun nume şi să nu-şi cunoască niciodată naşterea, decât să-şi însuşească un nume pătat, necinstindu-l pe tatăl ei.

«Tereza îl iubea încă pe acest nenorocit, mi-a mărturisit-o de multe ori, şi el o iubea c'o patimă ucigătoare. Se iviră astfel lupte sfâşietoare, scene ce nu se pot numi, în cari Tereza se sbătu c'o bărbăţie ciudată pentru vârsta şi mai ales pentru sexul ei; o femee, când e însufleţită de darul eroismului, primeşte darul întreg.

«Insfârşit bărbatul plecă; ea îşi păstră copilul, goni din braţele ei pe vinovat şi-l văzu plecând în tovărăşia celeilalte care, deşi sfâşiată de gelozie, fu învinsă de mărinimia ei încât ar fi vrut să-i sărute piciorele la plecare.

«Tereza îşi schimbă ţara şi numele, căută să treacă drept văduvă, hotărîtă să se facă uitată de cei câţiva oameni cari o cunoscuseră, şi începu să trăiască numai pentru copilul ei, însufleţită de-o dureroasă bucurie. Acest copil îi era atât de scump încât avea nădejdea că numai prin el se va putea mângâia; dar această din urmă bucurie n'avea să ţie mult.

«Cum contele era bogat şi n'avea copii dela întâia nevastă, Tereza trebui să primească, în urma rugăminţilor acesteia, un dar de bani cu care să poată să-şi crească copilul cumsecade; dar, îndată ce contele îşi duse nevasta în Havana, căută să fugă din nou, o părăsi şi, întorcându-se în Europa, căzu la picioarele Terezei, rugând-o să fugă cu el şi cu copilul în cealaltă parte a lumii.

«Tereza fu neînduplecată; ea se gândise mult la toate astea în cele din urmă. Sufletul i se împietrise, nu-l mai iubea pe conte. Tocmai din pricina copilului nu voia ca un astfel de om să devie stăpân pe viaţa ei. Pierduse dreptul de a fi fericită, dar nu şi pe acel de-a se respecta pe ea însăşi: îl goni fără mustrări, dar fără slăbiciune. Contele o ameninţă c'o va lăsa să moară de foame: ea îi răspunse că nu i era teamă să muncească ca să poată trăi.

«Mizerabilul căută atunci să se slujească de-un mijloc josnic, fie ca s'o înspăimânte pe Tereza, fie ca să se răzbune pentru încăpăţânarea ei. Răpi copilul şi fugi. Tereza porni pe urmele lui, dar el rânduise atât de bine lucrurile încât biata femee se rătăci şi nu-l mai găsi. Atunci am întâlnit-o în Anglia, istovită de oboseală şi desnădejde, într'un han, aproape nebună de durere şi atât de schimbată de pe urma nenorocirii, încât n'am mai recunoscut-o.

«Imi făgădui că se va odihni şi-o rugai să mă lase pe mine să duc lucrurile la bun sfârşit. Dar toate cercetările mele nu-i aduseră nici o bucurie. Contele plecase în America. Copilul murise, la câtva timp după asta, din pricina oboselii.

«Când trebui să duc nenorocitei această groaznică veste, mă îngrozii eu însumi de liniştea ei. Ai fi zis că e o moartă care umblă. Insfârşit

începu să plângă şi-atunci văzui că era scăpată. Eram silit s'o părăsesc; îmi spuse că avea de gând să rămâie acolo unde se afla. Eram neliniştit din această pricină: mă minţi, spunându-mi că mama ei n'o va lăsa să moară de foame. Aflai mai târziu că biata ei mamă era şi mai săracă: n'avea nimic, şi'n afară de asta, nu aflase nimic din nenorocirile Terezei, căci, de câte ori îi scria, Tereza avea grije să-i ascundă totul, ca să n'o desnădăjduiască.

«Tereza trăi în Anglia dând lecţii de limba franceză, de desen şi de muzică; căci avea talent pe care nu se înspăimânta să-l desvăluie, numai ca să nu fie silită să primească pomana cuiva.

«După un an se întoarse în Franţa şi se opri la Paris, unde nu mai fusese niciodată şi unde nimeni n'o cunoştea. Avea atunci douăzeci de ani: fusese măritată la şeaisprezece. Nu mai era frumoasă ca în trecut şi i-au trebuit opt ani de odihnă şi de resemnare ca să-şi recapete sănătatea şi plăcuta înfăţişare de altădată.

«In acest timp n'am mai întâlnit-o decât de vreo câteva ori, fiindcă eram veşnic pe drumuri; am găsit-o însă totdeauna cinstită şi mândră, muncind c'o tărie de neînvins şi ascunzându-şi sărăcia sub o minune de rânduială şi curăţenie, fără să se plângă vre-odată împotriva lui Dumnezeu sau împotriva oamenilor, fără să vorbească de trecut, mângâind uneori copiii într'ascuns şi părăsindu-i de îndată ce se simţea privită, de teamă fără îndoială să nu i se bage de seamă înduioşarea.

«Trecuseră trei ani de când n'o mai văzusem şi, când am venit să te rog să-mi faci portretul, îi căutam tocmai adresa, pe care voiam să ţi-o

cer în clipa când d-ta mi-ai vorbit de ea. Sosisem de-abia de-o zi şi nu ştiam că avusese izbânzi şi că ajunsese aproape celebră. Regăsind-o astfel mi-am dat seama că acest biet suflet, atâta vreme chinuit, mai putea încă să trăiască... să iubească, să sufere şi să fie fericit. Încearcă s'o faci fericită, dragul meu Laurent, e vrednică de asta! Dar, dacă ştii că ai putea s'o faci să sufere, mai bine sboară-ţi creerii chiar în astă seară şi nu mai căuta să-i mai calci pragul. Iată tot ce aveam să-ţi spun.»

— Un lucru vreau să ştiu, zise Laurent peste măsură de înduioşat: acest conte... mai trăeşte?

— Din nenorocire, da. Oamenii cari pricinuiesc mâhniri altora trăesc bine şi scapă de orice primejdie. Ei nu se socotesc niciodată vinovaţi; căci acest conte a avut acum în urmă neruşinarea să mă roage să aduc Terezei o scrisoare din parte-i, pe care i-am dat-o sub ochii d-tale, scrisoare pe care, de altfel, ea a primit-o aşa cum trebuia.

Laurent se gândise să se însoare cu Tereza, ascultând povestea d-lui Palmer. Această poveste îl nelinişti cu totul. Glasul monoton, cu înmlădieri dureroase şi, mai ales, ciudatele schimbări de înfăţişare în timpul povestirii, pe cari am crezut de prisos să le descriem, în închipuirea vie a ascultătorului trezi ceva groaznic ca însăşi soarta Terezei. Această copilă fără părinţi, această mamă fără copil, această femee fără bărbat, nu era lovită de cea mai groaznică nenorocire? Ce gânduri putea să mai aibe despre dragoste şi despre viaţă? Sfinxul se ivea din nou în faţa ochilor rătăciţi ai lui Laurent. Tereza, astfel desvăluită, îi părea mult mai tainică: putuse vreodată mângâia sau mai putea fi cândva mângâiată?

Il îmbrăţişe pe Palmer cu toată prietenia, îi jură c'o iubea pe Tereza şi că, dacă într'o zi va ajunge să fie iubit de ea, îşi va aduce aminte în toate clipele vieţii de clipa petrecută lângă el şi de povestea ce-i fusese dat să asculte; apoi, făgăduind că totdeauna se va preface că nu ştie nimic despre viaţa d-rei Jacques, se întoarse acasă şi scrise:

«Tereza, nu crede nimic din tot ce ţi-am spus în aceste din urmă două luni. Nu crede nimic din tot ce ţi-am spus când te simţiai îngrozită la gândul că m'aş îndrăgosti de tine. Nu sunt îndrăgostit, de-abia acum mă încredinţez de asta. Te iubesc ca un nebun. E o prostie, o nebunie, ceva de neînchipuit; dar eu care nu mă credeam în stare să scriu ori să spun unei femei cuvântul *te iubesc*, îl găsesc astăzi prea rece şi prea nepotrivit când trebue să ţi-l spun. Nu mai pot trăi cu taina ce mă înnăbuşe şi pe care tu nu vrei s'o ghiceşti. Am vrut să te părăsesc de sute de ori, să plec la capătul lumii, să te uit. Dar după un ceas m'am reîntors la pragul casei tale şi-adeseori, noaptea, sfâşiat de gelozie, şi-aproape furios împotrivă-mi, rog pe Dumnezeu să mă scape de chin, aducând în preajma ta pe-acel amant necunoscut în fiinţa căruia nu cred, dar pe care tu l-ai închipuit ca să mă desgustezi de-a mă mai gândi la tine. Arată-mi-l pe-acest bărbat în braţele tale, sau iubeşte-mă, Tereza! Căci o singură scăpare mai văd pentru chinurile mele: să-mi curm zilele pentruca totul să sfârşească. E o slăbiciune banală, întrebuinţată de toţi amanţii îndrăgostiţi; e vina mea însă dacă desnădejdea te face să arunci acelaş strigăt, şi sunt nebun dacă am ajuns să fiu om ca toţi ceilalţi?

«La ce mi-a folosit tot ce-am născocit ca să

mă apăr şi să fiu tot atât de nevinovat pe cât sunt de liber?

«Ai să mă dojeneşti pentru vreo purtare necuviincioasă faţă de tine, Tereza? Sunt un îngânfat, un decăzut, eu care m'am înjosit poate, numai ca să te fac să ai încredere în prietenia mea?

«Dar de ce vrei să pier fără să te fi iubit, când numai tu îmi poţi cunoaşte iubirea, când numai tu ştii ce se petrece cu mine? Porţi în suflet o comoară şi râzi în preajma unui nenorocit care moare de foame şi de sete. Îi arunci câte-un ban din când în când, şi asta pentru tine înseamnă prietenie; nu e nici milostivire, căci ar trebui să ştii că o picătură de apă sporeşte setea.

«Dar de ce nu m'ai putea iubi? Poate ai iubit pe cineva mult mai presus decât mine. Nu e mai nimic de capul meu, e-adevărat, dar te iubesc, şi asta nu e de-ajuns?

«N'ai să mă crezi, ai să-mi spui că sunt un zăpăcit, cum mi-ai spus acum în urmă. Nu, n'ai să poţi spune asta, fiindcă atunci l-ai minţi pe Dumnezeu, minţindu-te pe tine. Vezi bine că durerea mă stăpâneşte şi că am ajuns să-ţi fac o mărturisire caraghioasă, eu care nu mă tem de nimic în lume în afară de batjocura ta!

«Tereza, nu mă crede un om pierdut. Ştii bine că adâncul sufletului meu n'a fost plătit şi că, din prăpastia în care-am căzut, am strigat totdeauna spre cer. Ştii bine că alături de tine sunt nevinovat ca un copil şi că nu ţi-a fost teamă să-mi iei uneori capul în mâini, parcă ai fi vrut să mă săruţi pe frunte. Poate ziceai atunci: «Frunte blestemată, eşti vrednică să fii sdrobită!» Şi totuş, în loc s'o striveşti, cum ai fi strivit capul unui şarpe, ai însufleţit-o cu răsuflarea vie şi curată a înţelepciunii tale. Ei

bine, nu ţi-a fost străduinţa în zadar; şi-acum, când ai aprins flacăra pe altar, îţi întorci privirea şi-mi spui: «Cată şi păstrează totul pentru alta! Însoară-te, iubeşte o fată mai bună şi mai credincioasă ca mine; să ai copii, să-i creşti cu mândrie, în bună rânduială, să fii fericit, lasă-mă însă pe mine!»

«Şi eu numai pe tine te iubesc, Tereza, nu mă gândesc la mine. De când te cunosc, n'ai făcut altceva decât să mă înveţi să cunosc fericirea şi să-i simt gustul. Nu e vina ta dacă n'am devenit egoist ca un copil răsfăţat. Ei bine, sunt mai cuminte de cum îţi închipuieşti. Nu mă întreb dacă iubirea ta ar fi o fericire pentru mine. Ştiu însă ce-ar fi viaţa şi că, bună sau rea, am nevoe, ori de-această viaţă, ori de moarte.»

IV

Tereza fu cuprinsă de amărăciune citind această scrisoare. Parcă s'ar fi simţit rătăcită sub groaznica deslănţuire a trăznetelor. Dragostea ei semăna atât de puţin cu aceea a lui Laurent, încât îşi închipuia că nu l-ar putea iubi din dragoste, mai ales când citea cuvintele de cari el căuta să se slujească. Nu era niciun fel de beţie în inima Terezei sau, dacă era, aceasta pătrunsese pic cu pic, atât de încet întât ea nu băgase de seamă şi se credea stăpână pe ea însăş ca în prima zi. Cuvântul patimă o revoltă.

— Patimi la mine? îşi zicea ea. El crede că eu nu ştiu ce înseamnă asta şi că aş fi în stare să sorb din această băutură otrăvită. Ce i-am

făcut, căci m'am purtat cu el blând şi l-am îngrijit, şi azi îmi propune, în loc să-mi mulţumească, desnădejdea, spaima şi moartea!... La urma-urmei, se gândi ea, nu e vina acestui copil nenorocit. El nu ştie nici ce vrea, nici ce-ar putea să ceară. Caută dragostea cum ar căuta piatra filosofală, pe care ajungi în cele din urmă să te încredinţezi că n'ai s'o poţi găsi. El crede că eu o am în stăpânire şi că nu vreau să i-o dau! In tot ce gândeşte e o urmă de rătăcire. Cum să-l liniştesc şi să-l îndepărtez de-o fantezie care va ajunge să-l nenorocească cu desăvârşire?

«E vina mea, are dreptate când mi-o spune. Voiam să-l smulg din desfrâu, l-am obişnuit prea mult cu prietenia cinstită; şi-apoi e om şi găseşte această dragoste prietenească necomplectă. De ce m'a înşelat? de ce m'a făcut să cred că e liniştit alături de mine? Ce să fac acum ca să repar copilăreasca mea nedeprindere cu oamenii? In privinţa presupunerilor n'am fost câtuş de puţin femee. N'am ştiut că o femee, oricât ar fi de amărâtă şi plictisită de viaţă, poate să turbure totdeauna închipuirea unui bărbat. Trebuia să mă cred seducătoare şi primejdioasă, cum el mi-a spus-o într'o zi, şi să ghicesc că nu se desmiinţea asupra acestui punct decât ca să mă liniştească. Prin urmare e un rău, o vină de neiertat, lipsa de cochetărie!

Apoi Tereza, răscolindu-şi amintirile, se văzu aceeaş fiinţă retrasă şi dispreţuitoare, care căuta să se ferească de dorinţele oricărui bărbat care nu-i plăcea: cu Laurent se purtase astfel, fiindcă îl stima pentru aleasa prietenie ce-i păstra, fiindcă nu-i venea în stare s'o amăgească şi de-asemeni, de ce nu şi-ar fi mărturisit-o? fiindcă îl iubea cum încă nu iubise pe nimeni. Singură, se plimba

dela un capăt la cellalt prin atelier, în prada unei nelinişti dureroase, când privind scrisoarea fatală pe care-o svârlise pe masă şi cu care nu ştia ce să facă, neputând să se hotărască nici s'o citească din nou, nici s'o rupă, — când privindu-şi lucrarea întreruptă pe şevalet. Lucra, într'adevăr, cu plăcere şi tragere de inimă în clipa când îi fusese adusă scrisoarea, adică în clipa în care-o cuprinsese îndoiala, turburarea, nedumerirea şi teama. Era parcă o vrajă care făcea să se ivească pe cerul gol şi potolit al vieţii toate fantomele trecutelor ei nenorociri. Fiecare cuvânt scris pe hârtie era ca un cântec de mort auzit cândva, ca o prevestire a unor nenorociri viitoare.

Incercă să se liniştească, începând din nou să lucreze. Asta era pentru ea cel mai bun leac împotriva nemulţumirilor din afară; în ziua aceea însă, leacul acesta nu-i fu de niciun folos; groaza ce-i inspira această patimă o urmărea în cel mai curat şi mai intim altar al vieţii.

— Două fericiri turburate sau distruse! îşi zise ea zvârlind penelul şi privind scrisoarea: munca şi prietenia.

Restul zilei şi-l petrecu fără să facă ceva. Un singur punct neted îi stăruia în minte, să răspundă nu, dar acest nu pentru ea n'avea însemnătatea acelei hotărâri aspre pe care-o au femeile când se simt gata să cadă şi se tem de pieire dacă nu închid uşa numaidecât. Felul de a spune acest *nu*, care nu mai lăsa nicio urmă de speranţă şi care, cu toate astea, nu trebuia să ardă cu fierul roşu amintirea plăcută a prieteniei, era pentru ea o problemă grea şi chinuitoare. Această amintire era însăşi iubirea ei; când ai de îngropat un mort scump, nu te hotărăşti fără o groaznică durere să-i zvârli giulgiul pe faţă şi să-l ascunzi printre cei uitaţi de veacuri. Ai vrea să-i îm-

bălsămezi trupul şi să-l înmormântezi într'o criptă unde să ştii că-l vezi din când în când, şi că te poţi ruga pentru sufletul lui risipit.

Noaptea se ivi fără ca ea să fi găsit vre-un mijloc să-şi înnăbuşe mâhnirea. Caterina, văzând-o că nu mănâncă mai nimic, o întrebă dacă e bolnavă.

— Nu, răspunse ea, mă gândesc la ceva.

— Lucrezi prea mult, reluă bătrâna, nu te gândeşti că omul trebue să mai şi trăiască.

Tereza ridică un deget: era un gest pe care Caterina i-l cunoştea şi care însemna: «Să nu mai vorbim despre asta».

Clipa în care Tereza obişnuia să primească pe cei câţiva prieteni, folosea de câtăva vreme numai lui Laurent. Cu toate că uşa rămânea deschisă pentru oricine ar fi vrut să intre, el venea mereu singur, fie pentrucă ceilalţi lipseau (era tocmai vremea când puteai să vii ori să pleci de la ţară) fie că simţiseră în purtarea Terezei oarecare plictiseală, o dorinţă de neînvins şi rău ascunsă de a sta de vorbă numai cu d. de Fauvel.

Laurent se ivea de obicei la opt ceasuri şi Tereza privi ceasornicul, zicându-şi:

— Nu i-am răspuns; astăzi poate să nu vie.

Simţi în inimă un gol uriaş, când adăogă:

— Şi-ar trebui să nu se mai întoarcă niciodată.

Cum avea să-şi petreacă serile, veşnic singură, când avea obiceiul să stea de vorbă cu prietenul ei, schiţând desenuri fugare ori lucrând cu totul altceva, în vreme ce el fuma, trântit într'o parte pe perinile divanului? Se gândi să scape de plictiseală, ducându-se la o prietenă din foburgul Saint-Germain, cu care se ducea uneori la teatru; dar această prietenă se culca totdeauna de vreme şi până să ajungă Tereza s'ar fi înnoptat de-a binelea. Drumul era atât de lung şi trăsurile

mergeau atât de încet pe vremea aceea! De altfel, trebuia să se şi îmbrace, şi Tereza, care pe acasă umbla în pantofi, ca toţi artiştii cari lucrează cu patimă şi nu îngăduie să-i supere nimic, se simţea obosită să se mai îmbrace ca pentru oraş. Să-şi svârle un şal pe umeri şi să se ducă să facă o plimbare pe jos pe aleele pustii din pădurea Boulogne? Se plimbase pe-acolo de câteva ori cu Laurent, când căldura înnăbuşitoare a înserării îi gonea să caute puţină răcoare pe sub copaci. Erau plimbări cari, în tovărăşia altui bărbat, ar fi înjosit-o! dar Laurent ştia să-i păstreze cu sfinţenie taina încrederii, şi amândorura le plăcea să s'afunde în această tainică intimitate care n'ascundea nicio taină. Ea îşi aminti de toate astea, parcă s'ar fi petrecut cine ştie când, şi la gândul că poate el n'avea să se mai întoarcă, îşi zise oftând:

— Erau vremuri frumoase! Nu se mai pot întoarce pentru el care suferă şi pentru mine care cunosc această suferinţă.

La nouă ceasuri încercă însfârşit să-i răspundă lui Laurent, când zgomotul clopoţelului o făcu să tresară. Era el! Se ridică să spună că, oricine ar întreba de ea, să răspundă că nu-i acasă. Caterina intră: era o scrisoare de la el. Şi Terezei îi păru rău că nu fusese el.

Scrisoarea nu cuprindea decât aceste câteva cuvinte:

«Adio, Tereza; tu nu mă iubeşti, iar eu te iubesc ca un copil!»

Aceste două rânduri o făcu pe Tereza să se cutremure din creştet până în tălpi. Singura patimă pe care n'ar fi îndrăznit vre-odată să şi-o stingă din inimă, era dragostea de mamă. Această rană, deşi părea vindecată la suprafaţă, sângera totdeauna ca o dragoste neîmpărtăşită.

— Ca un copil, repetă ea, strângând scrisoarea în mâna neastâmpărată de-un tremur neobişnuit. Mă iubeşte ca un copil! Ce vrea el să spună, Dumnezeule, îşi dă seama oare ce rău îmi pricinuieşte cu asta? *Adio!* Copilul meu ştia să spună *adio!* Şi totuş, nu mi-a strigat bun rămas, când a fost smuls de lângă mine! L-aş fi auzit... Dar n'am să-l mai văd niciodată.

Tereza era turburată şi mâhnirea ei chinuind-o peste măsură, începu să plângă.

— M'ai strigat? întrebă Caterina intrând. Doamne, dar ce ţi s'a întâmplat? Iar ai început să plângi ca mai de mult.

— Nu e nimic, lasă-mă, răspunse Tereza. Dacă vine cineva şi întreabă de mine, să-i spui că sunt plecată la teatru. Vreau să fiu singură. Sunt bolnavă.

Caterina ieşi, dar prin grădină îl zărise pe Laurent plimbându-se prin stufiş.

— Nu te mai plimba pe-aci, îi zise ea. Stăpâna mea plânge, nu ştiu de ce; poate că din pricina d-tale, i-ai făcut vre-un rău. Nu vrea să te vadă. Vino să-i ceri iertare.

Caterina, cu tot respectul ce-l purta Terezei, era încredinţată că Laurent e amantul ei.

«Plânge? strigă el. Oh, Doamne. Dar de ce plânge?»

Şi străbătu într'o clipă grădina ca să dea fuga să cadă la picioarele Terezei, care plângea în salon, cu capul în mâni.

Laurent s'ar fi bucurat într'ascuns văzând-o că plânge, dacă ar fi fost un ticălos, cum uneori voia să pară; dar în adâncul sufletului se simţea blând, şi Tereza avu asupră-i puterea să-l readucă la pornirile-i firesti. Lacrimile ei îi pricinuiră o mâhnire adâncă. O rugă în genunchi să uite şi

această nebunie din parte-i şi să caute să se potolească, punându-şi în cumpănă judecata înţeleaptă.

— Nu vreau decât aceea ce vrei şi tu, îi zise el, şi, fiindcă plângi prietenia moartă, îţi jur că o voi reînsufleţi, ca să nu-ţi mai pricinuesc o nouă durere. Ascultă-mă, buna şi scumpa mea Tereza, scumpa mea soră, să vorbim deschis, căci simt că n'aş mai avea puterea să te mint. Încearcă cu toată tăria să-mi primeşti dragostea ca pe-o tristă descoperire şi ca pe un rău de care vrei să mă vindeci prin răbdare şi milostivire. Mă voi sili să te fac mulţumită, îţi jur! N'am să-ţi cer nicio sărutare şi cred că n'ai avea de ce să te temi pentru asta, fiindcă nu sunt prin nimic încredinţat că'n această iubire sunt în joc şi simţurile mele. Nu, nu cred asta. Căci ar fi cu putinţă să se întâmple după viaţa pe care am trăit-o şi pe care sunt liber încă s'o mai trăiesc? Mi-e sete de-o dragoste sufletească, de ce te-ar îngrozi? Dă-mi o fărâmă din inima ta şi ia-o întreagă pe-a mea. Primeşte să fii iubită de mine şi nu-mi spune că asta pentru tine ar fi o înjosire, căci desnădejdea mea nu e pricinuită decât de dispreţul ce-mi arăţi, făcându-mă să înţeleg că nici în vis nu mi-ai îngădui să mă gândesc la tine... Asta mă coboară atât de mult în ochii mei încât nu ştiu dacă mai sunt vrednic să calc pe urmele tale. Ridică-mă din prăpastia în care crezi că am căzut; sfătuieşte-mă să-mi ispăşesc vina şi să fiu vrednic de tine. Oh, lasă-mi cel puţin această speranţă... Oricât ar fi de neînsemnată, ea va face din mine alt om. Ai să vezi Tereza, ai să vezi! Numai gândul că aş putea să fac ceva pentru tine, îmi dă curaj; nu-mi smulge tăria care-ar putea folosi. Ce aş deveni dacă tu m'ai alunga? Aş scoborî iarăşi toate

treptele pe cari le-am urcat decând te cunosc. Rodul sfintei noastre prietenii ar fi pierdut pentru mine. Ar însemna că ai încercat să vindeci un bolnav şi l-ai omorât. Dar atunci, tu atât de bună şi de mare, ai fi oare mulţumită? Nu te-ai mustra că n'ai încercat să duci lucrurile la bun sfârşit? Fii pentru mine o soră de caritate, care nu se mărgineşte să lege rana celui căzut, ci se străduieşte să-i împace sufletul cu cerul. Haide, Tereza, nu mă alunga cu mânile tale binefăcătoare, nu-ţi întoarce dela mine privirea ochilor frumoşi, mult mai frumoşi în această clipă chinuitoare! N'am să mă ridic de lângă genunchii tăi decât atunci când vei mărturisi că nu mă urăşti, când voi simţi că m'ai iertat pentru toată vina de a te fi iubit!

Tereza fu silită să primească şi să creadă drept serioasă această mărturisire, căci Laurent era de bună credinţă. Dacă l-ar fi alungat cu dispreţ, ar fi însemnat că-i mărturiseşte dragostea vie ce simţea pentru el; o femee care se arată fricoasă e învinsă. Deaceea se arătă netemătoare, şi poate că'ntr'adevăr n'avea de ce se teme, căci se credea încă stăpână pe ea însăşi. Şi apoi nu fusese rău sfătuită de slăbiciune. Să se despartă de el în clipa aceea, însemna să dea naştere la un groaznic desnodământ, când era mai bine să potolească lucrurile şi să lase ca despărţirea să se facă pe încetul, cu deplină judecată. Asta era cu putinţă să se desfăşoare în câteva zile. Laurent era aşa de schimbător, şi trecea cu-atâta uşurinţă de la una la alta!

Prin urmare, căutară unul pe altul să se liniştească, ajutându-se să potolească furtuna, silindu-se chiar să râdă, ca să se încredinţeze că ziua de mâine n'avea s'aducă un nou prilej de suferinţă; de altfel, totul se schimbase în purtarea

lor şi intimitatea făcuse în fiinţa lor un pas de uriaş. Teama de-a se pierde îi legase şi mai mult unul de altul şi, mărturisindu-şi că nimic nu se schimbase între ei în afară de prietenie, simţeau un fel de lâncezire a sufletului, un fel de oboseală plăcută care nu era altceva decât părăsirea în care te svârle iubirea.

Caterina, aducând ceaiul, stărşi să-i apropie şi mai mult, cum spunea ea, cu preocupările-i nevinovate de mamă.

— Ai face mai bine, zise ea Terezei, să mănânci o aripă de pui, în loc să-ţi prăpădeşti stomacul cu ceai. — Ştii d-ta, adăogă ea, arătând-o pe Tereza lui Laurent, că n'a mâncat nimic azi?

— Ei bine, atunci să mănânce numaidecât! strigă Laurent. Nu te împotrivi, Tereza, trebuie! Ce m'aş face dacă te-ai îmbolnăvi?

Şi cum Tereza nu voia să mănânce, fiindcă într'adevăr nu-i era foame, el căută, după îndemnul Caterinei, să stăruiască, spunând că şi lui îi era foame, şi 'ntr'adevăr nu mintea, căci nu mâncase nimic. Atunci Tereza se simţi mulţumită să-i dea să mănânce, şi mâncară împreună pentru întâia oară, — lucru care, în viaţa retrasă a Terezei, nu era cu totul lipsit de însemnătate. Să mănânci în tovărăşia cuiva înseamnă să descoperi un izvor de plăcută intimitate. E mulţumirea în comun a unei trebuinţi a fiinţei materiale şi, dacă vrei să cauţi în asta ceva mai înalt, ai putea ajunge la încredinţarea că e o împărtăşanie.

Laurent, ale cărui gânduri luau bucuros un avânt poetic chiar în sborul glumelor, se asemui răzând, cu fiul risipitor, pentru care biata Caterina se grăbise să taie viţelul cel gras. Acest viţel gras, care se înfăţişa sub forma unui puişor, înveseli, firește, pe cei doi prieteni. Era însă atât

de puţin lucru pentru foamea lui Laurent, încât Tereza se nelinişti. Prin apropiere nu s'ar mai fi putut găsi nimic de mâncare, şi-apoi Laurent nu voia s'o supere prea mult pe bătrâna Caterina. Descoperiră în fundul unui scrin un borcan uriaş cu peltea de pere. Era un dar al lui Palmer de care Tereza nu se gândise să se atingă, şi pe care Laurent îl înghiţi pe de-a'ntregul, vorbind cu multă bunăvoinţă de acest Dick, de care avusese prostia să fie gelos, şi pe care acum îl iubea din toată inima.

— Vezi, Tereza, spuse el, ce nedrept te face mâhnirea! Crede-mă, copiii trebuiesc îngrijiţi cu luare aminte. Nu sunt buni decât acei cu cari te porţi blând. Uite, dacă mi-ai da totdeauna peltea de pere ca asta!... Asprimea nu e numai o doctorie amară, e şi o otravă ucigătoare.

Când zări ceaiul, Laurent băgă de seamă că fusese prea egoist: mâncase totul, în vreme ce Tereza, prefăcându-se că mănâncă, nu se atinsese de nimic. Se dojeni pentru această nebăgare de seamă şi îşi ceru iertare; apoi, zărind pe Caterina, îi ceru să-l lase să facă el ceaiul Terezei, pe care apoi i-l puse dinainte, pe masă. Era întâia oară în viaţa lui când făcea pe sluga cuiva, şi găsi în asta o plăcere ciudată, a cărei surprindere îl bucură copilăreşte.

— Acum, zise el Terezei, aducându-i ceaşca în genunchi, înţeleg că poţi să fii slugă şi să-ţi placă această meserie. E vorba numai să-ţi iubeşti stăpânul.

Pentru unii oameni cea mai mică bunăvoinţă are un preţ înzecit. Laurent avea în purtări, şi chiar în mişcările trupului, un fel de înţepeneală care nu-l părăsea nici când se găsea în tovărăşia femeilor de lume. Le servea cu răceala respectuoasă a obişnuinţii. Cu Tereza, care făcea o-

norurile micului ei interior ca femee cumsecade şi artistă binevoitoare, se purtase totdeauna cu o aleasă eleganţă în mişcări. S'ar fi simţit lipsit de gust şi prost crescut dacă s'ar fi socotit de-al casei. Dar, în urma durerii ce pricinuise Terezei şi, mai ales, în lumina prieteniei ce părea că-i leagă şi mai strâns, Laurent, fără să-şi dea seama, se vedea dăruit cu un drept care nu era al lui, dar pe care îi plăcea să şi-l însuşească, fără ca Tereza, surprinsă şi măgulită, să simtă nevoia să i-l răpească. Îi părea că se află la el acasă şi că avea datoria să îngrijească femeea ce-i călca pragul, ca frate bun sau ca prieten vechiu. Şi Tereza, fără să se gândească la primejdia acestei luări în stăpânire, îl privea cu ochi miraţi, întrebându-se dacă până atunci nu se înşelase cu desăvârşire, luând pe acest copil blând şi cuminte drept un bărbat mândru şi posomorât.

Totuşi, Tereza se gândi la toate astea şi peste noapte, când nu putea să doarmă, dar a doua zi de dimineaţă, Laurent care, fără să se întrebe dacă făcea bine sau nu, nu-i mai da pace, fiindcă nici el nu se simţea liniştit, îi trimise un mănunchiu de flori minunate, şi-o scrisoare atât de blândă şi de respectuoasă, încât se simţi peste măsură de înduioşată. El se socotea cel mai fericit dintre oameni, nu râvnise altceva decât iertarea ei, şi, de vreme ce ea i-o dăruise, era regele lumii. Putea să se lipsească de orice, n'avea nevoe de nimic, dar nu se simţea în stare să fie lipsit de bucuria de-a vedea şi a-şi asculta prietena. Asta era totul pentru el; restul nu însemna nimic.

Ştia bine că Tereza nu-l poate iubi; ceeace nu-l împiedeca să scrie, cu zece rânduri mai jos: «Sfânta noastră iubire nu ne ţine legaţi sufleteşte pentru totdeauna?»

Astfel, rostind cuvinte pentru şi contra şi mărturisind adevărul alături de minciună de zeci de ori pe zi, cu o nevinovăţie de care, fără îndoială, el nu-şi da seama, înconjurând-o pe Tereza cu cea mai curată bunăvoinţă, silindu-se din toată inima s'o facă încrezătoare în sfinţenia prieteniei lor, şi în fiecare clipă vorbindu-i cu patimă despre cultul ce-i păstra, apoi încercând s'o înveselească, de câte ori o vedea neliniştită, spunându-i glume când o vedea tristă şi mângâind-o pentru el însuşi când o credea aspră, — o aduse în stare să nu mai aibă altă voinţă decât a lui, să nu mai trăiască decât prin el.

Nimic nu e mai primejdios ca intimitatea în care nici unuia nu-i e parcă îngăduit să rostească un cuvânt potrivnic, şi mai ales atunci când unul nu inspiră celuilalt o tainică repulsiune fizică. Artiştii, datorită vieţii lor libere şi îndeletnicirilor cari îi silesc uneori să nesocotească convenţiunile sociale, sunt mult mai expuşi acestor primejdii ca toţi acei cari duc o viaţă regulată şi hotărâtă. Prin urmare, ar trebui să li se ierte poznirile lesne schimbătoare şi părerile lipsite de temeri. Lucrurile aşa ar trebui să fie, căci te simţi dator să priveşti cu mai multă dragoste pe cel ce rătăceşte în groaza furtunii decât pe cel legănat de-o linişte plictisitoare. Şi-apoi lumea cere artistului văpaia inspiraţiei şi e nevoe ca această văpaie care se înalţă pentru bucuria şi însufleţirea mulţimii, s'ajungă să-i chinuiască. Dar aceeaş mulţime îi plânge în astfel de împrejurări, şi bunul burghez, care aude cutare sau cutare întâmplare pe seama unui artist, seara, când se întoarce în sânul familiei, rosteşte către buna şi nepreţuita lui tovarăşe de viaţă:

— O ştii pe fata aceea care cânta aşa de frumos... Închipuieşte-ţi, a murit de durere. Iar

poetul acela care spunea lucruri atât de frumoase, şi-a curmat zilele. E păcat, nevastă. Toţi aceşti oameni sfârşesc rău... Numai noi, oamenii simpli, suntem cu adevărat fericiţi...

Şi bunul burghez are dreptate.

Cu toate acestea, Tereza trăise multă vreme, dacă nu ca burgheză, fiindcă pentru asta îţi trebuie o familie şi Dumnezeu nu i-o îngăduise, cel puţin ca o harnică muncitoare, lucrând de dimineaţa până seara, fără să simtă bucurie sau plictiseală la sfârşitul zilei. Îi plăcea să trăiască o viaţă de căsnicie regulată; iubea rânduiala şi, departe de a-şi arăta copilărescul dispreţ pentru ceeace artiştii numeau în limba lor *neamul* băcanilor, ea simţea amara părere de rău că nu fusese măritată într'o astfel de lume mediocră şi sigură şi care, în loc de talent şi faimă, ar fi găsit dragoste şi îmbărbătare. Soarta însă nu şi-o alege omul, de vreme ce nebunii şi ambiţioşii nu sunt singurii neprevăzători pe cari îi fulgeră nenorocul.

V

Tereza nu simţea nicio slăbiciune pentru Laurent, în înţelesul batjocoritor şi liber ce se dă acestui cuvânt, în dragoste. Prin însăş voinţa ei, după nopţi întregi de cugetare dureroasă, ajunse să-i spună:

— Vreau tot ce vrei tu, fiindcă am ajuns la clipa când greşeala ce trebuie săvârşită e un mijloc de înlăturare a unui şir întreg de greşeli săvârşite. Am fost nedreaptă cu tine, odată ce n'am avut răbdarea şi hotărârea să fug din calea ta; deaceea socotesc că e mai bine să fiu ne-

dreaptă cu mine rămânând tovarăşa, mângâierea ta, cu preţul odihnei şi al mândriei mele... Ascultă, reluă ea, luându-i mâna într'a ei şi strângând-o cu toată puterea, — nu-ţi retrage mâna dintr'a mea şi, orice s'ar întâmpla, păstrează nestrămutată cinstea şi curajul de a nu uita că, mai 'nainte de a-ţi fi amantă, ţi-am fost *prieten*. Asta mi-am zis-o din cea dintâi zi când ţi-ai desvăluit patima ce-ţi dormea în suflet; ne iubeam prea frumos altfel ca să nu mai fi fost nevoie să ne iubim prosteşte astfel; dar această fericire n'avea să ţie mult pentru mine, fiindcă tu n'ai împărtăşit-o şi, fiindcă în această legătură, în care pentru tine s'a amestecat durerea şi bucuria, biruitoare a rămas numai suferinţa. Iţi cer numai, în clipa când te va obosi dragostea mea, după cum te-a obosit prietenia mea, să-ţi aminteşti că nu o clipă de rătăcire m'a svârlit în braţele tale, ci o pornire a inimii mele şi o simţire mai trainică şi mai binefăcătoare ca beţia voluptăţii. Nu sunt superioară celorlalte femei, şi nici n'am dreptul să mă cred neînvinsă; dar te iubesc cu-atâta înflăcărare şi cu-atâta sfinţenie, încât niciodată n'ai fi apucat pe-o cale greşită dacă ai fi avut nevoie să fii mântuit numai prin puterile mele. După ce am ajuns la încredinţarea că aceste puteri îţi sunt de folos, îndemnându-te să cauţi în sufletul tău o tărie nouă, curăţindu-te de toată murdăria trecutului, iată-te încredinţat cu totul de altceva, în aşa chip, că azi numai această încredinţare îţi poate fi de folos; te amărăşti şi-mi pare că, de m'aş împotrivi, ai fi în stare să mă urăşti şi să te întorci la desfrâu, blestemând până şi prietenia noastră. Ei bine, pentru tine aduc jertfă lui Dumnezeu viaţa mea. Dacă va trebui să sufăr din pricina pornirilor ori din pricina trecutului tău, fie. Voi fi astfel răsplătită, fiindcă te-am oprit

să-ţi curmi zilele în cele dintâi clipe când te-am cunoscut. Dacă totul nu va ajunge acolo unde vreau, voi şti cel puţin că am încercat şi Dumnezeu îmi va ierta o supunere zadarnică, el care a suferit pentru toţi.

Laurent fu cu adevărat binevoitor cinstit şi recunoscător în cele dintâi zile ale acestei uniri. Se ridica mai sus de el însuş, avea porniri spre cucernicie, o binecuvânta pe iubita lui că-l făcuse să cunoască iubirea adevărată, curată şi nobilă, pe care atât o visase, şi de care se credea cu desăvârşire desmoştenit prin însăşi vina lui. Ea îl boteza iarăş, spunea el, în apele curăţeniei, ştergea din fiinţa lui până şi amintirea zilelor amare. Era o adorare, un extaz, un cult.

Tereza credea copilăreşte în toate astea. Se lăsa în părăsirea bucuriei de-a fi dăruit întreagă această fericire şi de a fi învăluit în toată măreţia un suflet ales. Uită cu desăvârşire teama de mai 'nainte şi zâmbi în faţa unor visuri pe cari începea să le creadă împlinite. Glumeau unul pe seama altuia; se mustrau că nu căutaseră să se cunoască mai bine şi că nu căzuse unul în braţele celuilalt din prima zi, cu toată dragostea şi cu toată înţelegerea. Nu mai era vorba de prevedere şi de jurăminte. Tereza întinerise parcă cu zece ani. Era un copil mai copilăros decât însuş Laurent; nu ştia ce să-şi mai închipuiască să-i desvăluie un fel de viaţă în care el să nu simtă nemulţumirea nici cât frunza de trandafir ce turbură oglinda unei ape.

Biata Tereza! Beţia ei nu ţinu nici cel puţin o săptămână întreagă.

De unde se iveşte această groaznică pedeapsă impusă celor ce şi-au risipit puterile tinereţii, care în cele din urmă îi face neputincioşi să guste vraja unei vieţi curate şi binefăcătoare? E oare

un ucigaş omul căruia i s'a lăsat frâu liber în lume, în volbura unor nădejdi uriaşe şi care se crede în stare să risipească toate fantomele trecătoare, toate rătăcirile ce-l chiamă de departe? Păcatul lui e altceva decât neştiinţa, şi-a putut să înveţe încă din leagăn că jocul vieţii trebuie să fie o veşnică luptă cu sine însuşi? Unii sunt vrednici de plâns, pe cari nu-i poţi osândi, cărora le-a lipsit de la început o călăuză, o mamă prevăzătoare, un prieten iubitor, o amantă cinstită. Vârtejul i-a prins de la cei dintâi paşi; corupţia s'a svârlit asupră-le ca asupra unei prăzi, ca să facă fiare din cei cu mai mult simţ decât suflet, ca să facă netrebnici din cei ce luptă, ca Laurent, între mocirla realităţii şi idealul visurilor lor.

Iată ce-şi spunea Tereza ca să poată iubi mai departe bietul suflet chinuit şi ca să poată îndura ocările pe cari le vom povesti mai la vale.

A şeaptea zi a fericirii lor fu cea din urmă. Acest număr blestemat n'avea să piară niciodată din mintea Terezei. Împrejurări neprevăzute contribuiseră la prelungirea acestei eternităţi de bucurii; timp de-o săptămână, nimeni dintre cunoscuţi nu mai venise s'o vadă pe Tereza şi nici ea n'avea vreo lucrare pe care să fi fost silită s'o sfârşească; Laurent făgăduia că va începe să lucreze de îndată ce va putea să-şi ia din nou în stăpânire atelierul, care fusese dat pe mâna lucrătorilor pentru reparaţie. Căldura în Paris era înnăbuşitoare; propuse Terezei să meargă să petreacă patruzeci şi opt de ore la ţară, în pădure. Era în a şeaptea zi.

Plecară cu vaporul şi seara ajunseră la un han de unde, după masă, ieşiră ca să colinde pădurea. Noaptea cu lună plină era minunată. Închiriaseră cai şi o călăuză care-i plictisi curând din pricină că vorbea prea mult şi nu spunea nimic.

Făcuseră două leghe şi se găseau la poalele unei îngrămădiri de stânci pe care Laurent o cunoştea. Propuse călăuzului să se întoarcă cu caii, urmând ca el cu Tereza să facă drumul pe jos, oricât ar fi fost de târziu.

— Nu ştiu de ce n'am petrece toată noaptea aci, zise Tereza; nu sunt nici lupi nici hoţi. Să stăm aci cât vei voi; dacă eşti lângă mine putem rămâne în pădure cât mai mult.

Rămaseră singuri şi-atunci se petrecu o scenă ciudată, aproape fantastică, care trebuie povestită aşa cum s'a petrecut. Se urcaseră pe creştetul stâncilor şi se trântiseră pe muşchiul des, uscat de arşiţa verei. Laurent privea cerul minunat în care văpaia lunii stingea sclipirea stelelor. Numai două sau trei, mai mari, scânteiau, departe, la orizont. Trântit pe spate, Laurent le privea cu nesaţiu.

— Aş vrea să ştiu, începu el, cum îi zice aceleia care scânteiază deasupra capului meu; parcă mă priveşte.

— E Vega, răspunse Tereza.

— Oare tu cunoşti numele tuturor stelelor, învăţato?

— Aproape. Nu-i atât de greu, într'un sfert de ceas ai şti şi tu cât mine, dacă ai vrea.

— Nu, îţi mulţumesc; mai bine îmi place să nu le cunosc şi-mi place iarăşi să le numesc după cum îmi trece prin minte.

— Ai dreptate.

— Imi place mai bine să mă plimb la întâmplare cu privirea printre punctele ce împung cerul şi să fac alcătuiri după capul meu, în loc să mă iau după capriciile altora. La urma-urmei poate că mă înşel, Tereza. Ţie ştiu că-ţi place să te plimbi pe poteci singuratice, nu-i aşa?

— Dar bietele mele picioare? Eu n'am ca tine ghete cari să mă ducă şeapte leghe prin pădure.

— Mincinoaso! ştii bine că eşti mai tare şi duci mai mult la drum ca mine!

— Ce să fac, dacă n'am aripi să sbor?

— Atunci ai fi în stare să mă laşi singur aci. Dar să nu mai vorbim despre asta: numai rostind aceste cuvinte şi-mi pare că începe să plouă.

— Cată şi nu le mai rosti.

— Nu, nu; să nu ne mai gândim, să nu ne mai gândim la asta! strigă el ridicându-se deodată.

— Ce ai, şi unde te duci? întrebă ea.

— Nu ştiu, răspunse el. Ah, da... ascultă... Când strigi, se face aci un ecou grozav... şi ultima oară când am venit în tovărăşia micuţei... tu nu-i ştii numele, nu-i aşa? îmi făcea mare plăcere s'o ascult de-aci, în vreme ce ea cânta acolo, pe colnicul din faţa noastră.

Tereza nu răspunse. Băgă de seamă că această amintire furtunoasă a uneia din relele lui cunoştinţi nu era cuminte s'o desvăluie într'o clipă atât de frumoasă, şi mai ales în faţa ei. Cum îi trecuse prin minte această icoană? Cum i se ivise pe buze numele acelei fecioare rătăcite? El se simţi umilit din pricina acestei deştăinuiri; dar, în loc s'o uite printr'un şuvoi de cuvinte măgulitoare pe cari ştia să şi le smulgă din suflet când patima îl purta pe aripi de vis, nu vru să se desmintă şi întrebă pe Tereza dacă vrea să cânte.

— N'aş putea, îi răspunse ea blând. N'am mai făcut de mult o cale atât de lungă şi mă simt obosită.

— Dar nu-ţi cer mare lucru; cată şi încearcă, Tereza, asta mi-ar face mare plăcere.

Tereza era prea mândră ca să se mânie, de-

aceea rămase oarecum îndurerată. Intoarse capul şi se prefăcu că tuşeşte.

— Haide, zise el râzând, eşti prea slabă, cum văd. Şi-apoi nu crezi în ecoul de care îţi vorbeam; vreau să te fac să-l auzi. Rămâi aci. Eu mă urc mai sus. Cred că n'o să-ţi fie frică dacă rămâi singură cinci minute.

— Nu, răspunse cu tristeţe Tereza, nu mi-e frică de loc.

Ca să se urce pe cealaltă stâncă, trebuia să coboare povârnişul ce le despărţea; povârnişul era însă mai adânc de cum îşi închipuia el. Când Laurent, după ce coborâse jumătate, văzu ce cale-i mai rămânea de făcut, se opri, temându-se s'o lase pe Tereza prea mult timp singură şi, îndreptându-se spre ea, o întrebă dacă-l strigase.

— Nu te-am strigat, zise ea, neştiind în ce chip să-i măgulească fantezia.

Gândurile ce trecură prin mintea lui Laurent n'ar putea fi lămurite; acest *nu te-am strigat* însemna pentru el o asprime şi începu să coboare din nou, mult mai repede însă.

— Am mâhnit-o, îşi zise el, şi-acum mă ceartă ca pe vremea când ne jucam de-a fratele şi sora. Oare vrea să glumească cu astfel de nimicuri şi azi când e amanta mea? Dar cu ce-am supărat-o? Am greşit într'adevăr, dar n'am spus o gogomănie. E cu neputinţă să nu-mi treacă prin minte câte-o astfel de mică întâmplare din trecut. Asta înseamnă ca ei să-i pricinuiesc o mâhnire iar mie un prilej de căinţă? Ce-i pasă de trecutul meu, de vreme ce m'a primit aşa cum sunt? Am greşit, da, ştiu bine c'am greşit; dar ei nu i se poate întâmpla vreodată să-mi vorbească de nemernicul pe care l-a iubit şi-a cărui nevastă s'a crezut? Oare, dacă Tereza şi-ar aminti lângă

mine de zilele petrecute de mult, când n'o cunoşteam, trebuie s'o învinuiesc numaidecât pentru asta?

Apoi Laurent căută să-şi răspundă:

— Oh, într'adevăr, mi-ar fi cu neputinţă să îndur o astfel de ocară! Prin urmare, eu am făcut o mare prostie şi trebuie să mă duc să-i cer iertare numaidecât.

Ajunse, cu toate astea, la acea clipă de oboseală morală în care sufletul e cu desăvârşire sleit de puteri, în care fiinţa slabă şi speriată are nevoie parcă să-şi recapete stăpânirea de sine.

— Iarăşi învinuiri, iarăşi făgăduinţi, iarăş încredinţări, iarăşi cuvinte de împăcare? Cum, îşi zise ea, dar nu poate fi fericită pe deplin o săptămână întreagă? Am greşit, văd destul de bine; dar ea e şi mai vinovată dacă dintr'un nimic face un lucru vrednic de osândă şi caută să mă certe într'o noapte de poezie ca asta, pe care am ţinut s'o gust în tovărăşia ei, în cel mai ascuns şi mai frumos colţ de lume. Am venit pe-aci cu oameni de chefuri şi cu femei uşoare, e-adevărat; dar în ce colţ al Parisului aş fi dus-o şi aş fi scăpat de povara unor astfel de amintiri? La urma-urmei mie nu-mi face niciun rău asta şi e o cruzime din partea ei să mă dojenească.

Răspunzând astfel în inima lui la învinuirea pe care Tereza i-o făcea poate într'a ei, ajunse în adâncul văii, unde se simţi turburat şi obosit ca după o ceartă şi se aruncă pe iarbă, istovit peste măsură. De şeapte zile nu mai fusese a lui; acum simţea nevoia să se recucerească şi să se ştie singur, stăpân pe sine, cel puţin o clipă.

La rându-i, Tereza era îngrijată şi mâhnită totdeodată. De ce cuvântul *despărţire* fusese svârlit de el dintr'odată, ca un ţipăt, în noaptea

liniştită a cărei mireasmă o sorbeau împreună? Ce gând avea? Cu ce-l supărase? Se întrebă în zadar. Însuş Laurent n'ar fi putut s'o lămurească. Tot ce se ivi în urma acestei ciudate nelinişti, era crud, şi-apoi cât timp îi trebuia ca să se potolească, omului acestuia cu suflet atât de bun? Şi totuş, de ce se mâniase? Purta oare în inimă un şearpe care-l rodea şi-l făcea să rostească cuvinte de blestem şi de rătăcire?

Il urmărise cu privirea de-a lungul povârnişului până ce-l văzu pierind în umbra deasă a văii. Nu-i mai auzea paşii şi se mira cât timp îi trebuie până să se ivească pe culmea celeilalte stânci. Se simţi îngrozită; poate căzuse în vreo prăpastie. Privirile-i întrebau zadarnic adâncimea stufişurilor negre, străpunse de colţuri de stâncă. Se ridică şi încercă să-l strige, când un ţipăt înnăbuşit, groaznic, desnădăjduit, care o făcu să-şi simtă părul măciucă în creştet.

Se năpusti ca o săgeată spre locul de unde venise ţipătul. Dacă ar fi întâlnit în cale o prăpastie, s'ar fi prăbuşit; dar nu era decât un povârniş repede, pe muşchiul căruia alunecă de câteva ori, sfâşiindu-şi rochia prin hăţişuri. Nimic n'o oprea în cale; ajunse, fără să ştie cum, lângă Laurent, pe care-l găsi în picioare, rătăcit, cuprins de-un tremur groaznic.

— Ah, ai venit, zise el apucând-o de braţ. Bine-ai făcut c'ai venit. Altfel eram mort.

Şi ca don Juan după răspunsul statuii, adăogă cu glas răstit:

— Să plecăm de-aci!

O târa după el, mergând la întâmplare, fără să-şi dea seama ce i se întâmplase.

După un sfert de ceas, se linişti şi se aşeză lângă ea într'un luminiş. Nu ştiau unde se află;

locul era semănat cu blocuri de stâncă netedă ce păreau niște lespezi de morminte și printre cari crescuseră tufe de ienupăr pe cari, noaptea, le-ai fi putut lua drept chiparoși.

— Doamne! strigă deodată Laurent, oare suntem într'un cimitir? De ce m'ai adus aci?

— Nu e decât un loc pustiu, zise ea. Câte n'am întâlnit la fel în astă seară! Dacă nu-ți place, să nu ne mai oprim; haidem mai departe sub copaci.

— Nu, să rămânem aci, reluă el; de vreme ce soarta sau întâmplarea mă chinuiește cu gânduri de moarte, trebuie să lupt ca să înfrâng groaza. Asta își are farmecul ei, ca orice lucru pe lume, nu-i așa, Tereza? Tot ce-ți sdruncină din temelii închipuirea e o bucurie mai mult sau mai puțin aspră. Când un cap e osândit să cadă pe eșafod, mulțimea se duce să-l vadă, și e foarte firesc. O neliniște blândă nu înseamnă nimic; numai o groaznică turburare ne face să ne dăm seama de tăria vieții.

Vorbea la întâmplare și, câteva minute, păru că nu mai sfârșește. Tereza nu îndrăznea să-l întrebe nimic, ci, dimpotrivă, se silea să-l smulgă de sub povara acestor gânduri negre; vedea bine că fusese în prada unei rătăciri. In cele din urmă își veni în fire și se simți în stare să povestească totul.

Avusese o clipă de halucinație. Culcat pe iarbă, într'o râpă, simți că gândurile i se turbură deodată. Auzise ecoul cântând singur și cântecul era un refren murdar. Apoi cum se sprijinea în mâini ca să-și dea seama ce înseamnă asta, zări trecând în fugă prin stuliș, un bărbat palid, cu veșmintele sfâșiate și cu părul în neorânduială.

— Il văzui atât de-aproape, zise el, încât avusei vreme să bag de seamă că era un trecător

întârziat, surprins şi urmărit de hoţi şi chiar îmi căutam bastonul ca să-i viu în ajutor; bastonul însă nu-l mai găsii, îl pierdusem prin iarbă, şi bietul om venea nebuneşte spre mine. Când îl zării aproape, băgai de seamă că era beat, nu urmărit. Trecu pe lângă mine, privindu-mă în neştire, şi strâmbându-se, parcă ar fi vrut să-mi arate ură şi dispreţ. Atunci mă îngrozii şi mă aruncai cu faţa la pământ, căci omul acesta... eram eu!...

«Da, era umbra mea, Tereza! Nu te îngrozi şi nu mă crede nebun; era o vedenie. Am înţeles asta când m'am regăsit singur în întuneric. N'aş fi putut deosebi trăsăturile unui chip omenesc, şi înfăţişarea lui n'am văzut-o decât în închipuirea mea; dar cât era de groaznică şi desgustătoare! Eram eu, cu douăzeci de ani mai bătrân, cu chipul supt de desfrâu şi de boală, cu ochii rătăciţi, cu buzele strânse şi, cu toată ruina întregei mele făpturi, în trupul acestei fantome rămânea parcă destulă putere ca să mă umilească şi să mă doboare pe mine, cel de-acum. Atunci mi-am zis: — Doamne, aşa voi fi peste câţiva ani?... Mi-am adus aminte în astă seară de lucruri urâte, pe cari le-am mărturisit fără să vreau; oare îl port mereu în suflet pe cel de care aş fi vrut să mă scap? Fantoma desfrâului nu vrea să-i scape prada din ghiare şi, până şi în braţele Terezei, vine să mă batjocorească şi să-mi strige: *e prea târziu!*

«Atunci m'am ridicat să viu înspre tine, biata mea Tereza. Voiam să-ţi cer iertare pentru neliniştea în care te lăsasem şi să te rog să ai grijă de mine; dar nu ştiu câte minute şi câte veacuri trecură fără să mă pot mişca, când te văzui pe tine venind. Te-am recunoscut numaidecât, Te-

reza : nu mi-a fost teamă de tine şi parcă m'am simţit scăpat de-o povară.»

Era greu să ştii, în vreme ce Laurent vorbea astfel, dacă povestea un lucru ce i se întâmplase cu adevărat, sau dacă amestecase în închipuire, o poveste scornită de amărăciunea gândurilor şi o icoană întrezărită cândva într'o clipă de amorţire. Jură totuş Terezei că nu adormise pe iarbă şi că îşi dăduse seama pe dea'ntregul de locul în care se afla şi de vremea ce se scurgea clipă cu clipă. Asta însă era de-asemeni greu de lămurit. Tereza îl pierduse din vedere şi nici ea nu-şi mai da seama cât timp trecuse dela plecarea lui.

Il întrebă dacă i se întâmpla să aibă deseori vedenii.

— Da, răspunse el, când sunt beat. Dar, de cincisprezece zile de când eşti a mea, n'am fost beat decât de dragoste.

— Cincisprezece zile? zise Tereza mirată.

— Nu, mai puţin decât atât, reluă el; nu mă întreba despre asta: vezi bine că nu mi-am venit încă în fire. Să ne plimbăm, asta poate că m'ar linişti pe deplin.

— Ai mai multă nevoie de odihnă: ar fi bine să ne întoarcem acasă.

— Da, dar cum să facem?

— Imi pare că am greşit drumul; trebuie s'o luăm înapoi.

— Vrei să trec iarăş pe lângă stânca aceea blestemată?

— Nu, s'o luăm la dreapta.

— E cu totul dimpotrivă.

Tereza stărui, ea nu se înşela. Laurent nu voia să creadă, ba se supără şi începu să vorbească răstit, parcă ar fi simţit nevoia de ceartă. Tereza căută să rămâie înduplecată şi-l urmă unde voia el. Se simţi istovită de turburare şi

de tristeţe. Laurent îi vorbise cu'n ton pe care ea nu l-ar fi întrebuinţat niciodată cu Caterina, chiar atunci când bătrâna o supăra. Îl ierta însă, fiindcă îl vedea bolnav; nu se împăca însă cu neliniştea în care îl vedea sbătându-se, şi asta o îngrozea şi mai mult.

Dar, de pe urma încăpăţânării lui Laurent, se rătăciră prin pădure, umblând patru ceasuri, şi ajunseră acasă de-abia către ziuă. Umbletul prin nisipul mărunt şi greoi al pădurii e istovitor. Tereza de-abia se mai putea târî, iar Laurent, pe care această frământare îl însufleţea, nu se mai gândea să încetinească pasul pentru ea. Mergea drept înainte, spunând mereu că a descoperit drumul cel adevărat, întrebând-o din când în când dacă se simte obosită, fără să ghicească din răspunsul ei că nu voia să-l socotească pricina acestei mâhniri, atunci când zicea: nu.

A doua zi Laurent nu se mai gândi la toate astea; fusese totuş adânc zguduit de cele întâmplate; dar firile nervoase se liniştesc totdeauna ca prin minune. Tereza avu chiar prilejul să bage de seamă că în urma acestor nemulţumiri, ea era cu totul sfârşită, pe când el părea că din asta căpătase puteri nouă.

Ea nu dormise deloc, de teamă ca Laurent să nu fie bolnav; dar el, după ce făcu baie, se simţi parcă în stare să mai facă o plimbare ca cea din ajun. Parcă uitase ce supărătoare fusese această clipă de veghe pentru luna lor de miere. Trista impresie se şterse în grabă însă din inima Terezei. Acasă îi păru că nu se schimbase nimic din felul lor de viaţă; dar, în aceeaş seară, Laurent avu capriciul să schiţeze în câteva linii plimbarea lor prin pădure, sub pulberea lunii pline, el cu înfăţişarea-i rătăcită, ea cu rochia sfâşiată şi cu trupul zdrobit de oboseală. Artiştii sunt

astfel obişnuiţi, să fie unii povară altora, de aceea Tereza nu păru câtuş de puţin mâhnită; dar cu toate că avea şi ea destulă uşurinţă şi destul spirit în vârful creionului, nu vru în ruptul capului să-şi amintească cele petrecute şi când văzu pe Laurent zugrăvind în glumă această scenă nocturnă care-o chinuise peste măsură, se simţi cuprinsă de-o amară tristeţe. Îi părea că anumite dureri ale sufletului nu se pot împăca pentru nimic în lume cu gluma, oricât de înţeleaptă.

Laurent, în loc să înţeleagă, întoarse firul lucrurilor spre mai multă bătaie de joc. Scrise sub chipul lui: *Pierdut în pădure şi'n mintea iubitei*, apoi sub chipul Terezei: *Inimă sfâşiată ca şi rochia*. Desenul fu numit: *Lună de miere într'un cimitir*. Tereza se sili să zâmbească; lăudă desenul care, cu toată bufoneria lui, avea ceva de maestru, — şi nu vorbi nimic de trista alegere a subiectului. Ar fi vrut să dojenească oarecum pe Laurent că lasă gluma să rătăcească la întâmplare, dar nu rosti nici o vorbă, fiindcă îi era teamă ca el, fiind încă bolnav, să nu cadă iarăşi în spaima închipuirii.

Două sau trei fapte de acelaş fel o încredinţară că trebuie să fie cu băgare de seamă, şi atunci se întrebă dacă viaţa blândă şi regulată pe care ar fi vrut s'o dăruiască prietenului ei era într'adevăr cu putinţă pentru o fire ciudată ca a lui. Îi spusese cândva:

— Poate că uneori ai să te plictiseşti; dar plictiseala te odihneşte în mijlocul rătăcirii şi, când sănătatea morală va fi restabilită, ai să te înveseleşti, cunoscând adevărata bucurie a petrecerii.

Lucrurile mergeau însă dimpotrivă. Laurent nu-şi mărturisea plictiseala, dar se simţea neputincios s'o îndure şi-o risipea în capricii amare şi

bizare. Işi croise o viaţă de neîntreruptă înălţare şi decădere. Ciudatele schimbări ale visării în zăpăceală şi ale cumpătării în risipă sgomotoasă, deveniseră pentru el o stare normală, de care nu se mai putea despărţi. Fericirea gustată din toată inima în cele câteva zile începea să-l nemulţumească, întocmai ca unda liniştită a mării pe vreme prea neschimbătoare.

— Tu eşti fericită, zicea el Terezei, că te scoli în fiecare dimineaţă cu inima în acelaş loc. Eu pe-a mea mi-o pierd când dorm. Parcă ar fi scufia pe care mi-o punea doica pe cap când eram copil: o găsea dimineaţa, când printre picioare când pe jos.

Tereza îşi zicea că seninătatea nu se poate ivi dintr'o rană într'un suflet turburat şi că urca treptat spre deplina-i izbândă. Pentru asta nu trebuia însă niciodată să-l împiedice de la o viaţă de muncă: şi totuş, ce trebuia să facă pentru ca această muncă să nu fie o înjosire, o lovitură de moarte pentru idealul lor? Tereza nu putea fi geloasă pe amantele de altădată ale lui Laurent; dar nu pricepea cum ar putea să-l sărute pe frunte a doua zi după orgie. Fiindcă munca pe care-o reluase cu toată râvna îl aţâţa în loc să-l potolească, trebuia să caute împreună cu el o scăpare, în orice chip. Scăparea firească ar fi fost avântul iubirii; aceasta era însă o aţâţare pe care Laurent o şi vedea în al treilea cer: fiindcă nu putea să urce în lumină, o privea din adâncurile iadului şi mintea, chipul lui chiar, luau o înfăţişare cu adevărat drăcească.

Tereza îi studia gusturile şi fanteziile şi fu surprinsă când le găsi uşor de mulţumit. Laurent era dornic de schimbări şi de neprevăzut; nu era nevoe să-l plimbi printre minuni de neînchipuit, era de-ajuns să-l porţi nu ştiu pe unde şi să gă-

seşti un mijloc de petrecere la care nu se aştepta. Dacă, în loc să-i dea să mănânce acasă, Tereza îl vestea, punându-şi pălăria, că merge să mănânce împreună la un birt şi că, în locul cutărui teatru unde îl rugase s'o întovărăşească, avea de gând să se ducă la altul, el era încântat de pe urma acestei petreceri neaşteptate, simţind cea mai mare plăcere, în vreme ce, dacă s'ar fi ţinut de-un plan făurit mai dinainte, ar fi simţit o plictiseală de moarte şi trebuinţa de neînlăturat să-l schimbe cu totul. De-aceea Tereza se purta cu el cum te-ai purta cu un copil de-abia scăpat de boală, căruia nu i se poate refuza nimic, şi nu căuta să ia în seamă câtuş de puţin nemulţumirile ce-ar fi putut avea de pe urma acestei hotărâri.

Cea dintâi şi cea mai gravă fu înjosirea faimei de care se bucura. Lumea o socotea femee cu desăvârşire înţeleaptă. Nimeni nu se îndoia că'n afară de Laurent ea nu mai avusese alt amant; cineva risipind svonul că-o văzuse în Italia în tovărăşia contelui de..., care era însurat în America, ea trecea drept întreţinuta aceluia a cărui soţie fusese, şi-am băgat de seamă că Tereza voia mai bine să îndure această ocară decât să trezească o luptă scandaloasă împotriva nenorocitului pe care îl iubise; toţi erau însă de părere că e o femee prevăzătoare şi cu judecată.

— Ştie să se prefacă, ziceau unii; în jurul ei nu s'au ivit nici vrăjmăşii, nici scandaluri; toţi prietenii o respectă şi-o vorbesc de bine. E o femee înţeleaptă care ţine să treacă nebăgată în seamă, — lucru care îi ajută să fie vrednică de cinste.

Când o văzu, în afara obiceiurilor ei, la braţul lui Laurent, lumea începu să se mire şi învinuirea fu cu atât mai aspră cu cât fusese înnăbuşită

până atunci. Laurent era mult preţuit de artişti şi printre ei număra şi câţiva prieteni. Aceştia îl socoteau neputincios să facă pe omul de lume cu femei din altă clasă şi deaceea nu pricepeau nimic din noul lui fel de purtare şi nici nu credeau că se schimbase până într'atât. Prin urmare, dragostea curată a Terezei trecu drept un capriciu desfrânat. O femee cinstită ar fi ales ca amant, dintre bărbaţii serioşi ce-o înconjurau, pe cel care ducea viaţa cea mai josnică în tovărăşia haimanalelor Parisului?

Iar pentru cei ce nu voiau s'o condamne pe Tereza, patima înflăcărată a lui Laurent nu părea mai mult ca o viclenie dusă cu îndemânare la bun sfârşit şi de care se putea uşor scăpa în clipa când s'ar fi simţit doborât de plictiseală.

Astfel, din toate părţile, d-ra Jacques fu nesocotită pentru alegerea ce făcuse şi pe care ţinea parcă s'o cunoască toată lumea.

Gândul Terezei fusese cu totul altul; dar cu tot respectul de care ar fi vrut să fie înconjurat, Laurent băga de seamă că nu era niciun mijloc să-şi ascundă felul de viaţă. El nu se putea lipsi de lumea din afară şi, deci, trebuia ori să-l lase să se piardă într'însa, ori să-l întovărăşească pretutindeni ca să-l aibe sub pază. Era obişnuit să vadă lumea şi să fie văzut de ea. Când ajungea să trăiască o clipă în singurătate, se credea căzut într'o pivniţă şi cerea cu ţipete sfâşietoare aer şi soare.

Odată cu pierderea stimei, Tereza fu silită să mai jertfească încă un lucru: mulţumirea de-a avea din belşug tot ce-i trebuia în casă. Până atunci câştigase destui bani prin munca ei, ca să ducă o viaţă mulţumitoare; aceasta însă fiindcă nu ieşea din obiceiuri, fiindcă nu cheltuia în zadar. Neprevăzutul care mulţumea pe Laurent aduse

lipsa. Ea îi ascunse adevărul, căci nu voia să-l lipsească de-o bucurie care e singura avere a artistului.

Totul însă nu era decât un tablou posomorât peste care Tereza svârlise un văl atât de subţire încât nimeni nu se mai îndoia de nenorocirea ei, deaceea prietenii, scandalizaţi sau mâhniţi din această pricină, se îndepărtau de ea, zicând:

— E nebună. S'o lăsăm până va deschide ochii: asta se va întâmpla foarte curând.

Şi într'adevăr desnodământul nu era departe. Tereza se încredinţa cu fiecare zi mai mult că Laurent n'o mai iubeşte, sau c'o iubea atât de puţin încât nu mai era nicio nădejde pentru ei de-a trezi cândva o nouă bucurie. De asta se încredinţară amândoi în Italia, şi această călătorie vom căuta s'o povestim mai la vale.

VI

Laurent ţinea de mult să vadă Italia; era un vis al lui din copilărie şi câteva lucrări pe cari le vându cu un preţ neaşteptat îi îngăduiră însfârşit să-şi împlinească această veche dorinţă. O rugă pe Tereza să-l întovărăşească, arătându-i cu mândrie mica lui avere şi jurându-i că, dacă nu voia să-l urmeze, va renunţa la această călătorie. Tereza ştia bine însă că nu va renunţa fără mustrări şi fără părere de rău. De-aceea se strădui şi ea la rându-i să strângă bani. Adună sume însemnate din preţul unor lucrări viitoare, şi plecară spre sfârşitul toamnei.

Laurent îşi făcuse mari visuri despre Italia şi credea că, de îndată ce va zări Mediterana, dincolo pe ţărmul pierdut în fumuriul zării, va găsi

primăvara în Decembre. Dar trebui să se resemneze şi să îndure un frig aspru cât timp străbătu marea dela Marsilia la Genova. Genova îi plăcea foarte mult şi cum avea de cercetat multe lucrări de pictură, lucru care îi părea adevărata ţintă a călătoriei, consimţi bucuros să se oprească o lună sau două şi închirie numaidecât un apartament mobilat.

După o săptămână Laurent văzuse totul, iar Tereza îşi rânduia cele de trebuinţă pentru pictură, căci nu se putea lipsi de asta. Pentru câteva mii de franci se înţelese cu un negustor de tablouri să-i facă câteva copii de pe tablouri celebre. Munca era aspră, dar atrăgătoare; ca om de gust, negustorul vorbise de câteva portrete ale lui Van Dyck, unul la Genova, altul la Florenţa, altele aiurea. Să copieze tablouri de pe operele maeştrilor era o îndeletnicire prin care Tereza îşi desăvârşise talentul şi de pe urma căreia îşi câştigase cele de trebuinţă vieţii, mai înainte de-a fi făcut un portret pe seama ei; dar la început trebuia să capete învoiala proprietarilor acestor capodopere şi, de-abia după o săptămână, putu să înceapă copia de la Geneva.

Pentru Laurent copia însemna o coborâre, şi la asta nu s'ar fi învoit niciodată. Avea o individualitate prea pronunţată şi prea vie pentru acest fel de studiu. Căuta să se folosească de orice lucrare pe care avea putinţa s'o vadă. Era un prilej de învăţătură, dar el găsea de multe ori cusururi în opere devenite celebre. Şi totuş, Laurent avea numai douăzeci şi cinci de ani şi avea încă multe de învăţat. Asta era părerea Terezei care, în acest chip, socotea că el va găsi şi prilejul de a-şi spori veniturile. Dacă ar fi vrut să copieze pe un Tiţian, care era adevăratul lui maestru, fără îndoială că acelaş negu-

stor de tablouri i-ar fi găsit numaidecât un cumpărător. Dar Laurent găsi această idee prostească. Când avea câţiva bani în buzunar, credea că nu mai e nevoe să coboare de pe culmile artei până la gândul câştigului. O lăsă pe Tereza adâncită în privirea modelului ei, batjocorind-o oarecum că începuse să copieze pe Van Dyck şi căutând s'o descurajeze în privinţa lucrării, apoi începu să rătăcească prin oraş, neliniştit din pricina celor şase săptămâni cari îi trebuiau Terezei ca să-şi ducă opera la bun sfârşit.

Ea socotea că n'are vreme de pierdut, mai ales în Decembrie când zilele sunt scurte şi întunecoase, stânjenită cum era şi din pricina atelierului care nu se asemuia întru nimic celui dela Paris, căci nu era altceva decât o sală mare şi friguroasă în care hoinarii şi fel de fel de gurăcască, sub pretext că privesc uimiţi capodopera, se aşezau în spatele ei şi o nelinişteau cu părerile lor mai mult sau mai puţin caraghioase. Răcită, nemulţumită, îndurerată, îngrozită mai ales de plictiseala ce părea că-l chinuieşte pe Laurent, se întorcea acasă ca să-l găsească amărât, ori ca să-l aştepte până ce foamea îl silea să-şi întrerupă hoinăreala. Nu treceau două zile fără ca el să n'o învinuiască, socotind că făcuse o copilărie primind să se coboare la o astfel de muncă dar fără s'o îndemne să renunţe. Avea destui bani, dar Tereza nu primea să se folosească de aceşti bani.

Ea ştia de altfel că banii se rătăcesc curând din buzunarul lui Laurent şi că, în ziua când se va plictisi de Italia, nu va avea cu ce să se întoarcă acasă. Il rugă s'o lase să lucreze şi el cum voia, ca orice artist care trebuie să muncească atunci când e vorba să cucerească viitorul.

Băgă de seamă că ea are dreptate şi se hotărî

să nu-şi mai piardă vremea în zadar. Îşi despachetă cuferele, găsi un atelier şi făcu câteva tablouri; dar, fie din pricină că-şi schimbase obiceiurile odată cu aierul, fie din pricină că privind atâtea capodopere, se simţea uluit şi avea nevoe de reculegere, — nu mai fu în stare să lucreze nimic şi căzu în prada unui fel de lâncezeală împotriva căreia nu se găsea niciun leac. I-ar fi trebuit turburări cari să vină din afară: să asculte o muzică minunată pornind din adâncuri, să vadă un cal arab intrând prin gaura cheii, să aibă în mână o operă literară necunoscută, sau mai mult încă, să ia parte la o luptă navală în portul Genovei, să-l îngrozească un cutremur de pământ, orice altfel de întâmplare, plăcută sau înfiorătoare sub lovitura căreia s'ar fi simţit îmbărbătat, reînnoit.

De-odată însă, în mijlocul acestei ciudate şi coborâtoare neînţelegeri cu sine, veni să-l turbure un gând amar:

— Când îmi aduc aminte, îşi zicea el, că *altădată* (aşa obişnuia să numească vremea în care încă n'o iubea pe Tereza) cea mai mică nebunie era de-ajuns să mă întărească! Azi sunt atâtea cari mi-ar putea aduce bani, cele şease luni de odihnă şi de libertate, Italia în juru-mi, marea în faţa ochilor, alături o iubită cuminte şi bună ca o mamă, care de-asemeni poate rămâne pentru mine prietenul cel mai bun, — şi toate astea nu sunt de-ajuns ca să-mi pot simţi sufletul renăscut! A cui e vina? Nu-i a mea, fără îndoială. N'am fost niciodată răsfăţat şi n'aveam nevoie de-atâta bunăvoinţă, care m'a zăpăcit cu totul. Când mă gândesc că cea mai proastă poşircă mi se urca la cap întocmai ca vinul cel mai bun, că o fetiţă oarecare, cu privirea ispititoare şi cu îmbrăcămintea sărăcăcioasă, era de-ajuns să mă smulgă

din ghiarele tristeţii şi să mă încredinţeze că prin purtarea ei va face din mine un erou al regenţei! Aveam oare nevoe de-un ideal ca Tereza? Cum am ajuns să mă încredinţez că-mi sunt de trebuinţă în iubire frumuseţea morală şi fizică? Aş fi ştiut să mă mulţumesc cel puţin: căci tot ce e mult trebuie să te plictisească odată. Şi-apoi, de altfel, există o adevărată frumuseţe pentru simţuri? Adevărată e numai aceea care place. Aceea de care te simţi sătul, parcă nici n'ar fi existat vreodată. Pe om îl mai stăpâneşte iarăş şi farmecul schimbării, şi poate că aci e taina vieţii. A schimba, înseamnă a reînnoi; a putea să schimbi, înseamnă că eşti liber. Artistul e născut pentru sclavie, ori sclavia lui nu e decât credinţa curată sau făgăduită, care să-l poată lega mai mult de artă!

Laurent se lăsa stăpânit de aceste vechi sofisme, veşnic nouă pentru sufletele neliniştite. Simţi curând nevoia să le împărtăşească cuiva, şi-acest duhovnic fu Tereza. De vreme ce Laurent n'o avea în preajmă decât pe ea, numai ea trebuia să-i îndure capriciile.

Seara, convorbirea lor începea aproape totdeauna la fel:

— Cât de nesuferit e oraşul acesta!

Intr'o seară, el adăogă:

— Insăşi pictura e un prilej de amară desnădejde. Eu n'aş vrea să fiu modelul pe care îl copiezi tu. Această biată contesă, frumoasă, în rochie neagră împodobită cu aur, care stă spânzurată acolo de aproape două sute de ani, dacă ochii ei frumoşi n'au osândit-o cândva, poate că acum ea singură se osândeşte în cer că-şi vede chipul înmormântat în această ţară posomorâtă.

— Şi totuş, reluă Tereza, numai aci frumuseţea ei a fost pe deplin preţuită, căci supravieţuind

morţii, mâna unui maestru a eternizat-o. Oricât de prăfuită ar fi în adâncul mormântului, are încă amanţi; în fiecare zi văd tineri, nesimţitori de altfel în faţa picturii, cari rămân în extaz în faţa acestei frumuseţi ce pare că zâmbeşte c'o linişte de adevărată izbândă.

— Îţi seamănă mult, Tereza, ştii asta? Are ceva din făptura unui sfinx, şi nu mă miră de loc pornirea ta pentru zâmbetul ei. S'a spus că artiştii creiază totdeauna după firea lor: e foarte simplu ca tu să fi ales portretele lui Van Dyck ca şcoală a uceniciei. El lucra portretele după chipuri elegante, mândre şi impunătoare, aşa cum eşti tu.

— Asta e o măgulire! Opreşte-te aci; văd bine că în curând ai să începi să-ţi baţi joc de mine.

— Nu, n'am chef de glume. Tu ştii foarte bine că nu râd totdeauna. Cu tine, mai ales, toate trebuie să le iau în serios: de-aceea mă supun poruncii. Am să-ţi spun însă un lucru trist. Poate că această contesă moartă a început să se obosească, de vreme ce frumuseţes ei rămâne veşnic aceeaş. Dar am un gând, Tereza: îmi trece prin minte un vis fantastic, în urma celor spuse de tine. Ascultă.

«Un tânăr care, pesemne, se simţea atras către sculptură, se îndrăgosti de-o statuie de marmoră culcată pe un mormânt. Innebunise în cele din urmă, şi bietul nebun ridică într'o zi piatra de pe mormânt, ca să vadă ce rămăsese din trupul frumoasei culcat în sicriu. Găsi... ce trebui să găsească, imbecilul! O minune. Atunci îşi veni în fire şi, îmbrăţişând scheletul, rosti:

— Te iubesc mai mult astfel; cel puţin păstrezi ceva dintr'o viaţă apusă, pe când eu mă

îndrăgostisem de-o piatră care niciodată nu şi-a dat seama de ea însăşi.

— Nu pricep, zise Tereza.

— Nici eu nu pricep, răspunse Laurent; dar poate că în dragoste statuia e ceeace se poate întări în minte, iar mumia aceea ce se mai poate găsi în sufletul omenesc.

In altă zi desenă chipul şi înfăţişarea Terezei visătoare şi tristă, într'un album pe care ea îl răsfoi apoi şi'n care găsi peste zece încercări de acest fel, chipuri de femei ale căror înfăţişeri obraznice şi neruşinate o făcură să roşească. Erau fantomele trecutului cari trecuseră prin mintea lui Laurent şi cari se întipăriseră, fără ca el să-şi dea seama, în nevinovăţia foilor albe. Tereza, fără să spună vreun cuvânt, sfâşie foaia care o aşeza într'o astfel de tovărăşie, o aruncă în foc, închise albumul şi-l puse la loc pe masă; apoi se aşeză în faţa căminului, întinse picioarele pe scăunel şi vru să vorbească despre altceva.

Laurent nu răspunse, dar îi spuse:

— Eşti prea mândră, draga mea! Dacă ai fi ars toate foile cari nu ţi-au plăcut, şi să nu laşi în album decât pe aceea cu chipul tău, te-aş fi înţeles şi ţi-aş fi spus: «Bine faci!» Dar ca să te smulgi de-aci, lăsându-le pe celelalte, înseamnă că niciodată n'o să ai dorinţa să stai de vorbă cu alţii despre mine.

— E de-ajuns că te-am ridicat din desfrâu, răspunse Tereza; nu vreau să te îndepărtez din calea acestor vestale.

— Ei bine, asta e mândrie, să ştii, nu e dragoste. Eu am ştiut să mă port cu totul altfel în această privinţă.

— Cum crezi că te-ai purtat? Oare nu te-ai obosit decând iubeşti statuia? N'a rămas oare mumia în inima ta?

— Ah, îţi aminteşti numai vorbele? Doamne, dar ce înseamnă o vorbă? Poţi s'o iei oricum ai vrea. C'o vorbă poţi spânzura un om nevinovat. Bag de seamă că trebuie să-mi măsor cuvintele când stau de vorbă cu tine; cel mai bun lucru ar fi să nu mai stăm niciodată de vorbă împreună...

— Acolo am ajuns, Dumnezeule? îşi zicea Tereza, izbucnind în plâns.

Da, acesta era adevărul. Zadarnic căuta Laurent s'o mângâie, cerându-i iertare: neînţelegerea începu chiar de-a doua zi.

— Unde vrei să ajung în acest oraş nenorocit? îi zise el. Vrei să lucrez; am vrut şi eu, dar nu pot. N'am fost născut ca tine cu un resort de oţel în creer, care, dacă apeşi pe buton, se întinde şi numaidecât voinţa începe să lucreze. Eu sunt un creator. Mare sau mic, slab sau puternic, eu port în creer un resort care nu se supune şi care, numai când vrea, pune în joc duhul lui Dumnezeu sau vântul care trece. Nu sunt în stare să fac nimic când mă plictisesc, ori când nu-mi place ceva.

— Cum e cu putinţă ca un om înţelept să se plictisească; zise Tereza, când nu e silit să trăiască lipsit de aer şi de lumină într'o temniţă? Nu te-a uimit acest oraş în cea dintâi zi, nu te-au mulţumit lucrurile pe cari le-ai văzut, nici plimbările în împrejurimi, nici oamenii cu cari ai stat de vorbă?

— Sunt unele lucruri aci cari îmi supără privirea; nu-mi place să mă plimb singur; cele mai bune cărţi mă plictisesc când spun aceea ce eu nu mă simt în stare să cred. Cât despre legăturile cu lumea... Am unele scrisori de recomandaţie, de cari ştii bine că nu mă pot folosi.

— Nu, nu ştiam asta; de ce?

— Fiindcă, firește, prietenii mei de lume au căutat să mă înfățișeze altor oameni de lume; dar oamenii de lume, când sunt siliți să trăiască între patru ziduri, au totdeauna gândul să scape cât mai curând; și, cum tu nu ești din lumea lor și cum nu mă poți întovărăși, ar însemna să te las singură.

— Ziua, se poate, de vreme ce sunt silită să lucrez.

— Ziua se fac vizite și planuri pentru seara. Seara petrece lumea, asta oriunde; nu știai?

— Ei bine, dacă trebuie, fie și seara câte odată; du-te la bal, la *conversazioni*. Nu juca însă, asta e tot ce-ți cer?

— Nu pot să-ți făgăduiesc. In lume trebuie ori să joci, ori să faci curte femeilor.

— Și-atunci toți bărbații trebuie să se ruineze de pe urma jocului, ori să cadă în brațele oricărei femei?

— Acei ce nu fac nici una nici alta, se plictisesc ori plictisesc lumea. Eu nu sunt un vorbitor de salon. Deasemeni nu sunt nici atât de prost ca să stau și să-i ascult numai pe alții vorbind. Ascultă-mă, Tereza: vrei să mă arunc în această lume, oricare ar fi la urmă primejdia?

— Nu încă, zise Tereza; mai ai răbdare. Vai, nu eram pregătită să te pierd atât de curând!

Glasul sfâșietor și privirea mâhnită a Terezei îl ațâțară pe Laurent mai mult ca de obicei.

— Știi, zise el, că totdeauna vrei să-ți fac pe voie numai fiindcă începi să plângi, și cauți să te folosești prea mult de bunătatea mea, scumpă Tereza. N'ai să fii însă mâhnită într'o zi, când ai să mă vezi bolnav și desnădăjduit?

— Sunt mâhnită și azi, când te văd plictisit, răspunse ea. Fă ce vrei!

— Va să zică mă laşi în voia soartei? Ai obosit luptând, cum văd! Uite, draga mea, ajung la încredinţarea că nu mă mai iubeşti.

— După felul cum o spui, parcă ai vrea într'adevăr să fie astfel.

El răspunse: nu; dar o clipă se împotrivi cu totul acestui răspuns. Tereza era prea serioasă, prea mândră, prea nevinovată. Ea nu voia să coboare în tovărăşia lui de pe înălţimea la care se urcase. Un cuvânt nesocotit îi părea o umilinţă, o amintire spusă la întâmplare îi părea un prilej de cercetare a adevărului. Căută să adâncească lucrurile şi nu pricepea nimic din rătăcirea capriciilor şi a fanteziilor copilăreşti. Era sufletul blând, în tovărăşia sufletelor lor, şi dacă el avea nevoe de măguliri, ea nu se sfia să i le spună; dar era vorba despre asta în convorbirile lor? Trebuiau să găsească mijlocul de a trăi împreună. Asta era totul. Altădată fusese mai sburdalnică, fusese chiar *cochetă* cu el, dar acum se simţea cu totul alta; era ca o pasăre bolnavă pe creangă, cu penele sburlite, cu capul între aripi, cu ochiul stins. Chipul ei palid şi posomorât era înfiorător câte odată. In această odaie largă, posomorâtă, întristată parcă de pe urma unui lux învechit, lui îi părea o fantomă. Uneori îi era frică de ea. Nu putea oare să risipească amorţirea acestei încăperi lugubre cu câteva bizare hohote de râs?

— Spune: ce trebuie să facem ca să ne scuturăm moartea de pe umeri? Aşează-te la pian şi cântă-mi un vals. Vreau să joc singur. Tu ştii să joci valsul? Pun rămăşag că nu. Nu-ţi place decât ce e trist.

— Cel mai bun lucru, zise Tereza ridicându-se, ar fi să plecăm mâine, şi ce se va mai întâmpla, vom vedea. Tu ai să înnebuneşti aci. Poate că

acasă va fi şi mai rău; dar cel puţin ştiu că voi încerca totul până la capăt.

Auzind aceste cuvinte, Laurent se mânie. Va să zică el era o povară pentru ea! Îşi împlinea faţă de el cea mai plictisitoare îndatorire! Făgăduise printr'o rugă Fecioarei că-l va pocăi, ba poate că-l va hotărâ să se călugărească!

Îşi luă pălăria cu înfăţişare dispreţuitoare şi cu salutul care era mai mult o batjocură şi pe care îl întrebuinţa deseori când căuta să pară hotărât c'ar dori o despărţire cât mai grabnică. Plecă fără să spuie unde. Tereza îşi petrecu noaptea într'o mută desnădejde. El se întoarse spre ziuă şi se închise în odaia lui. Era întâia oară când se culcau fără să-şi spuie un cuvânt de mângâiere sau de iertare.

A doua zi, în loc să-şi reia lucrul, ea începu să-şi împacheteze lucrurile pentru plecare. El se trezi la trei ceasuri după amiază şi-o întrebă râzând ce-avea de gând să facă. Se potolise şi-acum avea chef de vorbă. Toată noaptea se plimbase pe malul mării şi, după fel de fel de gânduri, simţise în cele din urmă că se poate întoarce acasă.

— Marea asta vijelioasă şi neastâmpărată m'a îngrozit, şopti el cu veselie. La început am făcut poesie. M'am asemuit cu ea. Imi venea parcă să mă arunc la sânul ei verde!... Apoi valul mi-a părut groaznic şi monoton, caraghios cu vaetul lui nesfârşit în faţa stâncilor de pe Ţărm. Dacă nu se simte în stare să le sfarme, mai bine să tacă. Să facă şi ea ca mine: eu nu mă plâng niciodată! Iată-mă fericit în dimineaţa asta; m'am hotărât să lucrez; rămâi aci. Mi-am tuns barba cu îngrijire; sărută-mă, Tereza, şi să nu mai vorbim de prostiile de-aseară. Despachetează lu-

crurile în grabă, scoate tot ce e de trebuinţă; nu-mi place să le văd astfel. Parcă ar vrea să mă dojenească, şi n'am de ce.

De multă vreme nu mai căutase să se împace cu el însuş, de pe vremea când o privire neliniştită a Terezei era de-ajuns să-l facă să-şi plece genunchii. Şi totuş, nu erau de-atunci decât trei luni.

O veste plăcută veni să-i smulgă din ghiarele neliniştei. Palmer, care sosise în Genova în dimineaţa aceea, veni să-i invite la masă. Laurent fu încântat că lucrurile luase o astfel de întorsătură. El, totdeauna rece faţă cu alţi bărbaţi, sări să-l îmbrăţişeze pe american, mărturisindu-i că era un trimis al cerului. Palmer fu mai mult surprins decât măgulit în urma acestei primiri călduroase. Îi fusese de-ajuns, privind în ochi pe Tereza, să bage de seamă că asta nu era o pornire sinceră. Totuş, Laurent nu-i vorbi nimic de plictiseală, iar Tereza rămase încremenită când îl auzi că laudă oraşul şi ţara în care se aflau. Mărturisi chiar că femeile erau încântătoare. De unde le cunoştea?

La opt ceasuri îşi ceru pardesiul şi plecă. Palmer vru să plece şi el.

— De ce nu mai stai câteva clipe în preajma Terezei? îi spuse el. Îi va face plăcere. Suntem atât de singuri aci! Plec numai pentru un ceas. Aşteaptă-mă să luăm ceaiul împreună.

La unsprezece ceasuri Laurent nu se întorsese încă. Tereza era foarte mâhnită. Se silea în zadar să-şi ascundă desnădejdea. Nu mai era neliniştită, se simţea pierdută. Palmer văzu totul, dar se făcu că nu bagă de seamă: stătu mult de vorbă cu ea, încercând s'o distreze; dar, cum Laurent nu se ivea şi cum nu-i părea bine să-l

aştepte până la miezul nopţii, el se retrase strângând cu toată prietenia mâna Terezei. Fără să-şi dea seama, o făcu să înţeleagă cu această strângere de mână că nu se îndoia de curajul ei, dar că nu era străin de prăpastia pe marginea căreia se afla.

Laurent se ivi în aceeaş clipă şi nu-i scăpă din ochi turburarea Terezei. De-abia rămas singur cu ea, începu s'o batjocorească, cu tonul ce părea că coboară spre gelozie.

— Haide, zise ea, nu mă mai face să sufăr în zadar. Crezi oare că Palmer îmi face curte? Să plecăm! eu eram hotărâtă pentru asta.

— Nu, draga mea, nu sunt atât de prost cum mă crezi. De vreme ce ai un prieten şi-mi dai voie să ies puţin din casă, totul e bine, şi-atunci mă simt în stare să lucrez.

— Să te-audă Dumnezeu! zise Tereza. Eu fac tot ce vrei; dar, dacă nu-ţi plac prietenii mei, cel puţin nu-ţi arăta dispreţul pe faţă, cum ai făcut, căci n'aş putea să îndur o astfel de batjocură.

— Ce dracu te-a supărat iarăş? Ce cuvânt greu am mai spus? Cu tine nu mai poate sta nimeni de vorbă, draga mea. Ce rău ar fi, la urma urmei, dacă Palmer s'ar îndrăgosti de tine?

— Ar fi rău să mă laşi singură cu el, dacă gândeşti aceea ce spui.

— Ah, ar fi rău... să te las în faţa primejdiei? Dar tu vezi bine că primejdia nu-i departe, după părerea ta, şi eu nu m'am înşelat în această privinţă.

— Bine. Atunci să ne petrecem serile împreună şi să nu mai primim pe nimeni. Eu o doresc de mult. Ne-am înţeles?

— Eşti prea bună, scumpa mea Tereza. Iartă-mă. Voi rămâne lângă tine şi vom primi

numai pe cine vrei tu; asta va fi cea mai bună şi mai cuminte rânduială.

Intr'adevăr, Laurent păru c'ar fi dornic să apuce pe-o cale dreaptă. Incepu un studiu în atelierul lui şi-o rugă pe Tereza să vie să-l vadă. Câteva zile trecură fără furtună. Palmer nu se mai ivea; Dar Laurent se plictisi curând de această viaţă regulată şi plecă să-l caute, mustrându-l că-şi uită prietenii. De-abia veni însă să-şi petreacă seara cu ei şi Laurent găsi prilejul să plece şi să se întoarcă la miezul nopţii.

Trecu astfel o săptămână, apoi alta. Laurent lipsea câte două-trei seri de-acasă şi biata Tereza, în tovărăşia lui Palmer, ar fi dorit mai bine să rămâie singură.

Unde se ducea el? Nu putuse afla. Nu se ivea în lume; vremea umedă şi friguroasă nu-ţi îngăduia să te gândeşti că s'ar plimba pe malul mării. Totuş, se urca uneori într'o barcă, spunea el, şi 'ntr'adevăr hainele îi miroseau a păcură. Invăţa să vâslească, în tovărăşia unui pescar de pe ţărm. Spunea că se simte astfel mulţumit şi dornic de muncă pentru a doua zi, potolindu-şi nervii şi odihnindu-se oarecum. Tereza nu mai îndrăznea să-l mai caute în atelier. El se arăta nemulţumit când o vedea dornică să ştie ce lucrează. Nu simţea nevoia să-i asculte părerile când purta în gând o pornire şi, iarăşi, dacă tăcea, socotea această tăcere o batjocură. Trebuia să-i vadă opera numai atunci când el o socotea vrednică să fie văzută. Altădată nu începea nimic până n'o întreba de ea; acum o socotea *public*.

Două sau trei nopţi le petrecu afară din casă. Tereza nu se putea obişnui cu neliniştea ce-i pricinuiau aceste întârzieri prelungite. L-ar fi

desnădăjduit dacă i-ar fi arătat că le ia în seamă, fără îndoială însă că ea îl pândea şi căuta pe orice cale să afle adevărul. Era cu neputinţă să-l urmărească noaptea, într'un oraş plin de marinari şi de aventurieri de toate neamurile. Pentru nimic în lume nu s'ar fi coborât să îndemne pe cineva să-l urmărească. Intra în odaia lui fără sgomot şi-l privea cum doarme. Părea sdrobit de oboseală. Era poate, într'adevăr, o luptă desnădăjduită cu el însuş, ca să-şi poată nimici, printr'o muncă istovitoare, rătăcirea gândului.

Într'o noapte băgă de seamă că hainele îi erau sfâşiate şi pline de noroi, parcă s'ar fi luptat cu cineva, parcă ar fi căzut undeva. Îngrozită se apropie de pat şi zări perna însângerată; avea o sgârietură uşoară pe frunte. Dormea atât de adânc, încât era încredinţată că n'are să-l trezească, şi-i desveli pieptul ca să vadă dacă mai e rănit undeva; dar el se trezi şi păru atât de furios încât ea simţi că furtuna se va deslănţui şi mai aprigă. Vru să fugă, el însă o reţinu cu sila, se îmbrăcă într'o haină de casă, încuie uşa şi, plimbându-se mânios prin odaia slab luminată de-o lampă de noapte, îşi descărcă în sfârşit durerea pe care-o purta în inimă.

— Cred că e destul!... zise el, să nu ne mai ascundem nimic. Nu ne iubim, nu ne-am iubit niciodată. Ne-am înşelat unul pe altul; tu ai vrut să ai un amant! poate că n'am fost nici întâiul nici al doilea! Nu-mi pasă! Aveai nevoie de-o slugă, de-un sclav! Ai crezut că firea mea nenorocită, datoriile, plictiseala, oboseala de pe urma unei vieţi de desfrâu, gândurile mele dornice de-o dragoste adevărată, mă vor sili să-ţi cad în genunchi şi să nu mă mai ridic niciodată din ţărână. Ca să duci la bun sfârşit o între-

prindere atât de primejdioasă, ţi-ar fi trebuit ţie o astfel de pornire, mai multă răbdare, mai multă prevedere şi, mai ales, mai multă minte. Dar n'ai fost înţeleaptă, Tereza, nu te supăra dacă-ţi spun asta. Eşti femee dintr'o bucată, plictisitoare, încăpăţânată, prea înlănţuită de pretinsa ta cumpătare, care nu e altceva decât filosofia oamenilor cu vederea scurtă şi cu judecata mărginită. Eu, la rându-mi, sunt un nebun, un neîncrezător, un răutăcios, tot ce vrei; sunt sincer însă, nu-mi fac nicio socoteală şi nu port gânduri ascunse; deaceea caut să fiu stăpân pe mine. Libertatea mea morală e lucru sfânt, şi nu dau voe nimănui să se atingă de ea. Eu ţi-am încredinţat-o numai, nu ţi-am dăruit-o: tu trebuia să ştii să te foloseşti de ea şi să mă faci fericit. Oh, nu încerca să spui că te puteai lipsi oricând de mine! Cunosc aceste jocuri ale modestiei şi cunosc deasemeni şi conştiinţa femeii. In ziua când ai fost a mea, am înţeles că erai încredinţată că m'ai cucerit şi că prefăcuta împotrivire, lacrimile amare şi iertarea pe care mi-ai dăruit-o, nu erau decât arta vulgară prin care întinzi undiţa şi prinzi bietul peşte, zăpăcit când vede musca de hârtie. Te-am înşelat, Tereza, prefăcându-mă peştele dornic să prindă musca; era un drept al meu s'o fac. Ai vrut să mă închin în faţa ta; m'am supus fără sforţări şi fără violenie; eşti frumoasă şi te doream. Dar o femee e tot femee, şi cea mai josnică dintre femei e în stare să-ţi dea tot atâta voluptate câtă ţi-ar da cea mai nobilă dintre regine. Nenorocul a vrut să nu ştii toate astea, şi-acum eşti silită să te cobori în tainiţa sufletului tău. Trebue să ştii însă că monotonia nu-mi place; vreau să fiu stăpân pe pornirile mele, cari nu sunt totdeauna sublime, dar pe cari nu le pot sdrobi fără să nu mă sdrobesc odată

cu ele... Unde e răul şi de ce să ne smulgem părul din cap de durere? Ne-am înţeles ori nu, mai bine să ne despărţim, iată totul. Nu e nevoie să ne urâm şi să ne blestemăm pentru asta. Răsbună-te, făcându-l fericit pe bietul Palmer care sufere pentru tine! voi fi mulţumit văzându-l pe el fericit, şi vom rămâne câte şi trei cei mai buni prieteni de pe lume. Îţi vei regăsi farmecul de altădată, pe care l-ai pierdut, şi strălucirea ochilor tăi frumoşi, cari s'au obosit şi s'au posomorât din pricina veghierii şi a dorinţii de-a pătrunde în taina pornirilor mele. Eu voi redeveni prietenul bun de altădată şi vom uita acest coşmar pe care l-am străbătut împreună... Ne-am înţeles? Nu-mi răspunzi nimic? Vrei să ne urâm? Ia seama! Eu n'am urât niciodată, dar pot să învăţ totul, cu mare uşurinţă, ştii asta. Uite, m'am luptat aseară cu un marinar beat, de două ori mai înalt şi mai voinic ca mine; l-am snopit în bătaie, el pe mine m'a sgâriat puţin la frunte. Ia seama să nu fiu tot atât de primejdios cu pornirea gândului cum am fost cu tăria braţelor, şi într'o luptă de ură şi răzbunare, să nu-l sdrobesc chiar pe Satan, fără să-i îngădui să-i poată rămâne un fir de păr din capul meu între ghiare!

Laurent, palid, răutăcios, rând pe rând batjocoritor şi furios, cu părul în neorânduială, cu cămaşa desfăcută şi cu fruntea însângerată, era atât de îngrozitor la vedere, mai ales când vorbea cu asprime, încât Tereza simţi că toată dragostea ei se schimbă în desgust. Era atât de desnădăjduită de viaţă în clipa aceea, încât nu se mai gândea la teamă. Mută şi nemişcată în fotoliul în care se aşezase, lăsa să curgă acest şivoi de blesteme şi, mărturisindu-şi că acest nebun era în stare s'o omoare, aştepta cu un dispreţ de ghiaţă şi c'o

nesfârşită nepăsare, cea mai josnică pornire a mâniei lui.

El tăcu, când nu se mai simţi în stare să vorbească. Atunci ea se ridică şi ieşi fără să-i fi răspuns un cuvânt, fără să-i fi aruncat o privire...

VII

Laurent preţuia mai mult decât cuvintele ce-a rostit; nu gândise un cuvânt din ce spusese Terezei în noaptea aceea îngrozitoare. De totul căuta să-şi aducă aminte mai târziu, căci ştia că vorbeşte fără să-şi dea seama. Dimineaţa, când se trezea, nu mai ştia nimic şi se împotrivea când era învinuit că spusese un cuvânt nesocotit.

Era însă un lucru plin de adevăr: îl plictisise această iubire înaltă şi râvnea din tot sufletul să se întoarcă la funesta beţie a trecutului. Era o pedeapsă a căii greşite pe care apucase intrând în viaţă, pedeapsă prea crudă de altfel, de care plângea cu toată amărăciunea, el care nu se gândise niciodată la nimic şi care se svârlise râzând în prăpastia din care credea că se va smulge cu uşurinţă când va voi. Dar dragostea e cârmuită de o lege care se reazimă, ca orice lege socială, pe groaznica formulă: *Nimeni nu e crezut că nu cunoaşte legea!* Cu atât mai rău pentru cei cari n'o cunosc într'adevăr! Dacă copilul se aruncă între ghiarele panterei, cu gând s'o mângâie, pantera nu va ţine seamă de nevinovăţia lui: va sfâşia copilul, fiindcă nu atârnă de ea să-l cruţe.

Aşa e cu otrava, cu trăsnetul, cu viţiul, slugi oarbe ale legilor fatale, cărora omul trebuie să se supună şi pe cari trebuie să le cunoască.

A doua zi după cele petrecute, în mintea lui Laurent nu rămăsese decât încredinţarea că avusese cu Tereza o convorbire şi că totul urma să sfârşească, amintindu-şi iarăş c'o văzuse resemnată.

— Poate că totul merge spre bine, se gândi el, găsind-o tot atât de liniştită precum o lăsase.

Totuşi fu îngrozit când băgă de seamă cât e de palidă.

— Nu e nimic, zise ea blând; sunt obosită din pricina reumatismului. Are să-mi treacă.

— Ei bine, Tereza, zise Laurent, în ce chip trebuie să ne purtăm acum unul faţă de altul? Te-ai gândit la asta? Tu trebuie să hotărăşti. Trebue să ne părăsim urându-ne ori să rămânem prieteni ca odinioară?

— Eu nu port niciun fel de ură, răspunse ea; să rămânem prieteni. Dacă vrei, poţi să locuieşti chiar aci. Eu, după ce sfârşesc ce am de lucrat, plec în Franţa, peste cincisprezece zile.

— Dar, de azi până în cincisprezece zile e nevoe să mă duc să locuiesc în altă casă? Nu-ţi e frică de bârfeli?

— Fă tot ce crezi. Locuinţa e împărţită în două, astfel că avem fiecare încăperile noastre; numai salonul e al amândorura; n'am nevoie de el: ţi-l cedez.

— Nu, eu te rog să-l păstrezi. N'ai să mă auzi nici când vin nici când plec; dacă nu-mi îngădui, nu-ţi mai calc pragul.

— Nu te opresc, răspunse Tereza, decât dela un singur lucru: să nu crezi vreodată că amanta de care păreai îndrăgostit, te-ar putea ierta. Prietena ta însă e deasupra unei anumite sfere de deziluzii. Ea nădăjduieşte încă să-ţi poată fi de

folos şi, când vei avea nevoe de sprijinul ei, o vei găsi totdeauna aceeaşi.

Şi, întinzându-i mâna, plecă la lucru.

Laurent n'o înţelese. Atâta stăpânire faţă de sine, era un lucru pe care nu-l putea pricepe, el care nu cunoştea pornirile trecătoare şi muta hotărâre. Crezu că vrea să-l stăpânească din nou şi că râvnea să-l apropie de dragoste prin puterea prieteniei. Işi făgădui să rămână neînduplecat, să învingă orice slăbiciune şi, ca să fie mai sigur de el însuş, se hotărî să se despartă de Tereza în faţa cuiva, care să-i slujească totdeauna de martor. Se duse să-l caute pe Palmer, îi desvălui nenorocita poveste a iubirii lui, şi adăogă:

— Dacă o iubeşti pe Tereza cum am credinţa, dragul meu prieten, fă-o să te iubească. Eu n'am de ce să fiu gelos; dimpotrivă. Cum ştiu că am mâhnit-o peste măsură şi că numai d-ta ai putea-o face fericită, te-aş ruga să te hotărăşti cât mai în grabă, ca să-mi smulgi din suflet o remuşcare pe care n'o mai pot îndura.

Laurent fu surprins de tăcerea lui Palmer.

— Te-am supărat vorbindu-ţi astfel? întrebă el. Am avut cu totul alt gând. Iţi port o prietenie cinstită şi te preţuiesc mult, te respect, dacă vrei. Dacă tot ce-ţi spun iţi pare o copilărie, nu mă cruţa; asta preţuieşte mai mult decât nepăsarea şi dispreţul ce-mi arăţi.

— Nu sunt nepăsător nici faţă de mâhnirea Terezei, nici faţă de mâhnirea d-tale, răspunse Palmer. Dar nu vreau s'aduc nici sfaturi, nici mustrări: e prea târziu. Vă credeam făcuţi unul pentru altul; acum sunt pe deplin încredinţat că cea mai mare fericire şi singura pe care v'aţi putea-o dărui unul altuia, ar fi să vă despărţiţi. In ceeace priveşte sentimentul meu faţă de Te-

reza, nu-ţi recunosc dreptul de-a mă întreba, iar cât priveşte sentimentele pe cari, după părerea d-tale, i le-aş putea inspira, e, după cele ce mi-ai spus, o presupunere pe care n'ai dreptul s'o desvălui în faţa mea, şi cu atât mai puţin în faţa ei.

— Ai dreptate, răspunse Laurent cu oarecare nepăsare, te înţeleg foarte bine. Văd că de azi încolo sunt de prisos aci şi cred că aş face mai bine să plec, ca să nu mai supăr pe nimeni.

Plecă într'adevăr, după ce, cu răceală, îşi luă rămas bun dela Tereza şi porni de-a dreptul la Florenţa cu gând să se apuce ori de muncă ori de petrecere, după cum îl vor stăpâni capriciile. Simţea o nemărginită bucurie să-şi spună:

— Voi face tot ce-mi va trece prin minte, fără ca cineva să sufere din această pricină şi fără ca cineva să se neliniştească. Cea mai groaznică nenorocire, când eşti om cu pornirea şi răutatea mea, e să fii înlănţuit de soartă să priveşti în faţă aceeaş victimă. Haide, sunt liber însfârşit, şi răul pe care îl voi face, nu va cădea decât asupră-mi.

Fără îndoială, Tereza nu-l lăsă să înţeleagă ce adâncă era rana pe care i-o săpase în inimă. Pentru aceasta avea destulă mândrie şi destul curaj. De vreme ce se hotărâse să se folosească de leacul oricărui bolnav desnădăjduit, nu trebuia să se înspăimânte în faţa unei operaţii dureroase. Trebuia să sângereze din plin această inimă rătăcită, s'o împovăreze cu cele mai grele mustrări, s'o chinuiască cu umilinţa şi durerea pe cari ea le pricinuise altora. Văzând răul pe care-l făcuse poate că Laurent căuta să-şi facă singur dreptate. Poate că ruşinea şi căinţa aveau să-i smulgă sufletul din apriga nepăsare cu care voise să înăbuşe iubirea.

Dar, după trei luni de silinţi zadarnice, Tereza era scârbită. Trebuia oare să rămâie credincioasă unui om căruia nu dorise niciodată să-i fie supusă, care îi cucerise bunăvoinţa prin durerea şi suferinţele lui, care se legase de paşii ei ca un copil părăsit, strigându-i:

— Ia-mă cu tine, păzeşte-mă, sau voi muri la marginea drumului?

Şi-acum acest copil o blestema, fiindcă se înduioşase la strigătele şi lacrimile lui. O învinuia că se folosise de slăbiciunea lui ca să-l smulgă din mijlocul plăcerilor şi desfrâului. Se îndepărta de ea, sorbind aerul libertăţii cu lăcomie, zicându-şi:

— In sfârşit, în sfârşit!

— De vreme ce rana nu i se poate vindeca, îşi zise ea, la ce bun să-l mai fac să sufere? N'am văzut că nu pot să fac nimic pentru el? Nu mi-a spus şi nu mi-a dovedit, vai, că-i înnăbuş geniul voind să-i smulg din inimă slăbiciunile? Când credeam că am ajuns să-l desgustez de viciu, n'am băgat de seamă că tocmai atunci îl căuta mai dornic? Când i-am spus: «Reîntoarce-te în lume», m'a învinuit că sunt geloasă şi s'a aruncat în desfrâul cel mai josnic; s'a întors beat, cu hainele sfâşiate, cu obrazul însângerat.

In ziua când Laurent trebuia să plece, Palmer spuse Terezei:

— Ei bine, draga mea prietenă, ce vrei să fac? Să mă duc după el?

— Fără îndoială că nu, răspunse ea.

— Poate că l-aş hotărî să rămâie.

— Aş fi desnădăjduită.

— Atunci nu-l mai iubeşti?

— Nu, nu-l mai pot iubi.

Tăcură. Palmer reluă, pe gânduri:

— Tereza, am să-ţi aduc o veste ciudată. Dar nu îndrăznesc să ţi-o mărturisesc, de teamă să nu-ţi pricinuiesc o nouă turburare, lucru pentru care nu eşti de loc pregătită.

— Iţi cer iertare, prietene. Sunt tristă cum nici nu bănuieşti, dar sunt liniştită şi pregătită să ascult tot ce-mi spui.

— Ei bine, Tereza, află că eşti liberă: contele de... a murit.

— Ştiam, răspunse Tereza. Am aflat acest lucru acum o săptămână.

— Şi nu i-ai spus nimic lui Laurent?

— Nu.

— De ce?

— Fiindcă în clipa aceea s'ar fi petrecut o schimbare prea puternică în sufletul lui. Ştii că orice neprevăzut îl turbură peste măsură. Şi-apoi, din două una: ori şi-ar fi închipuit că împărtăşindu-i această veste aveam de gând să-l iau de bărbat, şi groaza unei astfel de legături l-ar fi zăpăcit cu totul, ori s'ar fi lăsat cu desăvârşire în părăsirea acestui gând al căsătoriei, dornic să-şi impuie o supunere care n'ar fi ţinut mai mult de... un sfert de ceas, pentru ca la urmă să se simtă adânc desnădăjduit şi mânios până la nebunie. Nenorocitul e prea vinovat faţă de mine; nu era nevoie să-i dau un nou prilej de înjosire.

— Prin urmare, îl dispreţuieşti?

— Nu spun asta, dragul meu Palmer. Il plâng, dar nu-l învinuiesc. Poate că altă femee l-ar face fericit şi l-ar cumînţi. Eu n'am putut să fac nici una nici alta. Poate că'n asta e şi vina lui şi a mea. Oricum ar fi însă, un lucru e adevărat, că nu trebuia şi că nu trebuie să căutăm o apropiere prin dragoste.

— Dar acum, Tereza, nu te gândeşti să te foloseşti de libertatea ce-ţi este dăruită?

— Ce folos aş putea avea?

— Te-ai putea mărita ca să cunoşti cum trebuie bucuria căsniciei.

— Dragul meu Dick, am iubit de două ori în viaţa mea, şi vezi bine unde am ajuns. Soarta n'a vrut să fiu fericită. Acum e prea târziu să caut ceeace nu mi-a fost îngăduit. Am treizeci de ani.

— Tocmai fiindcă ai treizeci de ani, nu te poţi lipsi de-o nouă iubire. Ai căutat să-ţi smulgi această iubire din inimă, şi tu te afli la vârsta în care femeea nu-şi poate smulge această comoară din fiinţa ei. Fiindcă ai suferit prea mult, fiindcă n'ai fost iubită, setea nepotolită de fericire se va trezi din nou şi te va călăuzi, din amărăciune în amărăciune, în prăpastia cea mai adâncă, mult mai adâncă decât aceea din care de-abia ai scăpat.

— Nădăjduiesc că nu.

— Da, fără îndoială, nădăjduieşti; te înşeli însă, Tereza. La vârsta ta trebuie să te temi de orice, de simţirea ta prea vie şi de liniştea amăgitoare în care te soarbe o clipă de nemulţumire şi de oboseală. Dragostea te va căuta oriunde, nu te îndoi de asta, şi, de-abia redată libertăţii, vei fi urmărită şi chinuită de vraja ei la fiecare pas. Singurătatea în care trăiai nu îngăduia nimănui pe vremuri să s'apropie c'o nădejde temeinică de tine; azi însă, când Laurent te-a coborât oarecum în ochii lor, toţi acei cari se socoteau prietenii tăi, vor avea gândul să-ţi fie amanţi. Vei da naştere unor patimi chinuitoare şi se vor găsi destui îndemânateci cari, într'o clipă, să te poată hotărî. In sfârşitt...

— In sfârşit, Palmer, d-ta mă crezi pierdută fiindcă sunt nenorocită. Asta e prea crud şi mă duci la încredinţarea că într'adevăr n'am să mă mai pot ridica din noroi.

Tereza îşi ascunse faţa între mâini şi plânse cu amărăciune.

Palmer o lăsă să plângă; văzând că lacrimile îi erau de trebuinţă, înnadins pricinuise această sfâşiere. Când o văzu liniştită, căzu în genunchi în faţa ei.

— Tereza, rosti el, ţi-am pricinuit o adâncă mâhnire, dar trebuie să-mi fi înţeles gândul. Tereza, te iubesc, te-am iubit totdeauna, nu cu o patimă oarbă, ci cu toată credinţa şi cu toată supunerea sufletului meu. Văd azi în tine, mai mult ca oricând, o făptură nimicită din vina altora. Ai decăzut în ochii lumii, dar nu şi'n ochii mei. Dimpotrivă, dragostea ta pentru Laurent mi-a dovedit că eşti femee şi de-aceea te iubesc mai mult, fără să mă înarmez împotriva slăbiciunilor omeneşti. Ascultă-mă, Tereza. Eu sunt un filosof, ceeace înseamnă că stau la sfat cu judecata şi îngăduinţa mai mult decât cu prejudecăţile lumii şi subtibilitatea romanţioasă a simţirii. Chiar dacă ai fi devenit prada celor mai groaznice rătăciri, te-aş fi iubit şi te-aş fi respectat ca şi azi, fiindcă tu eşti una dintre femeile cari nu se rătăcesc decât sufleteşte. Dar ce soartă nemiloasă a vrut să cazi într'o astfel de prăpastie? Sunt pe deplin încredinţat că, dacă, de azi înainte, ai întâlni o inimă cinstită, potolită şi credincioasă, străină de acea boală a sufletului care uneori îi ce din oameni artişti mari dar, de cele mai multe ori, soţi nevrednici, un tată, un frate, un prieten, un bărbat în sfârşit, ai fi totdeauna ferită de primejdiile viitorului. Ei bine, Tereza, am îndrăzneala să spun că eu sunt un

astfel de om. N'am în fiinţa mea nimic scânteetor care să te zăpăcească, am însă o inimă care te poate iubi. Am în tine o încredere nesfârşită. De vreme ce ai să fii fericită, ai să fii recunoscătoare şi, recunoscătoare, ai să fii credincioasă şi pentru totdeauna vindecată. Spune da, Tereza, primeşte să fii soţia mea, primeşte numaidecât, fără teamă, fără mândrie, fără gândul că mărturisirea ar fi o slăbiciune, fără dispreţ faţă de tine însăţi. Iţi dăruiesc viaţa mea şi nu-ţi cer decât să te încrezi în mine. Mă simt îndeajuns de puternic ca să nu sufăr din pricina lacrămilor pe cari răutatea altuia ţi le-a stors din ochi. N'am să-ţi amintesc niciodată trecutul şi îţi făgăduiesc că-ţi voi face viitorul atât de blând şi de liniştit, încât niciodată mânia furtunii nu va veni să te smulgă dela sânul meu.

Palmer vorbea c'o bogăţie de suflet pe care Tereza nu i-o cunoştea încă. Ea căută să se apere împotriva deplinei încrederi; dar această împotrivire, după părerea lui Palmer, era o fărâmă de boală sufletească, pe care trebuia să şi-o înnăbuşe. Vedea bine că Palmer spune adevărul, dar simţea că deasemeni el căuta să ia asupră-şi o sarcină prea grea.

— Nu, zise ea, nu mă tem de mine. Nu-l mai pot iubi pe Laurent, nu-l mai iubesc; dar lumea, mama ta, ţara ta, cinstea numelui tău? M'am înjosit, văd bine, tu însuţi ai spus-o. Ah, Palmer, nu mă chinui! Mă îngrozesc la gândul că ai să înduri atâtea ocări pentru mine!

A doua zi şi în zilele următoare, Palmer stărui cu toată tăria. N'o mai lăsa pe Tereza să se gândească. De dimineaţa până seara, singur cu ea, îşi sporea puterea voinţei numai ca s'o poată convinge. Palmer era un om de inimă, supus

întâiei mișcări; vom vedea mai târziu dacă Tereza ar fi putut avea dreptul să șovăiască. O neliniștea însă graba cu care Palmer ținea s'o facă să primească, cu gând să-i smulgă o mărturisire.

— Ți-e teamă fiindcă nu știi ce gândesc, îi zise ea: ai uitat oare încrederea pe care mi-o recunoșteai adineauri?

— Mă încred în cuvântul tău, răspunse el. Dovada e că ți-l cer; nu sunt însă silit să cred că mă iubești, fiindcă nu-mi răspunzi la ceeace te întreb, și poate că ai dreptate. Nu știi încă ce nume să dai prieteniei tale. Eu știu că nu port decât iubire în inimă și nu sunt dintre cei cari n'au putința să citească limpede în sufletul lor. Dragostea mea e călăuzită de judecată, își are tăria ei. Se împotrivește, prin urmare, nenorocului după care ai putea s'o faci să alerge, lăsându-te pradă visului și gândurilor negre în cari, bolnavă cum ești, nu ți-ai putea recunoaște foloasele de cari ai atâta nevoie.

Tereza se simțea parcă rănită, când auzea pe Palmer vorbindu-i astfel. Vedea în purtarea lui prea multă uitare de sine și nu putea suferi s'o creadă în stare de-a primi totul fără să răspundă. Deodată însă îi fu rușine de ea însăși, în această luptă de bunăvoință în care Palmer se dăruia întreg, fără să-i ceară altceva decât s'o facă să-i primească numele, averea, ocrotirea și dragostea întregei lui vieți. El da totul și, drept răsplată, o ruga să se gândească la ea însăși.

Nădejdea înflori curând în inima Terezei. Omul acesta, pe care totdeauna îl crezuse hotărât și care acum căuta să pară și mai hotărât în ochii ei, se arăta sub o înfățișare atât de neprevăzută încât mintea ei părea luminată, însu-

ileţită parcă în cea mai dureroasă clipă a agoniei. Era ca o rază de soare în adâncul unei nopţi pe care o crezuse veşnică. In clipa când, nedreaptă şi desnădăjduită, era să blesteme iubirea, el o silea să creadă în iubire şi să-şi privească nenorocirea ca pe o întâmplare prin care cerul voia s'o pună la încercare. Palmer învăluit într'o frumuseţe potolită şi rece, se schimba cu fiecare clipă sub privirea mirată, nesigură şi înlăcrimată a femeii iubite. Sfiala, care la început părea că ascunde o privire aspră, făcea loc unei curate însufleţiri şi căutând să lămurească lucrurile cu mai puţină poezie decât Laurent, putea să ajungă mai curând la o deplină încredinţare.

Tereza descoperi această însufleţire sub scoarţa aspră a îndărătniciei şi nu se putu stăpâni să nu zâmbească cu bunăvoinţă când văzu patima cu care el pretindea că urmează, *fără prea multă înflăcărare*, calea pe care avea de gând s'o scape. Se simţi înduioşată şi lăsă să-i scape făgăduiala la care ţinea atât de mult.

In aceeaş clipă primi o scrisoare cu slova necunoscută, atât era de încurcată. De-abia putu să descifreze semnătura. Putu, în cele din urmă, cu ajutorul lui Palmer, să citească următoarele:

«Am jucat, am pierdut; am avut o amantă, m'a înşelat, am ucis-o. Am băut otravă. Voi muri. Adio, Tereza.

Laurent.»

— Să plecăm, zise Palmer.

— O, dragul meu prieten, te iubesc! Răspunse Tereza aruncându-se în braţele lui. De-abia acum bag de seamă cât eşti de vrednic să fii iubit.

Plecară în aceeaş clipă. Intr'o noapte ajunseră pe mare la Livorno şi, seara, erau la Flo-

renţa. Îl găsiră pe Laurent într'un han, nu pe moarte, dar într'un atac de friguri atât de puternice, încât patru oameni nu puteau să-l stăpânească. Zărind pe Tereza, o recunoscu şi începu să i se plângă că voiau să-l îngroape de viu. O strângea aşa de tare lângă el, încât ea se înăbuşi şi căzu.

Palmer trebui s'o scoată leşinată din odaie; dar, după o clipă, îşi veni în fire, şi, cu o răbdare ce părea o minune, petrecu douăzeci de zile şi douăzeci de nopţi la căpătâiul omului pe care nu-l mai iubea. El o recunoştea numai ca s'o umilească cu cele mai aspre cuvinte şi, îndată ce o vedea că se depărtează, o striga spunându-i că moare dacă n'o simte lângă el.

Din fericire nu omorâse nicio femee, nici nu băuse otravă, nici nu-şi pierduse banii la joc, în sfârşit, nu făcuse nimic din ceeace scrisese Terezei în delirul şi frigurile boalei. De scrisoarea aceea, de altfel, nu-şi mai aduse aminte niciodată, şi nici Tereza nu îndrăznea să-i mai vorbească de ea; era prea îngrozit de turburarea minţii în clipele când începea să-şi dea seama de toate. Mai avu în urmă alte visuri sinistre, cât timp ţinu boala. Îşi închipuia că Tereza îi dă să bea otravă, că Palmer îi pune cătuşele la mâni. Cea mai neîntreruptă şi cea mai crudă halucinaţie pentru el o pricinuia un pieptene de aur pe care Tereza îl purta în păr, şi pe care i se părea că i-l vâră în creer. Ea purta într'adevăr un astfel de pieptene italian, cu care îşi prindea părul. Îl ascunse, el însă îl vedea şi-l simţia într'una.

Cum îi părea că-l turbură peste măsură prezenţa ei, Tereza căuta totdeauna să vegheze în umbră, după perdelele patului; dar, când trebuia

să ia o doctorie, începea să ţipe, spunând că n'o ia decât din mâna Terezei.

— Numai ea are dreptul să mă omoare, spunea el; i-am făcut prea mult rău. Mă urăşte şi are dreptul să se răzbune. N'o văd în fiecare clipă, la capul patului, în braţele noului ei amant? Haide, Tereza, vino, mi-e sete; dă-mi să beau otrava.

Tereza aducea odată cu fiinţa ei liniştea şi somnul. După câteva zile de frământare, în desnădejdea cărora doctorii credeau că se va obosi peste măsură, şi pe care o însemnară ca pe-o stare neobişnuită, Laurent se linişti dintr'odată şi rămase nemişcat, istovit, într'un somn ca al morţii dar cu desăvârşire scăpat.

Era atât de slab încât trebuia să-l hrănească numai atunci când el nu-şi da seama şi să-i obişnuiască stomacul pe încetul, astfel că Tereza nu voia să-l părăsească nici o clipă. Palmer încercă s'o facă să înţeleagă că avea nevoie de odihnă, încredinţând-o c'o va înlocui la căpătâiul bolnavului; ea nu primi însă, ştiind că puterile omeneşti slăbesc de multeori din pricina somnului şi că, de vreme ce în fiinţa ei se petrecea o minune care o vestea în fiecare clipă când trebuia să ducă linguriţa la gura bolnavului, fără ca vreodată să se simtă învinsă de oboseală, însemna că numai pe ea o însărcinase Dumnezeu să mântuiască această făptură slabă.

Într'adevăr, pentru aceasta numai ea fusese aleasă, şi numai ea îl scăpă.

Dacă medicina, oricât ar fi de pătrunzătoare, e neputincioasă în astfel de împrejurări, aceasta se întâmplă din pricină că îngrijirea nu se poate mărgini la o doctorie luată în pripă. Nu se ştie niciodată ce turburări poate aduce într'o viaţă aproape de moarte, o lipsă prea mare ori prea

multă risipă; iar minunea care uneori nu grăbește scăparea celui părăsit în ghiarele morții, e adeseori lipsa de liniște și neînduplecata stăruință a celor ce-l îngrijesc.

In sfârșit, într'o dimineață, Laurent se trezi ca dintr'un somn adânc și păru surprins că-l vede pe Palmer în dreapta și pe Tereza în stânga; întinse mâna fiecăruia și-i întrebă unde se afla și de unde venea.

La început nu-i spuseră cât timp fusese bolnav nici cât de aspră fusese boala, căci el nu putea să-și dea încă seama de nimic, văzându-se atât de slab și atât de neputincios. Intâia oară când se privi într'o oglindă, se îngrozi. Când începu să se simtă mai bine, căută s'o întrebe pe Tereza din ce pricină suferise. I se răspunse că Tereza doarme. El rămase surprins și oarecum îngrijat.

— A devenit și ea Italiancă, zise el, de vreme ce doarme peste zi.

Tereza dormi, într'adevăr, douăzeci și patru de ceasuri, fără întrerupere. Firea își relua drepturile de îndată ce neliniștea se risipise.

Laurent află pe încetul până unde se jertfise ea la căpătâiul lui și, în cele din urmă, băgă de seamă că această oboseală în legătură cu toată suferința îndurată mai 'nainte, lăsase urme adânci pe chipul ei. Era încă prea slab ca să se poată mișca și-atunci Tereza căuta să-i stea în preajmă, citindu-i, jucând cărți ca să-l distreze, ori plimbându-l în trăsură. Palmer îi întovărășea totdeauna.

Puterile însufleteau pe Laurent mai repede decât s'ar fi crezut, fiind om de-o tărie nebănuită. Mintea însă nu-i era totdeauna limpede. Intr'o zi spuse Terezei în glumă când se afla singur cu ea:

— Ascultă, când oare bunul nostru Palmer ne va face plăcerea să plece?

Tereza bägă de seamă că el uitase multe din cele întâmplate, şi nu răspunse. Atunci Laurent căută parcă să-şi dea seama de ce spune şi adăogă:

— Mă găseşti poate răutăcios, bună prietenă, când vorbesc astfel despre un om care m'a îngrijit cu aceeaş dragoste ca şi tine; dar, la urma urmei, nu sunt nici atât de prost nici atât de pierdut ca să nu pricep că s'a ascuns în odaia unui bolnav nesuferit o lună întreagă numai ca să nu se despartă de tine. Haide, Tereza, jură-mi că a făcut asta numai pentru mine!

Pe Tereza o răni această întrebare nesocotită, mai ales că el îi vorbea deschis ca pe vremea când încă nu se sfârşise totul. Clătină din cap şi încercă să vorbească despre altceva. Laurent se supuse, cu amărăciune: a doua zi însă îi aminti acelaş lucru; dar când Tereza bägă de seamă că el o socoteşte aceeaş veche prietenă, se hotărî să plece, în vreme ce Laurent rosti c'o vădită surprindere:

— Unde te duci, Tereza? Oare nu suntem bine aci?

Trebuia să-l lămurească, de vreme ce el stăruia.

— Dragul meu, îi zise Tereza, tu rămâi aci: doctorii spun că-ţi mai trebuie o săptămână sau două până să fii în stare să faci o călătorie; altfel înseamnă să te îmbolnăveşti din nou. Eu mă întorc în Franţa, fiindcă am sfârşit ce-aveam de lucru la Genova, şi-apoi n'am dorinţa să mai călătoresc prin restul Italiei.

— Bine, Tereza, eşti liberă. Dar, de vreme ce vrei să te reîntorci în Franţa, nu crezi că aş avea şi eu poate aceeaş dorinţă? Aşteaptă-mă

numai o săptămână. Cred că nu-mi va trebui mai mult ca să pot fi în stare să fac o astfel de călătorie.

Punea atâta blândeţe în uitarea suferinţelor şi părea atât de copilăros în clipa aceea, încât Tereza îşi stăpâni o lacrimă în amintirea bucuriilor de altădată, pe cari acum era silită să le părăsească.

Începu şi ea să-l tutuiască, fără să-şi dea seama, şi-i spuse cu toată bunăvoinţa şi părerea de rău, că trebuiau să se despartă pentru câtăva vreme.

— Dar de ce să ne despărţim? strigă Laurent. Oare nu ne mai iubim?

— Asta ar fi cu neputinţă, reluă ea; vom rămâne prieteni, şi-i deajuns; ne-am chinuit însă prea mult, şi-apoi sănătatea ta trebuie cruţată de azi înainte. Să lăsăm să treacă vremea ca să putem uita totul.

— Dar eu am uitat totul! strigă Laurent c'o nevinovată şi copilărească bunăcredinţă. Nu-mi aduc aminte de niciun rău pe care să-l fi îndurat din pricina ta. Ai fost totdeauna un înger pentru mine şi, de vreme ce eşti un înger, tu, la rându-ţi, n'ai de ce mă urî. Trebue să ierţi tot ce ţi-am făcut şi să mă iei cu tine, Tereza! Dacă mă laşi aci, voi muri de plictiseală.

Tereza se arăta însă hotărâtă cum el încă n'o cunoscuse; atunci începu să glumească şi-i spuse că era de prisos să facă pe femeea neînduplecată, căci atunci însemna să se înfăţişeze în ochii lui altfel de cum o cunoştea.

— Pricep foarte bine ce vrei tu! reluă el. Vrei să mă arăt pocăit, să-mi spovedesc păcatele. Ei bine, nu vezi că eu însumi le nesocotesc şi nu le-am ispăşit îndeajuns în cele opt sau zece zile cât am fost nebun? Vrei să plâng şi să fac jurăminte ca odinioară? La ce bun? Nu m'ai

crede. E vorba numai de purtarea mea de acî 'nainte şi vezi bine că nu mă tem câtuş de puţin pentru viitor, de vreme ce caut să te apropii de mine. Haide, Tereza, şi tu eşti un copil, ştii bine că aşa-ţi spuneam uneori când vedeam că ai de gând să mă certi. Crezi oare că azi m'ai putea încredinţa că nu mă mai iubeşti, când ai petrecut la căpătâiul meu douăzeci de zile şi douăzeci de nopţi, fără să te odihneşti o clipă, fără să pleci de lângă mine? Nu vezi, după cearcănele albastre ce-ţi adâncesc ochii în orbite, că ai fi murit dacă ar fi fost nevoie să mă îngrijeşti încă o săptămână sau două? Nu faci astfel de jertfe pentru un om pe care nu-l mai iubeşti!

Tereza nu cuteza să rostească cuvântul fatal. Nădăjduia că Palmer va veni să pue capăt acestei nelinişti şi că, astfel, ea va putea înlătura o nemulţumire primejdioasă. Fu însă cu neputinţă; el se aşeză în dreptul uşii şi n'o lăsă să plece, îi căzu la picioare şi-i înlănţui genunchii cu braţele.

— Doamne! zise ea, e cu putinţă să mă crezi atât de crudă, atât de nemiloasă când e vorba să-ţi spun un cuvânt de care ai atâta nevoie? Dar nu pot, acest cuvânt n'ar fi adevărat. Dragostea s'a sfârşit între noi.

Laurent se ridică plin de mânie. Nu înţelegea să înăbuşe această iubire în care pretindea că nu poate să creadă.

— Atunci îl iubeşti pe Palmer? strigă el, spărgând o ceaşcă în care de-abia îşi turnase ceaiul. Îl iubeşti? Spune, vreau să aud adevărul. Am să mor, ştiu bine, dar nu vreau să fiu înşelat.

— Înşelat? zise Tereza luându-i mâinile ca să-l oprească de-a şi le sfâşia cu unghiile. Înşelat? Ce fel de vorbă e asta? Oare ai pus stă-

pânire pe mine? Din cea dintâi noapte pe care ai petrecut-o afară din Genova, după ce-mi spuseseşi ca eu sunt un prilej de mâhnire şi-un călău pentru tine, n'am fost străini unul faţă de altul? Asta nu se petrece de patru luni şi mai bine? Şi-apoi crezi că acest timp, în care nu te-ai mai gândit la o împăcare, n'a fost de-ajuns să mă facă stăpână pe mine însămi?

Şi, cum văzu că Laurent, în loc să se desnădăjduiască din pricina acestei mărturisiri, părea liniştit şi-o asculta cu luare aminte, ea urmă:

— Dacă nu înţelegi pornirea ce m'a adus lângă patul tău de suferinţă şi care m'a înlănţuit până azi, îndemnându-mă să te îngrijesc ca o mamă, înseamnă că niciodată n'ai priceput nimic din tot ce purtam în inimă. Această inimă, Laurent, zise ea, bătându-se cu pumnul în piept, nu e poate nici atât de mândră nici atât de înflăcărată ca a ta; dar ai spus-o tu însuţi de câteva ori cândva, că ea rămâne în acelaş loc. Nu va înceta să iubească nicicând ce i-a fost drag: nu căuta să te amăgeşti însă; s'a stins adevărata iubire, iubirea aşa cum o înţelegi tu şi pe care ai nebunia s'o mai crezi încă întreagă. Nici capul nici simţirea mea nu mai sunt ale tale. Sunt stăpână pe voinţa şi pe făptura mea; încrederea şi avântul de altădată au pierit. Le-aş mai putea reaprinde numai pentru cine e vrednic, pentru Palmer dacă vreau, şi tu n'ai avea de ce să mă învinuieşti, tu care într'o dimineaţă l-ai căutat să-i spui:

— Mângâie pe Tereza; îmi faci un mare bine!

— E-adevărat... E-adevărat! zise Laurent, frângându-şi mâinile şi tremurând. Am spus asta... Uitasem... De-abia acum îmi aduc aminte.

— Nu uita nimic, îi zise Tereza, încercând să-i vorbească blând când îl văzu potolit, şi să

ştii, bietul meu copil, că dragostea e o floare foarte plăpândă, pe care n'o mai poţi însufleţi când ai călcat-o în picioare. N'o mai căuta în inima mea, caut-o aiurea, dacă această tristă experienţă pe care ai făcut-o cu mine îţi va deschide ochii şi îţi va schimba caracterul. O vei găsi în ziua când vei fi vrednic de ea. Eu nu ţi-aş mai putea îndura mângâierile; m'ar înjosi; dar dragostea mea de soră şi de mamă va rămâne aceeaş, fără să vrem, şi tu şi eu. Asta e cu totul altceva, e milă pe care nu caut să ţi-o ascund, şi ţi-o spun asta, mai ales, ca să nu mai cauţi o dragoste care te-ar umili şi pe tine. Dacă vrei ca această prietenie, care acum te mâhneşte, să-ţi pară binefăcătoare, caută să fii vrednic de ea. Până azi n'ai avut acest prilej. Prilejul se arată de-abia acum: cată şi te foloseşte de el, părăseşte-mă fără slăbiciune şi fără ură. Arată-mi o înfăţişare liniştită şi bună a omului de inimă, în loc să-mi arăţi chipul unui copil care plânge fără să ştie de ce.

— Lasă-mă să plâng, Tereza, zise Laurent căzând în genunchi, lasă-mă să-mi spăl vina în amărăciunea lacrimilor mele; lasă-mă să mă închin acestei sfinte milostiviri care a supravieţuit iubirii tale apuse. Nu mă sili să fiu liniştit, ştii bine că nu mă pot linişti niciodată; crede-mă însă că am să pot deveni bun. Ah, Tereza, te-am cunoscut prea târziu! De ce nu mi-ai spus totul mai de mult, aşa cum o faci acum? De ce vii să mă împovărezi cu blândeţea şi frumuseţea sufletului tău, biată soră de caritate care nu mă mai poţi face fericit? Dar ai dreptate, Tereza, eram vrednic să ajung aci; m'ai făcut însfârşit să înţeleg asta. Lecţia îmi va sluji mult, îţi mărturisesc şi, dacă vreodată voi mai putea iubi o altă

femee, voi ştii cum s'o iubesc. Îţi datorez totul, buna mea soră, trecutul şi viitorul!

Laurent vorbea cu adâncă părere de rău în glas, când intră Palmer. Îi sări de gât şi-l numi fratele, mântuitorul lui, apoi strigă arătând spre Tereza:

— Ah, bunul meu prieten, îţi mai aduci aminte ce mi-ai spus la hotel Meurice, ultima oară când ne-am văzut la Paris? «Dacă nu te simţi în stare s'o faci fericită, sboară-ţi mai bine creerii în astăseară decât să te întorci lângă ea!» Aşa trebuia s'o fac şi n'am făcut-o! Acum priveşte-o, e mai schimbată ca mine, biata Tereza! Era sdrobită şi-a venit să mă smulgă din ghiara morţii când trebuia să mă blesteme şi să mă părăsească!

Pocăinţa lui Laurent era adevărată; Palmer era adânc înduioşat. Pe măsură ce se spovedea, artistul părea că-şi amestecă cuvintele cu lacrimi şi, când Palmer rămase singur cu Tereza, îi spuse:

— Draga mea, nu crede c'am suferit în clipele când l-ai îngrijit ca o mamă. Am înţeles totul. Ai vrut să-i scapi şi sufletul şi trupul. Ai izbutit. E scăpat, bietul băiat! Acum ce vrei să faci?

— Să-l părăsesc pentru totdeauna, răspunse Tereza, sau, cel puţin, să nu-l mai văd câţiva ani. Dacă el se reîntoarce în Franţa, eu rămân în Italia şi, dacă el rămâne în Italia, eu mă reîntorc în Franţa. Nu ţi-am spus că asta e hotărârea mea? Tocmai din pricina acestei nestrămutate hotărâri nu mi-am grăbit plecarea. Ştiam că va fi nevoe de o înţelegere şi nu voiam să-l las într'o stare care poate l-ar fi nimicit.

— Te-ai gândit oare bine, Tereza? zise Palmer visător. Eşti pe deplin încredinţată că nu-l va birui slăbiciunea în cea din urmă clipă?

— Sunt încredinţată.

— Omul acesta îmi pare că nu se dă bătut în faţa durerii. Ar fi în stare să stoarcă mila din mărunţaele unei pietre, de-aceea să ştii, Tereza, că dacă te vei răzgândi, eşti pierdută, şi el se pierde odată cu tine. Dacă îl mai iubeşti, gândeşte-te că nu-l poţi scăpa decât părăsindu-l.

— Ştiu, răspunse Tereza; dar ce spui tu, prietene? Oare şi tu eşti bolnav? Ai uitat că mi-am dat cuvântul faţă de tine?

Palmer îi sărută mâna şi zâmbi. Sufletul lui rămânea pe deplin împăcat.

Laurent veni a doua zi să le spuie că avea de gând să plece în Elveţia, ca să se însănătoşească pe deplin. Clima Italiei nu-l mulţumea, şi avea dreptate. Doctorii îl sfătuiau chiar să nu mai aştepte căldurile cele mari.

Astfel se hotărâră să se despartă la Florenţa; Tereza n'avea alt plan decât să plece pe drumul pe care n'avea să apuce Laurent; dar, văzându-l atât de slăbit, după cele petrecute în ajun, îi făgădui că va mai sta în Florenţa o săptămână, numai ca să-l oprească să plece fără a-şi fi recăpătat puterile de cari avea nevoie.

Această săptămână fu pentru Laurent poate cea mai frumoasă din viaţa lui. Blând, prietenos, încrezător, sincer, pătrunsese în acea taină a sufletului pe care încă n'o mai simţise, chiar în cele dintâi zile ale unirii lui cu Tereza. Bunătatea ei îl robise, am putea zice îl schimbase cu totul. Nu-i mai părăsea pe cei doi prieteni, se plimba cu ei în trăsură la *Cascine*, în orele când nu era lume, mânca cu ei, şi simţea o copilărească bucurie să dejuneze la ţară, dând braţul Terezei când aceasta n'o făcea Palmer, încercându-şi puterile prin mişcări de luptă cu ale acestuia, întovărăşindu-i la teatru şi chibzuindu-se cu *Dick*,

marele turist, asupra călătoriei ce avea să întreprindă în Elveția. Era pentru el o mare întrebare dacă trebuia să treacă pe la Milano sau pe la Genova. Se hotărî în sfârșit pentru cel din urmă, luând o pe la Pisa și Luca, apoi urcând coasta pe mare sau pe uscat, după cum avea să se simtă în cele dintâi *zile* ale călătoriei.

Ziua plecării se ivi. Laurent își făcuse toate pregătirile c'o melancolică bucurie. Bucuros în privința costumului de călătorie și a pachetelor, dar mai ales în privința înfățișerii pe care i-o da o manta de cauciuc pe care Palmer îl silise s'o primească și care pe-atunci era o noutate în negoț, vesel când auzea păsărească franceză a unui slujitor italian pe care i-l alesese Palmer și care era cel mai bun om din lume, primind cu recunoștință și supunere toate sfaturile și toate îndemnurile Terezei, avea ochii plini de lacrimi, deși râdea cu hohote.

In noaptea dinaintea plecării avu un nou atac de friguri. Căută să nu-l ia în seamă. Caleașca ce trebuia să-l ducă, era în poarta hotelului. Dimineața era răcoroasă. Tereza se neliniști.

— Intovărășește-l până la Spezzia, zise Palmer. Aci trebuie să se îmbarce, dacă nu va mai putea să-și urmeze călătoria pe uscat. Vă ajung și eu în ziua când va trebui să plece. Mi-a căzut pe cap o afacere pe care n'o pot înlătura și care mă reține aci douăzeci și patru de ceasuri.

Tereza, surprinsă de-această hotărâre și mai ales de această propunere, nu vru să plece în tovărășia lui Laurent.

— Te rog, îi zise Palmer, stăruind; eu nu pot să merg cu voi.

— Foarte bine, dar nu e nevoie să mă duc eu cu el.

— Ba da, reluă Palmer, trebuie!

Tereza era încredinţată că înadins căuta să scape să nu-i întovărăşească. Era mirată, neliniştită.

— Poţi să-mi dai cuvântul de cinste că ai o afacere însemnată aci? întrebă ea.

— Da, răspunse el, ţi-l dau.

— Ei bine, atunci rămân şi eu.

— Nu, trebuie să pleci.

— Nu înţeleg.

— Îţi voi lămuri totul mai târziu, draga mea. Cred în tine cum cred în Dumnezeu, vezi bine; ai şi tu încredere în mine. Plecaţi.

Tereza îşi făcu în grabă un pachet pe care îl zvârli în trăsură şi, urcându-se alături de Laurent, zise către Palmer:

— Mi-ai dat cuvântul de cinste că vii să mă întâlneşti la Spezzia peste douăzeci şi patru de ceasuri!

VIII

Palmer, silit într'adevăr să rămâie la Florenţa şi s'o îndepărteze pe Tereza, fu lovit de moarte când o văzu că pleacă. Totuş, primejdia de care se temea nu era temeinică. Lanţul nu mai putea fi înnodat. Laurent nu se mai gândea să trezească o pornire a Terezei; dar, pe deplin încredinţat că-i pierduse inima, se silea cel puţin să-i păstreze stima. In această privinţă nu-şi făcuse nicio socoteală; simţea nevoia să se înalţe în ochii acestei femei care, la rându-i, se înălţase în ochii lui. Dacă ar fi rugat-o ceva în clipa aceea fără îndoială că s'ar fi împotrivit şi l-ar fi dispreţuit. Căută să nu ia nicio hotărâre, sau, mai de grabă, nici nu se gândi la asta. Socotea, de

altfel, că e cel mai bun lucru pe care l-ar fi putut face. Era de bună credinţă când juca rolul omului cu inima sfâşiată, a copilului supus şi ascultător, astfel că la capătul călătoriei, Tereza se întreba dacă nu era el victima acestei iubiri blestemate.

După trei zile de tovărăşie Tereza se simţea fericită în preajma lui Laurent. Vedea cum se deschide un nou izvor de simţiri curate, o cale încă neumblată, fiindcă pe-această cale umblase singură până atunci. Sorbea mulţumirea de a iubi, fără remuşcări, fără nelinişte şi fără luptă, o făptură palidă şi slabă, care nu mai era decât suflet, şi pe care îşi închipuia c'o va întâlni într'o nouă viaţă, în paradisul celei mai curate închipuiri, după cum visezi să te întâlneşti cu cineva după moarte.

Apoi ea fusese adânc mâhnită şi umilită din pricina lui, răsvrătindu-se de multe ori pe ea însăşi; această iubire primită cu-atâta măreţie şi bunăvoinţă, îi lăsase în inimă o rană adâncă. El se ivise într'o clipă în care ea se dispreţuia din pricină că se lăsase prosteşte înşelată. Prin urmare se simţea renăscând şi se împăca cu trecutul văzând cum răsare pe mormântul unei patimi înfrânte floarea prieteniei curate, mai frumoasă decât patima, chiar în zilele cele mai bune.

In ziua de zece Mai ajunseră la Spezzia, un oraşel frumos, jumătate genovez, jumătate florentin, în adâncul unui golf albăstrit de azurul cerului şi-al mării. Nu era încă anotimpul băilor de mare. Colţul acesta de lume era un prilej de plăcută singurătate; vremea era potolită şi odihnitoare. Zărind această frumoasă apă liniştită, Laurent, pe care trăsura îl obosise oarecum, se hotărî să facă drumul pe mare. Intrebară cari

erau mijloacele de călătorie; un vaporaş pleca spre Genova de două ori pe săptămână. Tereza rămase mulţumită că vaporul nu pleca chiar în seara aceea. Le rămâneau douăzeci şi patru de ceasuri de odihnă. Astfel că reţinu o cabină pentru a doua zi seara.

Laurent, cu toate că se simţea încă slăbit, era vesel şi mulţumit. Îi era mereu somn şi-avea poftă de mâncare ca un copil. Lâncezeala întâielor zile de deplină întovărăşire îi arunca sufletul într'un fel de turburare plăcută. Amintirea vieţii trecute se risipi ca un vis rău. Se simţea şi se credea schimbat cu desăvârşire, pentru totdeauna. In această reînnoire a vieţii, îi părea că va fi cu totul ferit de suferinţi. O părăsea pe Tereza c'o bucurie în care parcă şi lacrimile îşi aduceau partea lor de mângâiere. Această supunere faţă de voia sorţii era în ochii lui o ispăşire de bunăvoie, de care şi ea trebuia să ţină seamă. N'o pricinuise, dar o primea în clipa când cunoştea tot ce până atunci îi fusese necunoscut. Ducea această trebuinţă de-a se jertfi până acolo încât să-i spună că trebuia să-l iubească pe Palmer, fiindcă era cel mai bun dintre prieteni şi cel mai mare dintre filosofi, apoi începea să strige deodată:

— Nu-mi spune nimic, dragă Tereza! Nu-mi vorbi de el! Nu mă simt încă îndeajuns de vindecat ca să te-aud spunând că-l iubeşti. Nu, taci, altfel aş muri!... Să ştii însă că şi mie îmi e drag! Ce-aş putea să-ţi spun mai mult?

Tereza nu rosti o singură dată cel puţin numele lui Palmer; şi, în clipele când Laurent, mai puţin viteaz, o întreba pe de departe despre el, ea îi răspundea:

— Taci. Am o taină pe care ţi-o voi des-

vălui mai târziu, dar care nu e ceeace crezi. N'ai putea s'o ghicești, deci nu mai încerca!

Cea din urmă zi și-o petrecură plimbându-se prin golful Spezziei. Se opreau din când în când pe țărm ca să culeagă flori mirositoare, răsărite în nisip, până aproape de undele limpezi și neastâmpărate. Umbra e rară pe-aceste țărmuri frumoase încolăcite de culmi acoperite cu crânguri în floare. Căldura începea să se simtă; și cum zăreau un mănunchiu de pini, căutau să pornească într'acolo. Își aduseseră mâncare de-acasă și-acum mâncau pe iarbă, printre tufe de levănțică și rozmarin. Ziua trecu ca un vis, adică fu scurtă ca o clipă, și totuși ascunse în trecerea ei cele mai plăcute simțiri ale celor două vieți omenești.

Dar soarele cobora spre apus și Laurent începea să se întristeze. Zărea de departe fumul vaporașului *Ferruccio*, ancorat în golful Spezzia, care se pregătea de plecare, și norul negru parcă trecea peste sufletul lui. Tereza băgă de seamă că trebuia să-l facă să uite până în cea din urmă clipă și 'ntrebă pe vâslaș dacă mai avea ceva de văzut de-a lungul țărmului.

— Ar mai fi de văzut insula Palmaria și cariera de marmoră *portor*, zise el. Dacă voiți să mergeți, atunci vă puteți urca de-acolo în vapor. Se oprește drept în față, la Porto-Venere, ca să primească mărfuri și călători. Aveți vreme destulă până la plecare. Puteți să vă încredeți în mine.

Cei doi prieteni hotărâră să pornească spre insula Palmaria.

E un bloc ascuțit de marmoră ce răsare din unde și se pleacă pe povârnișuri domoale spre golf. In această parte sunt câteva clădiri, printre cari și două vile, pe țărm. Această insulă e

plantată la intrarea în golf, făcând astfel din copaci un zid de apărare naturală; intrarea e îngustă între insulă şi micul port altădată închinat zeiţei Venus. De-aci şi numele de Porto-Venere.

Nimic în acest târguşor singuratic nu-ţi arată că ar avea dreptul să poarte un nume atât de poetic; dar aşezarea lui pe stâncile goale, bătute de valuri neastâmpărate, căci aceste valuri îşi caută loc mai mult în deschizătura dintre stânci, e cu desăvârşire pitorească. Nu ţi-ai putea închipui un decor mai atrăgător pentru ceeace s'ar numi un cuib de piraţi. Casele negre şi sărăcăcioase, roase de vânturile sărate, se încalecă pe înălţimi nemăsurate, de-asupra stâncilor neregulate. Nu e fereastră fără geam spart care să nu-ţi pară un ochiu ce pândeşte o pradă în negurile zării. Nu e zid nedespuiat de tencuială, care să nu-ţi pară un văl sfâşiat de furtună. Nu e o linie regulată în toată această îngrămădire de case, ce parcă sunt gata să se răstoarne unele peste altele. Ingrămădirea urcă până aproape de culme, unde totul parcă se opreşte de-odată şi înalţă pe umeri un fort învechit şi o turlă înţepenită ca un paznic în faţa nemărginirii. In spatele acestui tablou ce alcătuieşte o lume aparte deasupra mării, se înalţă stânci uriaşe cu înfăţişare posomorâtă, a căror temelie irizată de frământarea apelor, pare adâncită în ceva nehotărât şi de nepipăit ca însăşi culoarea vidului.

De pe stâncile de marmoră ale insulei Palmaria, de cealaltă parte a strâmtorii, Laurent şi Tereza contemplau această pitorească îngrămădire. Soarele în apus arunca pe-aproape văpăi roşiatice, amestecând într'o ciudată neorânduială stâncile şi zidurile vechi în ruină, astfel că totul, până şi biserica, părea tăiat din aceeaş stâncă,

în vreme ce blocurile de marmoră din spate se scăldau într'o lumină de un verde albăstrui.

Laurent se minună în faţa acestei priveliști şi, uitând totul, o îmbrăţişe cu privire de pictor în care Tereza văzu scânteind, ca într'o oglindă, toate luminile cerului.

— Slavă Domnului! se gândi ea, artistul se trezeşte în sfârşit.

Într'adevăr, de când se îmbolnăvise, Laurent nu mai avusese un singur gând pentru arta lui.

Ingrămădirea de stânci desvăluind o priveliște de-o clipă, cu marmora-i neagră pătată cu firişoare galbene ca aurul, Laurent vru să urce povârnişul repede al insulei, ca să privească marea dela înălţime, şi căută să s'afunde într'un tufiş de pini, până în dreptul unei stânci ieşite în afară, unde drumul i se încurcă cu totul. Stânca părea spânzurată de-asupra mării; dedesuptul ei se căsca o peşteră neagră. Laurent, care nu credea povârnişul atât de prăpăstios, fu apucat de-un fel de ameţeală, astfel că, dacă Tereza nu l-ar fi urmărit şi nu l-ar fi prins de umăr în clipa când se lungi pe spate, s'ar fi prăbuşit în prăpastie.

In clipa aceea îl văzu îngrozit, cu privirea rătăcită ca altădată, în pădure.

— Ce ai? zise ea. Spune, visezi?

— Nu, nu, strigă el, ridicându-se şi căutând să se prindă de ea ca de-o putere mântuitoare, nu e un vis, e realitatea însăşi. Marea, neînduplecata mare a vrut să mă răpească adineauri! Parcă mă chema din adâncul ei o altă viaţă. Prăpastia părea că se cască între noi pentru totdeauna. Parcă auzeam sgomotul monoton, neîntrerupt, înfiorător, pe care îl ascultam, nu de mult, pe ţărmul Genovei, şi care îmi svârlea blesteme în urechi. Pe-atunci încercam să mă îm-

potrivesc furtunilor, călătorind într'o barcă, dar apele mă duceau spre aceeaş neagră prăpastie! Tereza, Tereza! Ştii tu ce faci aruncându-mă în ghiarele acestui monstru, care-şi cască gura hidoasă ca să-ţi sfâşie bietul tău copil?

— Laurent, zise ea, scuturându-i braţul, Laurent, mă auzi?

El păru că se trezeşte dintr'o altă lume când auzi glasul Terezei; îi părea că e singur şi întoarse capul mirat văzând că trunchiul copacului de care se sprijinise nu era decât braţul tremurător şi obosit al prietenei sale.

— Iartă-mă, iartă-mă! zise el, poate că e cel din urmă chin. Să plecăm.

Şi coborî în grabă povârnişul pe care-l urcase în tovărăşia ei.

Ferraccio se ivea înaintând din apele golfului Spezzia.

— Dumnezeule, iată-l! zise el. Cum mai aleargă! Dacă s'ar scufunda mai 'nainte de-a ajunge aci!

— Laurent! reluă Tereza cu asprime.

— Da, da, nu-ţi fie teamă, bună prietenă, iată-mă liniştit. N'ai băgat de seamă că o privire de a ta e de ajuns să mă facă cel mai supus şi mai mulţumit dintre oameni? Haide, să ne urcăm în barcă. S'a sfârşit de-acum! Sunt liniştit, sunt mulţumit. Dă-mi mâna, Tereza! Vezi, nu ţi-am cerut nicio sărutare de trei zile de când stăm împreună! Nu-ţi cer decât mâna ta prietenească. Adu-ţi aminte de ziua când mi-ai spus: «Nu uita că mai 'nainte de a-ţi fi amantă, ţi-am fost prietenă». Ei bine, asta ai dorit; nu mai sunt nimic pentru tine, dar voi fi al tău pentru toată viaţa.

Se urcă în barcă crezând că Tereza va rămâne pe mal; socotea că se va întoarce s'o ia după ce

el se va urca pe puntea vaporului *Ferruccio*; ea însă nu-l părăsi. Voia să se încredinţeze, spunea ea, că slujitorul care avea să-l întovărăşească pe Laurent şi care se afla pe vapor, unde dusese toate pachetele, nu uitase nimic din tot ce-i era de trebuinţă stăpânului său pentru călătorie.

Se folosi, prin urmare, de oprirea micului *steamer* la Porto-Venere, ca să se urce pe punte cu Laurent. Vicentino, sluga de care vorbeam, îi aştepta. Ne-aducem aminte că era un om de încredere, ales de Palmer. Tereza îl luă de-o parte.

— Ai primit bani dela stăpânul d-tale! Ştiu că te-a însărcinat să îngrijeşti de toate cheltuielile acestei călătorii. Cât ţi-a dat?

— Două sute de lire florentine, signora; cred însă că şi domnul are bani.

Tereza căutase prin buzunarele lui Laurent în timp ce dormea. Găsise portofoliul, care era aproape gol. Laurent cheltuise mulţi bani la Florenţa; cu boala, de-asemeni, se cheltuise foarte mult. Încredinţase lui Palmer banii ce-i mai avea rugându-l să-i facă socotelile, căci el nu-şi bătea capul cu astfel de lucruri. In privinţa cheltuielilor, Laurent era un adevărat copil, care nu căuta să afle ce preţ au lucrurile în străinătate, nici dacă banii au aceeaş valoare într'o provincie ori în alta. Banii pe cari îi lăsase în seama lui Vicentino îi părea c'o să-i ajungă multă vreme, dar cu această sumă nu putea să ajungă nici la graniţă, mai ales el care era un om cu totul lipsit de prevedere.

Tereza dădu lui Vicentino toţi banii pe cari îi avea la ea decând venise în Italia, fără să mai păstreze ce-i era de trebuinţă pentru câteva zile; căci, văzând pe Laurent că s'apropie, n'avu vreme să mai ia câteva piese de aur din punga pe care

o strecură în grabă în mâna slujitorilor, zicându-i:

— Uite ce-a avut în buzunar; e un om care nu ţine seamă de nimic, de-aceea vrea mai bine să îngrijeşti d-ta de cele ce-i vor fi de trebuinţă.

Şi se reîntoarse spre Laurent ca să-i dea cea din urmă strângere de mână. Îl înşela fără remuşcări de astădată. Îl văzuse mânios şi desnădăjduit, odată, când voise să-şi plătească datoriile; acum nu mai era pentru el decât o mamă, şi-avea dreptul să se poarte aşa cum făcea.

Laurent nu văzuse nimic.

— Mai stai o clipă, Tereza! zise el cu glas sugrumat de lacrimi. Va suna clopoţelul care va da de veste celor ce nu sunt călători să coboare în barcă.

Ea îi trecu braţul pe sub al lui şi se îndreptă spre cabină, unde se putea dormi în linişte, dar în care te înăbuşea mirosul de peşte. Tereza căută o sticlă pe care voia să i-o lase; dar o pierduse pe stânca dela Palmaria.

— Ce te nemulţumeşte? întrebă el, înduioşat de-atâta bunăvoinţă din partea ei. Dă-mi o creangă din levănţica sălbatecă pe care am cules-o împreună acolo, în nisip.

Tereza îşi prinsese florile în cingătoare; era parcă mărturia unei iubiri apuse. Ea găsea ceva neplăcut şi de neînţeles în dorinţa lui, şi instinctul ei de femee se împotrivi; dar, plecându-se pe marginea *steamer*-ului, zări, într'o barcă de aşteptare legată de punte, un copil care oferea călătorilor mănunchiuri de violete. Tereza se căută în buzunar şi găsi cel din urmă ban pe care, c'o bucurie nepărmurită, îl aruncă micului negustor, în vreme ce el îi trimetea cel mai frumos mănunchi din câte avea; ea îl prinse cu îndemânare şi-l risipi în cabina lui Laurent, care pricepu

gândul bunei lui prietene, dar nu află niciodată că aceste violete erau plătite cu singurul şi cel din urmă ban al Terezei.

Un tânăr, a cărui îmbrăcăminte de călătorie şi-a cărui înfăţişare aristocratică îl deosebiau de ceilalţi călători, aproape toţi negustori de undelemnuri sau mici negustoraşi de pe coastă, trecu pe lângă Laurent şi, zărindu-l, îi zise:

— Cum, tu eşti?

Işi strânseră mâna cu răceala gesturilor şi a fizionomiei, care e un fel de a fi al tinerilor din lumea mare. Era unul dintre vechii prieteni de petreceri ai lui Laurent, pe cari şi-i amintea în ceasuri de plictiseală, numindu-i cei mai buni, singurii lui prieteni. In acele clipe adăoga: «Oameni din clasa mea!» căci, de câte ori se simţea pornit împotriva Terezei, ţinea să-i aducă aminte că e gentilom.

Dar, în starea de amărăciune în care se afla, Laurent nu se bucură câtuş de puţin de această întâlnire şi'n gândul lui dădu dracului pe-acest martor la cel din urmă bun-rămas ce-şi lua de la Tereza. D. de Verac, acesta era numele prietenului, o cunoştea pe Tereza decând i-o prezintase Laurent la Paris şi, salutând-o cu respect, îi spuse că avea mare noroc să întâlnească pe puntea sărăcăciosului *Ferruccio* doi tovarăşi de călătorie ca ea şi Laurent.

— Dar eu nu plec cu d-voastră, răspunse ea; eu rămân aci.

— Cum aci? Unde? La Porto-Venere?

— In Italia.

— Da? Atunci Fauvel e trimis pe semne de d-voastră la Genova, şi mâine se întoarce!

— Nu, zise Laurent, nemulţumit din pricina prea deselor lui întrebări; plec în Elveţia; d-ra

Jacques nu merge cu mine. Asta te miră? Ei bine, află că d-ra Jacques mă părăseşte şi din această pricină sunt tare amărât. Pricepi?

— Nu, zise Verac zâmbind; totuş, nu sunt silit...

— Bine, atunci poţi pricepe numai ceeace trebuie, reluă Laurent cu oarecare asprime; sunt vrednic de ceeace mi se întâmplă, şi mă supun, fiindcă d-ra Jacques, fără să ţie seamă de nemulţumirile ce i-am pricinuit, a vrut să-mi fie soră şi mamă în clipele cât am fost bolnav pe moarte; prin urmare, îi port o veşnică recunoştinţă, după cum neschimbate vor rămâne respectul şi prietenia mea.

Verac fu surprins de cele ce auzea. Era o poveste care pentru el nu se asemuia cu nimic. Se îndepărtă în linişte, după ce spusese Terezei că nu-l miră câtuş de puţin frumoasa ei purtare; dar căută să spioneze cu coada ochiului despărţirea celor doi prieteni, Tereza în picioare pe punte, îmbrâncită de mulţimea ce se îmbrăţişa cu sgomot în sunetul clopoţelului de plecare, sărutându-l părinteşte pe Laurent pe frunte. Plângeau amândoi; apoi ea coborî în barcă şi se îndreptă spre scara dărăpănată şi posomorâtă ce cobora printre stânci până la Porto-Venere.

Laurent se miră văzând c'o ia în partea aceea în loc să se întoarcă la Spezzia.

— Ah, se gândi el, plângând cu amărăciune, se vede că Palmer o aşteaptă acolo.

Dar, după zece minute, pe când *Ferruccio* după ce îşi luase avânt spre largul mării, se întoarse cu pupa spre miază-noapte, Laurent aruncându-şi pentru cea din urmă oară privirea spre stânca aceea tristă, zări, pe platforma turnului ruinat, o siluetă, căreia soarele îi punea o cunună de

aur pe frunte şi-ale cărei bucle de păr fluturau în vânt; era părul blond al Terezei, era fiinţa ei iubită. Era singură. Laurent întinse braţele spre ea cu desnădejde; apoi îşi împreună mâinile în semn de pocăinţă şi buzele lui şoptiră aceste două cuvinte, pe care vântul le duse departe:

— Iertare! Iertare!

D. de Verac privea încremenit spre Laurent, iar Laurent, omul cel mai temător din lume în privinţa înjosirii, nici nu lua în seamă privirea vechiului său tovarăş de desfrâu. Parcă simţia un fel de mândrie să-l dispreţuiască în clipa aceea.

Când ţărmul pieri în ceaţa înserării, Laurent se văzu pe o bancă lângă Verac.

— Haide, îi zise acesta, povesteşte-mi şi mie această ciudată aventură. Mi-ai spus prea multe ca să mă laşi acum în mijlocul drumului: toţi prietenii tăi din Paris, aş putea zice întreg Parisul, fiindcă eşti un om celebru, mă va întreba ce desnodământ a avut legătura ta cu d-ra Jacques, care, şi ea, e deajuns de cunoscută ca să nu aţâţe curiozitatea mulţimii. Ce va trebui să răspund?

— Că m'ai văzut trist şi prostit. Ceeace ţi-am spus se rezumă în trei cuvinte. Să ţi le spun?

— Va să zică tu ai fost acel care-ai părăsit-o întâi? Mi-ar place s'o cred.

— Da, te înţeleg, e caraghios să fii înşelat şi e o glorie să fii cel care a luat-o înainte. Asta e una din convorbirile noastre de altădată; dar, decând am iubit, mi-am schimbat cu totul această hotărâre. Am înşelat, am fost părăsit şi-acum sunt desnădăjduit: prin urmare, vechile noastre teorii n'aveau nimic înţelept în ele. Găseşte în toată această ştiinţă a vieţii, pe care am adân-

cit-o împreună, un argument care să mă scape de suferinţă şi de păreri de rău, şi-atunci voi spune că ai dreptate.

— Dragul meu, nu voi căuta argumente, căci suferinţa nu se poate risipi cu astfel de lucruri. Te plâng că eşti nenorocit; dar mă întreb dacă există vreo femee care să fie plânsă până într'atât, şi dacă d-ra Jacques n'ar fi făcut mai bine să-ţi ierte vina, decât să te trimită cine ştie unde în halul în care eşti. Pentru o mamă, o găsesc aspră şi răzbunătoare.

— Tu nu ştii însă cât am fost de vinovat şi de răutăcios. O necredinţă? Mi-ar fi iertat-o, sunt încredinţat! Dar umilinţele, mustrările... mai rău chiar, Verac! I-am spus cuvântul pe care o femee vrednică de respect nu-l poate uita: *Mă plictiseşti!*

— Da, cuvântul e aspru, mai ales când e adevărat. Dar dacă n'ar fi aşa? Dacă a fost rostit numai în glumă?

— Nu, asta era din pricina unei istoviri morale. Eu n'o mai iubeam. Sau, vezi, era şi mai mult: n'am putut-o iubi niciodată când o ştiam că-i a mea. Nu uita asta, Verac, râzi dacă vrei, dar să n'o uiţi, poate să-ţi folosească vreodată. E cu putinţă ca într'o bună dimineaţă să te trezeşti scârbit de plăcerile josnice şi îndrăgostit peste măsură de-o femee cinstită. Asta ţi se poate întâmpla ca şi mie, căci nu te cred mai decăzut de cum am fost eu. Ei bine, când vei fi învins împotrivirea acestei femei, ţi se va întâmpla acelaş lucru: obişnuindu-te să iubeşti femei pe cari în acelaş timp le dispreţuieşti, eşti osândit să cazi în nevoia de libertate necruţătoare, de care dragostea curată are oroare. Atunci te vei simţi o fiară sălbatică înflămânzită de un copil şi gata totdeauna să-l sfâşie ca să scape din lanţ.

Intr'o zi, după ce vei ucide paznicul neputincios, vei lua-o la fugă, singur, răcnind de bucurie şi fluturându-ţi coama; atunci însă... fiarele din pustiu te vor îngrozi şi, fiindcă ai cunoscut cuşca, nu-ţi va mai plăcea libertatea. Chiar dacă inima ta s'a îngrozit atunci când a primit lanţul, îl va căuta de îndată ce-l va fi sfărmat, şi se va simţi nenorocită în libertate, căci nu mai e în stare parcă să dea naştere bucuriilor între dragoste şi singurătate. Acesta e un rău pe care tu încă nu-l cunoşti. Dumnezeu să te ferească de a-l cunoaşte vreodată! Dar, până atunci, cată şi-ţi bate joc, aşa cum am făcut şi eu! Asta nu te va împiedica într'o zi s'ajungi tot acolo, dacă desfrâul n'a făcut încă din tine un cadavru!

D. de Verac lăsă să curgă, zâmbind, acest şuvoi de ideal, pe care-l asculta ca pe-o cavatină frumos cântată la Teatrul Italian. Laurent era sincer, fără îndoială; dar poate că ascultătorul n'avea de ce să dea prea mare însemnătate amărăciunilor lui.

IX

Se înnoptase când Tereza pierdu cu totul din vedere vaporul *Ferruccio*. Barca pe care o închiriase de dimineaţă nu-i mai era de trebuinţă; cu toate că o plătise la Spezzia, în clipa când venea spre Porto-Venere, băgă de seamă că bărcagiul e beat; fiindu-i teamă să facă drumul înapoi în tovărăşia acestui om şi socotind că va mai găsi o altă barcă pe coastă, îi spuse că nu mai are nevoie de el.

Dar, când se gândi la întoarcere, îşi dădu seama că lucrurile erau mai încurcate decât ar fi crezut.

Ar fi putut, de altfel, să se întoarcă la hotelul *Crucea Maltei*, din Spezzia, unde se oprise în ajun cu Laurent, să plătească vâslaşului care avea s'o ducă până acolo, şi să aştepte sosirea lui Palmer ; dar gândul că nu mai avea niciun ban şi că era silită să-i ceară lui Palmer să-i plătească masa de-a doua-zi, îi pricinui un fel de scârbă, copilărească poate, dar de nesuferit, în legătură cu prietenia lor, destul de rece încă. La această nemulţumire se amesteca şi un fel de nelinişte, în legătură cu purtarea lui faţă de ea. Băgase de seamă tristeţea sfâşietoare din privirea lui, când ea plecase din Florenţa. Nu putea apoi să nu creadă că o stavilă se ridicase deodată la căsătoria lor, şi'n această căsătorie ea vedea o mulţime de nemulţumiri pentru Palmer, de-aceea socotea că e de prisos să încerce să lupte împotriva acestei stavili, ori din ce parte ar fi venit. Tereza se supuse unei hotărâri pornite din instinct, aceea de a rămâne la Porto-Venere până la o nouă schimbare a lucrurilor. In micul pachet pe care îl luase întâmplător cu ea, avu cele de trebuinţă ca să poată petrece undeva patru sau cinci zile. Ca bijuterii avea un ceas de aur : erau lucruri pe cari le putea amaneta până avea să primească banii de pe munca ei, prin mandat, dela Genova, pe numele unui bancher. Il rugase pe Vicentino să-i ia scrisorile dela «poste-restante» din Genova şi să i le trimită la Spezzia.

Era vorba să petreacă noaptea undeva şi în Porto-Venere n'o îndemna inima să rămâie. Casele aproape de trecătoare, răsărite parcă din mare, în mijlocul oraşului sunt pe înălţimi de bănuit, şi totuş trebuie să te pleci pe sub bolţile unora ca să pătrunzi înăuntru ; cele mai multe parcă ar fi svârlite în stradă, la întâmplare. Strada îngustă şi repede, pietruită cu lespezi necioplite,

era plină de copii, de găini şi de vase mari de aramă aşezate în unghiurile neregulate formate pe acoperişuri, astfel ca să se umple peste noapte cu apă de ploaie. Aceste vase sunt termometrele localnicilor; apa de izvor se găseşte cu greu, astfel că de îndată ce un nor se arată în bătaia vântului, gospodinele se grăbesc să aşeze toate vasele în faţa uşii, ca să nu piardă nimic din darul pe care li-l trimite cerul.

Trecând prin dreptul acestor uşi posomorâte, Tereza zări o încăpere care i se păru mai curată şi din care se ridica un miros de untdelemn, mai puţin înţepător. In prag se afla o femee săracă, al cărei chip blând şi cinstit o făcu să aibă încredere, şi chiar această femee căută să intre în vorbă cu ea, spunându-i ceva în italieneşte. Tereza putu că capete lămuririle de cari avea trebuinţă. Femeea o întrebă cu bunăvoinţă dacă nu cumva caută pe cineva. Tereza intră în casă, privi odaia şi întrebă dacă putea să rămâie peste noapte.

— Da, fără îndoială, puteţi avea o odaie mai bună ca asta şi unde puteţi fi mai liniştită ca într'un han, unde marinarii cântă toată noaptea. Eu însă nu sunt hangioaică, şi, ca să nu am ceartă cu nimeni, să spuneţi mâine în gura mare în stradă că m'aţi cunoscut mai 'nainte de-a veni aci.

— Aşa să fie, zise Tereza, arată-mi odaia.

După ce urcă câteva trepte, se găsi într'o încăpere largă şi mizerabilă, de unde privirea se putea întinde în largul mării, începând din golf. Inchirie această odaie, fără să mai stea pe gânduri şi fără să ştie de ce. De aci scrise a doua zi mamei sale:

«Scumpă mamă, iată-mă liniştită de douăsprezece ceasuri şi cu desăvârşire stăpână pe mine,

pentru... nu ştiu câte zile sau nu ştiu câţi ani! Totul e acum la locul său în inima mea şi tu ai să judeci lucrurile.

«Această iubire fatală, care te-a îngrozit atât, n'a fost reînoită şi nu va mai fi niciodată. In această privinţă, să n'ai nicio grije. Mi-am întovărăşit bolnavul şi l-am îmbarcat ieri, pe seară. Dacă nu i-am putut mântui bietul suflet, şi nu mă pot lăuda cu asta, l-am potolit cel puţin, făcându-l pentru câteva clipe să recunoască farmecul prieteniei adevărate. Dacă aş fi voit s'o cred, aş fi ajuns la încredinţarea că e scăpat pentru totdeauna; vedeam însă, după felul cum înţelegea să se apropie de mine, că mai era în fiinţa lui aceea ce face adâncul firii omeneşti, ceva pe care nu-l pot defini decât numindu-l dragoste pentru ceeace nu mai este.

«Vai, da, acest copil ar fi vrut să aibă amantă ceva ca o Veneră din Millo, însufleţită de duhul sfintei Tereza, al cărei nume îl port, sau aceeaş femee trebuia să fie astăzi Sapho şi mâine Jeanne d'Arc. Am fost nenorocită când am crezut că, de vreme ce m'a împodobit în închipuirea lui cu toate darurile Dumnezeirii, nu va deschide ochii a doua zi! M'am înşelat peste măsură când am crezut că aş fi vreodată în stare să fiu icoana la care să se închine un suflet omenesc. Şi totuş n'am fost asta, îţi jur că nu! Nu mă mai gândeam la mine; în ziua când am fost ridicată pe altar, i am zis:

— Fiindcă e de neînlăturată trebuinţă să mă adori în loc să mă iubeşti, cum poate ar fi mai bine, adoră-mă, vai, chiar dacă ar trebui să mă sdrobeşti mâine!

«M'a sdrobit; dar de ce-aş putea să mă plâng? Prevăzusem totul şi el îmi era supus mai dinnainte.

«Totuş, am fost slabă, nedreaptă şi nefericită, când s'a ivit această clipă îngrozitoare; curajul a fost mai puternic şi Dumnezeu mi-a îngăduit să-l vindec mai curând decât aş fi crezut.

«Acum trebuie să-ţi vorbesc de Palmer. Tu vrei să-l iau de bărbat; şi el doreşte asta; şi eu am vrut. Mai vreau încă şi azi? Ce-ţi spuneam, scumpă mamă? Din nou am devenit fricoasă şi neîncrezătoare. Poate că din pricina lui. N'a putut sau poate că n'a voit să-şi petreacă cele câteva clipe lângă mine, atunci când eu mă despărţeam de Laurent; m'a lăsat singură cu el trei zile, trei zile pe cari le ştiam şi cari au fost lipsite de primejdii pentru mine; el însă, Palmer, ştia asta, şi avea oare deplina încredinţare că nu se va întâmpla nimic? Sau, mai de grabă, a căutat să-şi dea seamă dacă toate astea au ori nu însemnătate pentru el? Din purtarea lui am înţeles că e cu desăvârşire nepăsător în această privinţă şi dacă, într'o oarecare măsură, nepăsarea lui a dat dovada unui suflet ales, nu ştiu de ce aceeaş nepăsare mă pune pe gânduri.

«Ţi-am scris ce s'a petrecut între noi; părea că el îşi face o datorie sfântă din nevoia de a căuta să mă liniştească, vindecându-mă, prin căsătorie, de relele ce îndurasem. Eu am simţit numaidecât avântul recunoştinţei. Am zis da, am făgăduit că-i voi fi soţie şi azi bag de seamă că-l iubesc cum aş mai putea iubi de-aci 'nainte.

«Totuş, azi sunt neliniştită, fiindcă îmi pare că el se căeşte. Oare visez? Nu ştiu nimic; dar de ce n'a voit să mă urmeze până aci? Când am aflat de boala bietului meu Laurent, el n'a aşteptat să-i mai spun: «Plec la Florenţa!»; mi-a spus: «Să plecăm!» Cele douăzeci de nopţi pe cari le-am petrecut la căpătâiul lui Laurent el le-a petrecut în odaia de-alături, şi niciodată nu

mi-a spus: «Ai să te omori!» ci numai: «Odihneşte-te câteva clipe ca să-l poţi îngriji până la sfârşit». Niciodată n'am zărit pe chipul lui umbra geloziei. In ochii lui părea că n'aş face nimic care să fie destul pentru scăparea acestui copil nerecunoscător, care parcă ar fi fost al amândorura. Ştia, această inimă nobilă, că încrederea şi bunăvoinţa lui îmi sporeau dragostea pentru el, şi nu mă îndoiam că mă pricepe în totul. Prin asta făcea să mă ridic în ochii mei şi tot prin el am ajuns să fiu mândră că i-aş putea fi soţie.

«Ei bine, atunci ce rost are capriciul şi nepăsarea din cele din urmă clipe? Să fi fost o piedică neprevăzută? Cu voinţa cu care îl ştiu înzestrat, putea să treacă peste orice piedici; îmi pare însă că a vrut să mă încerce. Asta mă umileşte, ţi-o mărturisesc. Vai, am devenit atât de bănuitoare de când mă ştiu decăzută? Să fie astfel? Dar el care înţelege totul, cum de n'a înţeles şi acest lucru?

«Sau poate că-a căutat să se încerce pe el însuş şi şi-a spus tot ce eu îi spusesem cu câteva zile mai 'nainte, ca să-l opresc de a se mai gândi la mine! Ce-ar fi de mirare dacă lucrurile s'ar opri aci? Pe Palmer l-am ştiut totdeauna om cumpănit şi cu judecată. Descoperind în sufletul lui comori de avânt şi de credinţă, am rămas surprinsă. Să nu fie omul care se prăpădeşte cu firea în preajma celui ce sufere, şi 'ncepe să-şi iubească victima cu pasiune, mi-am zis. Asta e o pornire firească la oamenii tari, e milostivirea sublimă a inimilor curate şi fericite! In unele clipe îmi spuneam toate astea ca să mă împac cu mine însă-mi, când îl iubeam pe Laurent, fiindcă numai suferinţa lui, înaintea oricărui lucru şi mai mult decât orice pe lume, m'a legat de fiinţa lui.

«Tot ce-ţi spun acum, scumpă mamă, n'aş putea să spun lui Richard Palmer dacă ar fi aci! M'aş teme ca îndoiala mea să nu-i pricinuiască o adâncă mâhnire, şi iată-mă prin urmare neliniştită, căci această îndoială e ceva care mă roade fără să-mi dau seama şi mi-e teamă de ea, dacă nu pentru azi, cel puţin pentru mâine. N'ar fi oare caraghios în ochii lumii să se însoare c'o femee pe care o iubeşte, zice el, de zece ani, căreia nu i-a şoptit niciodată vreun cuvânt şi pe care se hotărăşte s'o smulgă, în ziua când o găseşte însângerată, sdrobită, de sub picioarele altui bărbat?

«Mă găsesc aci într'un groasnic şi minunat port de mare, unde îmi aştept în linişte cuvântul soartei. Poate că Palmer se află la Spezzia, la trei leghe de-aci. Acolo ne-am dat întâlnire. Şi eu ca o femee dornică de ceartă, ca o fricoasă, nu mă pot hotărî să mă duc să-i spun: «Iată-mă!» Nu nu! Dacă el se îndoeşte de mine, totul e mort între noi! I-am iertat celuilalt cinci ori şase ocări pe zi. Acestuia nu-i pot ierta nici măcar umbra unei îndoieli. E o nedreptate? Nu; de azi înainte îmi trebuie o dragoste sublimă; dacă nu e astfel nu mai vreau nimic. Am căutat eu oare dragostea lui? El mi-a impus-o spunându-mi: «Va fi o bucurie a cerului!» Cellalt mi-a spus dela început că poate va fi o neliniste de iad. Şi nu m'a înşelat. Ei bine, nu trebuie ca Palmer să mă înşele, înşelându-se pe el; căci, după această nouă rătăcire, nu mi-ar mai rămâne decât să nesocotesc totul şi să-mi zic, ca Laurent, că am pierdut prin vina mea dreptul de a crede, şi nu ştiu dacă cu această încredinţare aş mai fi în stare să îndur viaţa!

«Iartă-mă, poate că neliniştea mea îţi face rău, sunt sigură; dar, dacă astfel stau lucrurile, nu te

îngrijí de sănătatea mea; sunt pe deplin sănătoasă, am sub ochi cea mai frumoasă mare şi pe de-asupra capului cel mai frumos cer ce se poate închipui. Nu-mi lipseşte nimic; locuiesc în casa unor oameni cumsecade şi poate că mâine îţi voi scrie că întreaga mea nelinişte de azi s'a risipit. Iubeşte-o pe Tereza ta, care te adoră.»

Palmer se afla, în adevăr, la Spezzia din ajun. Sosise o oră după plecarea vaporului *Ferruccio*. Negăsind-o pe Tereza la *Crucea Maltei* şi aflând că plecase să-l îmbarce pe Laurent la intrarea în golf, îi aştepta reîntoarcerea. Il văzu ivindu-se singur, la nouă ceasuri, pe vâslaşul hotelului, cu care ea plecase de dimineaţă. Flăcăul n'avea nimic de ascuns. El mărturisi că Laurent dejunase pe iarbă în tovărăşia Terezei şi-i dăruise o sticlă de vin de Cipru, pe care-o băuse împreună cu doi prieteni în insula Palmaria, astfel că-şi aducea bine aminte că dusese pe *signore* şi pe *signora* la puntea vaporului *Ferruccio*, dar nu ştia să li dus înapoi pe *signora* la Porto-Venere.

Dacă Palmer ar fi căutat să stea de vorbă în linişte cu vâslaşul, ar fi băgat de seamă curând că ideile lui nu erau tocmai limpezi asupra celui din urmă punct; dar Palmer, cu înfăţişarea lui gravă şi nepăsătoare, era prea supărăcios şi prea pătimaş. Crezu că Tereza plecase cu Laurent; era încredinţat că plecase ruşinată, fără să îndrăznească şi fără să vrea să-i mărturisească adevărul. Nu mai avea nicio îndoială în această privinţă şi se întoarse la hotel, unde petrecu o noapte nemaipomenit de chinuitoare.

N'avem de gând să povestim viaţa lui Richard Palmer. Am numit această povestire *El şi Ea*, adică Laurent şi Tereza. Prin urmare nu vom spune despre Palmer decât aceea ce e de trebuinţă ca să se înţeleagă mai bine întâmplările la

cari a luat şi el parte, şi credem că firea lui va fi îndeajuns de lămurită prin purtarea pe care e lesne să i-o cunoaştem. Să ne grăbim, deci, să spunem în câteva cuvinte că Richard Palmer era un om iute, un romantic, un om foarte mândru, care punea în joc această mândrie atât la bine cât şi la rău, dar că tăria caracterului său nu era totdeauna la înălţimea gândurilor ce-l stăpâneau, şi că, voind să se înalţe necontenit de-asupra firii omeneşti, nutrea un vis frumos, care însă nu se putea împlini în dragoste.

Se trezi în zori şi începu să se plimbe pe ţărm, chinuit de gânduri ucigătoare, care mai târziu se schimbară într'un amar dispreţ pentru Tereza; apoi oboseala unei nopţi de nesomn îşi ceru drepturile şi-l sfătui să se cumînţească. Tereza era femee şi n'avea de ce s'o puie la încercare printr'o primejdie. Ei bine, dacă lucrurile stau astfel, dacă Tereza înălţată atât de sus în stima lui, fusese învinsă de-o pasiune josnică, în urma celor mai sfinte mărturisiri, nu trebuia să mai creadă în nicio femee, şi nicio altă femee nu era vrednică de jertfa vieţii unui om ca el. Acestea erau gândurile lui Palmer, când zări ancorând aproape de locul unde se afla, o barcă neagră, cârmuită de un ofiţer de marină. Cei opt vâslaşi cari făceau să lunece în goană corabia lungă şi uşoară pe apa liniştită, îşi ridicară vâslele albe în semn de respect cu o iuţeală militărească; ofiţerul se coborî la ţărm şi se îndreptă spre Richard pe care îl recunoscu de departe.

Era căpitanul Lawson, comandantul fregatei americane *Unirea*, care staţiona de aproape un an în golf. Se ştie că puterile maritime trimit să staţioneze, pentru câteva luni ori pentru câţiva ani, corăbii sortite să ocrotească legăturile lor comerciale, în diferite colţuri ale lumii.

Lawson era prietenul din copilărie al lui Palmer; către el dăduse Terezei o scrisoare, în cazul când ar fi avut nevoie de-un sprijin.

Palmer crezu că Lawson avea să-i vorbească de ea, dar n'auzi nimic. Nu primise nicio scrisoare, nu se întâlnise cu nimeni care să-i fi vorbit de ea. Il invită să dejuneze cu el pe bord, şi Richard primi. *Unirea* pleca din port la sfârşitul primăverei; Palmer se bucura într'ascuns, socotind că astfel va avea prilejul să se întoarcă în America. Totul îi părea sfârşit între el şi Tereza; dar se hotărî să mai stea câtăva vreme la Spezzia, marea fiind pentru el totdeauna o putere binefăcătoare, în cele mai grele clipe ale vieţii.

Se afla aci de trei zile şi locuia mai mult pe vaporul american decât la hotelul *Crucea Maltei*, străduindu-se să-şi recapete gustul pentru studiile de navigaţie, cu care se îndeletnicise cea mai mare parte din viaţa lui, când un tânăr sublocotenent, jumătate râzând, jumătate oftând, povesti într'o dimineaţă, că se îndrăgostise în ajun de-o femee, şi că această iubire era o problemă asupra căreia voia să aibă părerea unui om de lume ca Palmer.

Era o femee care părea să aibă între douăzeci şi cinci şi treizeci de ani. O zărise la o fereastră lucrând la nişte dantele. Dantelele lucrate din mătase groasă sunt cea mai obişnuită îndeletnicire a femeilor de pe coasta Genoveză. Era odinioară o ramură de negoţ pe care alte meşteşuguri au ruinat o, totuş slujeşte şi azi ca îndeletnicire şi mijloc de câştig pentru femeile şi fetele din partea locului. Prin urmare, femeea de care se îndrăgostise marinarul era o astfel de lucrătoare, nu fiindcă o zărise lucrând, dar mai

ales fiindcă locuia într'o casă foarte sărăcăcioasă. Totuş, rochia ei neagră şi frumuseţea trăsăturilor o arătau a fi dintr'o altă lume. Avea un păr ondulat, nici blond nici brun, ochi visători, obrazul palid. Ea băgase de seamă că ofiţerul priveşte cu luare-aminte hanul în care se vârâse din pricina ploii. Nu ţinuse nici să-l încurajeze, nici să fugă de privirile lui. Desvăluia icoana însăş a desnădejdii şi a nepăsării.

Tânărul marinar povesti iarăşi că întrebase despre ea pe hangiul dela Porto-Venere. Acesta îi răspunse că străina se afla acolo de trei zile şi locuia la o bătrână care o făcea să treacă drept nepoata ei şi care mintea, căci era cunoscută ca intrigantă şi răutăcioasă; locuia într'o casă dărăpănată, stricând afacerile hangiului, care plătea dări şi-avea o casă destul de bună, atrăgând călători, pe cari ştia bine că-i îngrijea foarte rău, căci ea n'avea nimic, şi pentru asta era vrednică de dispreţul oamenilor din partea locului şi a călătorilor cu bun simţ.

In urma acestor lămuriri, tânărul sublocotenent n'avea altceva mai bun de făcut decât să se grăbească s'o caute pe bătrână şi s'o întrebe dacă poate să-i închirieze o odaie pentru un prieten al lui pe care-l aştepta, nădăjduind astfel că va putea sta cu ea de vorbă şi va afla ceva pe seama necunoscutei, dar bătrâna era o femee neînduplecată, dela care nu putuse afla nimic.

Portretul pe care-l zugrăvi tânărul marinar, atrase luarea-aminte a lui Palmer. Părea să fie însăşi Tereza; dar ce făcea ea şi ce căuta ea la Porto-Venere? Fără îndoială, nu era singură; Laurent trebuia să fie ascuns în altă parte. Palmer nu ştia în ce chip să se apropie mai grabnic de adevăr; şi'n cele din urmă se hotărî să cerceteze lucrurile cu judecată şi cu băgare de seamă.

Plecă numaidecât la Porto-Venere şi nu-i fu greu s'o descopere pe Tereza, care locuia acolo unde-o văzuse marinarul. Intâlnirea dădu naştere la o convorbire aprinsă şi netedă. Amândoi erau prea sinceri ca să se joace cu vorba: astfel că amândoi mărturisiră că-şi purtau un fel de ură, Palmer fiindcă nu fusese prevestit unde va rămâne, Tereza fiindcă nu fusese căutată mai din vreme şi mai curând găsită de Palmer.

— Dragă prietenă, îi zise el, parcă ai vrea să mă dojeneşti că te-am părăsit în mijlocul unei primejdii. Eu însă nu credeam în această primejdie.

— Aveai dreptate să nu crezi, şi-ţi mulţumesc pentru asta. Atunci de ce erai trist şi desnădăjduit când m'ai văzut că plec? Şi cum se face că atunci când ai ajuns aci n'ai putut să afli unde eram ascunsă din cea dintâi zi? Prin urmare îţi închipuiai că am plecat şi că era zadarnic să mă mai cauţi?

— Ascultă, zise Palmer, căutând să schimbe vorba; ai să vezi că de câteva zile am avut de îndurat amărăciuni cari m'au făcut să-mi pierd capul. Atunci ai să înţelegi de ce, cunoscându-te încă tânără şi putând să te cer în căsătorie, am trecut pe lângă această fericire cu părerea de rău care nu m'a părăsit niciodată. Eram pe-atunci amantul unei femei care şi-a bătut joc de mine în toate chipurile. Mă credeam şi m'am crezut, timp de zece ani, dator s'o ridic din noroi şi s'o ocrotesc. Ea însă şi-a desvăluit pe dea'ntregul răutatea şi lipsa de bun simţ, şi-atunci am părăsit-o, uitând-o şi putând să fac ce vreau. Ei bine, pe această femee pe care am cunoscut-o în Anglia, am regăsit-o la Florenţa, în clipa când Laurent trebuia să plece. Părăsită de-un nou amant, voia şi căuta să mă reia cu orice chip;

deatâtea ori, de altfel, mă găsise îngăduitor şi slab! Imi scria câteva rânduri ameninţătoare şi, făcând pe geloasa, pretindea că va veni să te umilească chiar în faţa mea. O ştiam în stare să dea naştere oricărui scandal şi n'aş fi vrut, pentru nimic în lume, ca tu să fii martoră mojiciilor ei. N'am putut s'o hotărăsc să-şi vadă de treabă, decât făgăduindu-i că în aceeaş zi voi căuta să stau de vorbă cu ea. Locuia în hotelul unde am locuit şi noi când s'a îmbolnăvit Laurent şi, când trăsura care trebuia să vă ducă pe amândoi, s'a oprit în poartă, ea era acolo, hotărâtă să înceapă scandalul. Planul ei odios şi ridicul era să ţipe, prin hotel şi pe stradă, şi să spuie că eu şi Fauvel aveam aceeaş amantă.

Iată de ce te-am lăsat să pleci numai cu el şi pentru ce am rămas, ca să sfârşesc cu această nebună fără să te înjosesc şi fără să-ţi dau prilej s'o vezi şi s'o auzi. Acum să nu mai spui că am vrut să te pun la încercare, lăsându-te singură cu Laurent. Am suferit destul din această pricină, nu mă învinui! Dar, Dumnezeule, când te-am crezut plecată cu el, toate furiile iadului s'au năpustit să mă chinuiască.

— Tocmai pentru asta eşti vrednic de mustrări, zise Tereza.

— Ah, ce vrei! strigă Palmer, am fost atât de lesne înşelat în viaţa mea! Această femee nenorocită a trezit în mine o lume de amărăciune şi dispreţ.

— Şi-acest dispreţ l-ai îndreptat spre mine?

— Oh, nu spune asta, Tereza!

— Şi eu, reluă ea, am fost amăgită, şi cu toate astea m'am încrezut în spusele tale.

— Să nu mai vorbim despre asta, bună prietenă; îmi pare rău c'am fost silit să-ţi povestesc trecutul meu. Ai putea crede că toate astea m'ar

mai putea stăpâni cândva şi că, asemeni lui Laurent, te-aş face să plăteşti cu mâhnirea ta necredinţa celorlalte femei. Haide, haide, scumpa mea Tereza, să gonim aceste triste gânduri. Te afli aci într'un colţ de lume unde ştiu că te plictiseşti. Barca ne aşteaptă, vino, să mergem la Spezzia.

— Nu, zise Tereza, eu rămân aci.

— Cum? Ce e asta? Oare nu ne mai înţelegem?

— Nu, nu, dragul meu Dick, reluă ea întinzându-i mâna; cu tine trebuie să mă înţeleg totdeauna. Oh, te rog, fă ca dragostea noastră să fie un ideal de sinceritate, căci din parte-mi voi face tot ce-mi va sta în putinţă să ai deplină încredere în mine; nu te ştiam însă gelos: ai dovedit asta, recunoşti. Ei bine, să ştii că nu stă în puterea mea să nu sufăr din pricina acestei gelozii. E cu totul împotriva celor ce mi-ai făgăduit, şi-acum mă întreb, unde o să ajungem şi de ce a trebuit ca, scăpând dintr'un infern, să intru în purgatoriu, eu care nu doream decât odihna şi singurătatea!

«Această nouă durere ce pare că s'apropie, nu e pricină de spaimă numai pentru mine; dacă ar fi cu putinţă ca în iubire unul din doi să fie fericit când cellalt sufere, calea pe care ar trebui s'o urmeze fiecare n'ar fi greu de găsit; dar nu e astfel, ştii foarte bine: eu nu pot îndura o mâhnire care să nu se răsfrângă şi asupra ta. Iată-mă prin urmare gata să-ţi pricinuiesc fel de fel de suferinţi, eu care socoteam să fiu cu totul nevinovată. Am şi început această ruină, făcându-te nenorocit! Nu, Palmer, crede-mă; socoteam că ne cunoaştem, dar nu ne cunoaştem de loc. Ceeace mi-a plăcut la tine, a fost o însuşire pe care n'ai avut-o: încrederea. N'ai pri-

ceput că, obosită cum eram, aveam nevoie de acest lucru ca să te pot iubi, şi că nu-mi trebuia mai mult? Dacă aş fi căutat să mă apropii de dragostea ta cu viclenie şi slăbiciune, cu îndoială şi neîncredere, n'aí fi fost în drept să-ţi spui că te-am iubit numai în urma unui calcul? Oh, nu spune că acest gând nu ţi-a trecut niciodată prin minte; te va mai stăpâni încă. Şi cum poţi trece dela o bănuială la alta, ce povârniş repede ne duce, dela cea dintâi desamăgire la cel mai josnic desgust! Eu, ştii bine, am băut destul din această fiere! Nu mai pot însă, şi nu mai pot să îndur ce-am îndurat; ţi-am spus-o din cea dintâi *zi*, şi, dacă ai uitat, eu îmi aduc foarte bine aminte. Prin urmare să înlăturăm acest gând al căsătoriei, adăogă ea, şi să rămânem prieteni. Îmi iau înapoi cuvântul, până în clipa când mă voi putea bizui deplin pe stima ta, aşa cum am crezut că va trebui să fie. Dacă tu nu vrei să te supui acestei încercări, atunci să ne despărţim numaidecât. Întrucât mă priveşte, îţi jur că n'aş vrea să-ţi rămân datoare cu nimic, mai ales în starea în care mă găsesc. Trebuie să-ţi spun totul însă, ca să-mi înţelegi voinţa. Mă găsesc aci într'o ciudată împrejurare: locuiesc şi mănânc în urma făgăduielii pe cuvânt de cinste că voi plăti mai târziu, fiindcă n'am nimic; toţi banii i-am dat lui Vicentino ca să-i ajungă pentru călătoria lui Laurent: eu însă mă pricep să lucrez dantele mai frumos şi mai repede ca femeile din partea locului şi, până când voi primi dela Genova banii ce am de luat, pot să câştig aci atât cât îmi trebuie, nu ca să mă plătesc pe deplin, dar ca s'o despăgubesc pe încetul pe biata mea gazdă pentru hrana sărăcăcioasă pe care mi-o dă zilnic. Nu sunt nici umilită nici îndurerată din această pricină; totul se va sfârşi când îmi voi primi banii.

Atunci voi vedea ce-mi rămâne de făcut. Până atunci însă, reîntoarce-te în Spezzia, şi vino să mă vezi când vrei; voi lucra la dantelă, stând de vorbă cu tine.

Palmer trebui să se supuie; nu încercă nici un fel de împotrivire. Nădăjduia să recapete încrederea Terezei, pe care vedea bine că o sdruncinase fără să-şi dea seama.

X

După câteva zile Tereza primi o scrisoare din Genova. Laurent se învinuia în scris de tot ce fusese învinuit prin cuvinte, parcă ar fi vrut prin asta să-şi desvăluie căinţa întreagă.

«Nu, zicea el, n'am fost vrednic de tine. Am fost nevrednic de-o iubire atât de curată şi de cinstită. Ţi-am obosit răbdarea, o buna mea soră, buna mea mamă! Ah, Tereza, pe măsură ce îmi recapăt sănătatea şi viaţa, amintirile se luminează, şi privesc în trecutul meu ca într'o oglindă care-mi arată fantoma unui om pe care l-am cunoscut, dar pe care nu-l înţeleg. Fără îndoială acest nenorocit a fost un nebun; nu te gândeşti oare Tereza că, mergând spre acea îngrozitoare boală trupească de care m'ai vindecat ca prin minune, a trebuit, cu trei sau patru luni mai înainte, să fi fost bolnav sufleteşte, de-o boală care mi-a răpit înţelegerea cuvintelor şi a faptelor? Oh, dacă lucrurile au fost astfel, nu trebuie să mă ierţi?... Dar ceea ce-ţi spun acum, vai, n'are niciun rost. Ce poate fi răul dacă nu o boală sufletească? Cel ce-şi omoară pe tatăl său, nu se poate desvinovăţi ca şi mine? Ei bine, e întâia oară când mă chinuieşte gândul a-

cesta: răul şi binele. Mai 'nainte de-a te cunoaşte şi de-a te face să suferi, biata mea iubită nu m'am gândit niciodată la asta. Răul pentru mine era o fiară josnică, o fiară apocaliptică ce mânjeşte cu bale greţoase lepădătura omenească rătăcită în cea mai josnică mocirlă a societăţii; răul, putea el oare să se apropie de mine, omul care trăia o viaţă elegantă, bărbatul *frumos* al Parisului, fiul nobil al Muzelor!... Ah, imbecil ce eram, îmi închipuiam, fiindcă aveam barba parfumată de mâni curat înmănuşate, că mângâierile mele curăţă prostituţia omenească, orgia, logodnica mea, care s'a apropiat cu lanţuri atât de fine, ca cele cu cari se leagă ocnaşul pe viaţă! Şi atunci, te-am jertfit pe tine, biata mea scumpă amantă, egoismului meu brutal şi, după asta, am ridicat fruntea, strigând:

— Era dreptul meu; era a mea! Nimic nu poate fi rău din ceeace am dreptul să fac!

«Ah, nenorocitul, nenorocitul de mine! Am fost un ucigaş! Văd totul limpede. Ca să te înţeleg, a trebuit să te pierd, pe tine, singura mea bucurie, singura fiinţă care m'a iubit şi care a fost în stare să iubească pe copilul răutăcios şi nesocotit care am fost eu! Numai când mi-am văzut îngerul meu păzitor acoperindu-şi faţa şi luându-şi sborul spre ceruri, am priceput că voi rămâne singur şi părăsit pentru totdeauna!»

O lungă parte din această scrisoare se desfăşura într'un ton de amară mânie faţă de sine, a cărui sinceritate se adeverea prin amănunte lesne schimbătoare, lucru obişnuit de altfel la Laurent.

«Ai să mă crezi că, îndată ce am ajuns la Genova, cel dintâi lucru pe care l-am făcut, mai înainte de-a începe să-ţi scriu, a fost să-mi cumpăr o vestă? Da, o vestă de vară, foarte frumoasă şi bine tăiată, pe care am găsit-o la un croitor

francez, întâlnire plăcută pentru un călător grăbit să părăsească acest oraş de ceasornicari şi naturalişti! Iată-mă, prin urmare, colindând străzile Genovei, încântat de vesta mea cea nouă, oprindu-mă în faţa prăvăliei unui librar, unde o ediţie din Byron, legată cu mult gust, îmi pare o ispită de nebiruit. Ce să citesc pe drum? Nu-mi plac cărţile de călătorie, decât atunci când vorbesc de ţări pe cari n'am să le văd niciodată. Imi plac mai mult poeţii cari te plimbă în lumea visurilor lor, de-aceea am cumpărat această ediţie. Apoi am întâlnit la întâmplare o fată foarte frumoasă, care a trecut pe lângă mine, şi-a cărei gleznă mi-a părut o adevărată capodoperă. Am urmărit-o gândindu-mă mai mult la vesta mea decât la ea. Deodată însă ea, a luat-o la dreapta, iar eu la stânga, fără să bag de seamă, şi m'am întors la hotelul unde, când am vrut să-mi închid cărţile în cufăr, am dat peste mănunchiul de violete pe care mi l-ai dăruit pe puntea vaporului *Ferruccio* în ceasul despărţirii. Am adunat florile cu grije, una lângă alta, şi le păstrez cu sfinţenie; dar m'au făcut să plâng ca un copil şi, privind vesta cea nouă, care fusese cea mai de seamă întâmplare în dimineaţa aceea, mi-am zis:

— Iată copilul pe care l-a iubit această biată femee!»

In altă parte, scria:

«Mi-ai făgăduit că te vei îngriji de sănătatea mea, zicând:

— De vreme ce eu ţi-am dăruit-o, e şi a mea întrucâtva, şi am dreptul să te opresc de-a o pierde.

«Vai, buna mea Tereza, ce vrei tu să fac cu această blestemată sănătate care începe să mă ameţească ca un vin nou? Primăvara înfloreşte copacii, e anotimpul iubirii: aş vrea şi eu să iu-

besc; dar asta atârnă de mine? Tu n'ai fost în stare să mă faci fericit şi crezi că am să pot întâlni o femee care să săvârşească minunea ce ţie nu ţi-a fost îngăduită? Unde s'o găsesc pe această vrăjitoare? In lume? Nu, fără îndoială; aci sunt numai femei cari nu vor să risipească şi să jertfească nimic. Au dreptate, de altfel, şi-ai putea să le spui tu, biata mea prietenă, că cei pentru cari se jertfeşte o femee, nu sunt vrednici de asta, nu e vina mea, întrucât mă priveşte, că nu mă pot hotărî să fac când pe bărbatul, când pe amantul. Să iubesc o fecioară? S'o iau apoi în căsătorie? Oh, numai dacă te-ai gândi la asta, Tereza, ar trebui ori să râzi... ori să te cutremuri! Eu să fiu înlănţuit de lege, când nu pot fi înlănţuit de însăş voinţa mea!

«Aveam odată un prieten care se îndrăgostise de-o lucrătoare şi care se credea fericit. I-am făcut curte acestei amante credincioase şi-am avut-o pentru un papagal verde pe care amantul ei nu voise să i-l cumpere. Imi spunea cu nevinovăţie:

— La urma-urmei, e vina lui: de ce n'a vrut să-mi cumpere papagalul?

«Şi, din ziua aceea mi-am pus în gând să nu mai iubesc o femee întreţinută, vreau să zic o femee care doreşte tot ce amantul ei nu vrea să-i dea.

«Şi-atunci, când e vorba de amante, în toate nu văd decât aventuriere, pe cari le poţi întâlni oriunde şi cari au fost născute princese, deşi toate au îndurat cele mai grele *nenorociri*. Prea multe nenorociri!... Mulţumesc! Nu sunt atât de bogat ca să acopăr prăpăstiile trecutului fiecărei femei. O actriţă cu renume? Asta m'a ispitit totdeauna; amanta mea însă ar trebui să se lipsească de mulţime şi mulţimea e un amant care

nu poate fi înlocuit. Nu, nu, Tereza, eu nu pot iubi! Cer prea mult, şi cer aceea ce eu nu pot da; prin urmare, trebuie să mă întorc la viaţa mea din trecut. Imi place mai bine să fie astfel, fiindcă icoana ta nu va fi niciodată mânjită printr'o asemănare. De ce nu mi-aş rândui viaţa astfel: mai multe femei pentru simţuri şi-o singură amantă pentru suflet? Asta nu atârnă nici de mine, nici de tine, Tereza, să nu fii tu această iubită, acest ideal visat, pierdut, plâns şi visat din nou mai mult ca niciodată? N'am să-ţi mai spun nimic în această privinţă, fiindcă mi-e teamă că ai să te superi. Am să te iubesc în taina gândurilor mele, fără ca cineva să ştie şi fără ca vreo altă femee să poată spune vreodată:

— Eu am înlocuit-o pe această Tereza!

«Draga mea prietenă, trebuie să-mi faci un bine de care m'ai lipsit în cele din urmă zile, atât de scumpe şi-atât de frumoase, pe cari le-am petrecut împreună: vreau să-mi vorbeşti de Palmer. Ai crezut poate că asta mi-ar face rău. Ei bine, te-ai înşelat. Aş fi murit din cea dintâi clipă, când te-am întrebat cu asprime ceva despre el; pe-atunci eram bolnav, nebun aproape; dar, când judecata mi s'a limpezit, când tu m'ai lăsat să bănuiesc *taina* pe care nu erai silită să mi-o mărturiseşti, am simţit, în durerea mea, că primind această fericire ce-ţi stăpânea fiinţa, eram iertat pentru toată vina din trecut. Am cercetat cu luare-aminte felul vostru de-a fi împreună; am băgat de seamă că te iubeşte mult şi că, cu toate astea, se poartă cu mine ca un părinte. Asta, vezi tu, Tereza, m'a chinuit peste măsură. Eu nu puteam bănui o astfel de bună-voinţă, o astfel de măreţie în iubire. Fericitul Palmer! Ce sigur e el de tine! Cum te înţelege şi, prin

urmare, ce vrednic e de tine! Asta mi-a amintit vremea când îţi spuneam:

— Iubeşte-l pe Palmer; mi-ar face mare plăcere!

«Ah, câtă josnicie purtam atunci în inimă! Aş fi vrut să scap de iubirea ta, care mă chinuia ca o remuşcare, şi totuş, dacă mi-ai fi răspuns atunci:

— Ei bine, îl iubesc!... te-aş fi omorât.

«Iar el, această inimă nobilă, te iubea de pe-atunci şi nu s'a temut să ţi se închine în clipa când poate încă mă mai iubeai! Eu, într'o astfel de împrejurare, n'aş fi îndrăznit să-mi pun pielea în joc! Eram stăpânit de prea multă mândrie, mândria care credeam că ne înalţă, pe cei trecuţi prin lume, şi care a fost atât de bine scornită de proşti ca să ne împiedice de-a avea voinţa să cucerim fericirea, prin orice fel de primejdie, sau să căutăm cel puţin s'o ţinem în loc atunci când credem că ne scapă.

«Da, vreau să mă spovedesc până la capăt, biata mea prietenă! Când îţi spuneam: *Iubeşte-l pe Palmer*, aveam credinţa că tu îl iubeşti mai mult, şi asta mă îndepărta de tine. In ultima vreme au fost clipe când eram gata să mă arunc la picioarele tale, dar mă oprea gândul:

— E prea târziu, ea iubeşte pe-un altul. Eu am voit aceasta; ea nu trebuia să mă asculte. Prin urmare, e nevrednică de mine.

«Iată cum judecam în nebunia mea, şi totuş, mă încredinţez acum, că dacă m'aş fi întors spre tine cu toată sinceritatea, chiar atunci când începuseşi să-l iubeşti pe Dick, tu l-ai fi jertfit pentru mine. Te-ai fi lăsat din nou pradă aceleiaşi suferinţi pe care ţi-o impusesem. Şi-atunci mai bine am făcut c'am fugit, nu-i aşa? Aşa parcă voiai să-mi spui când te-am părăsit. Da, Tereza, asta m'a întărit să fug la Florenţa fără să-ţi fi spus un cuvânt. Simţeam că te omor *zi* cu *zi* şi

că n'aveam alt mijloc de a-mi spăla vina decât lăsându-te singură alături de un bărbat care te iubea cu adevărat.

«Asta mi-a susţinut curajul la Spezzia, în ziua când aş mai fi putut încerca să-ţi capăt iertarea; dar gândul acesta nu mi-a trecut prin minte, îţi mărturisesc de-abia acum, buna mea prietenă. Nu ştiam dacă spuseseşi vâslaşului să nu ne piardă din vedere; era zadarnic însă. Mai bine m'aş fi aruncat în mare decât să dau pe faţă încrederea lui Palmer pe care mi-o arătase lăsându-ne împreună.

«Spune-i că-l iubesc cu adevărat, atât cât pot iubi pe cineva. Spune-i că numai datorită lui şi ţie, m'am osândit de bună voie. Am suferit prea mult, Dumnezeule, ca să ajung la această hotărâre de bătrân neputincios. Dar acum sunt mândru de mine. Toţi vechii mei prieteni m'au socotit un laş, un prost, că n'am încercat să-mi omor rivalul în duel, ca să părăsesc la urmă, cu tot dispreţul, femeea care mă înşelase. Da, Tereza, aşa aş fi judecat şi eu lucrurile. dacă ar fi fost vorba de altul; purtarea mea faţă de Palmer şi faţă de tine mi-ar fi părut caraghioasă, dacă aş fi întâlnit-o în preocupările cuiva. Dar nu sunt o fiară, mulţumesc lui Dumnezeu, şi nu preţuiesc nimic; îmi dau seama însă şi îmi pot da dreptate pentru cât preţuiesc în ochii mei.

«Vorbeşte-mi de Palmer şi n'avea teamă că aş putea suferi; dimpotrivă, asta va fi o mângâiere pentru mine în ceasuri de amărăciune. Va fi deasemeni un prilej de-a mă întări: căci bietul tău copil e slab încă şi, când se gândeşte la tot ce-ar fi putut să fie şi la tot ce e acum în ochii tăi, mintea i se rătăceşte din nou. Spune-mi însă că eşti fericită, şi-atunci voi striga cu mândrie:

— Puteam să turbur, să nesocotesc şi poate chiar să înlătur această fericire; n'am făcut-o însă.

Prin urmare, ea e şi opera mea întrucâtva, şi pentru asta sunt vrednic de prietenia Terezei.»

Tereza răspunse cu bunăvoinţă bietului ei copil. Sub acest nume era înmormântat şi îmbălsămat în sanctuarul trecutului... Tereza îl iubea pe Palmer, sau cel puţin voia şi credea că l iubeşte. Îi părea că nu va simţi niciodată regrete pentru vremea când, în fiecare dimineaţă, se trezea, spunea ea, privind dacă nu cumva tavanul căzuse peste noapte s'o îngroape.

Şi totuş, îi lipsea ceva, şi-o adâncă tristeţe îi stăpânea sufletul de când locuia pe stânca aceea prăpăstioasă dela Porto-Venere. Era parcă o despărţire de viaţă care, în unele clipe, tot avea un farmec pentru ea; era însă ceva posomorât şi întunecat care-o chinuia, lucru neobişnuit în firea ei, şi de care nu-şi da seama.

Îi era cu neputinţă să facă tot ce-i ceruse Laurent cu privire la Palmer: îi mărturisi pe scurt cele mai frumoase cuvinte de laudă şi-i spuse din parte-i lucruri cu totul plăcute; dar nu se putu stăpâni să nu-l ia martor al intimităţilor dintre ei. Nu voia să arate lucrurile aşa cum erau, adică să desvăluie amintirea anumitor făgăduieli, pe cari, în sufletul ei, nu le recunoştea încă pe deplin hotărâte. Şi chiar dacă ar fi fost altfel, n'ar fi putut niciodată să-i spună lui Laurent: «Dacă suferi, cu atât mai rău pentru tine; eu mă mărit!».

Banii pe cari îi aştepta veniră de-abia peste cincisprezece zile. Lucră în acest timp numai dantele, cu o stăruinţă care-l desnădăjduia pe Palmer. Când se văzu în sfârşit stăpână pe câteva bilete de bancă, plăti cu dărnicie bătrânei gazde pentru îngrijire şi numai atunci se hotărî să se plimbe în tovărăşia lui Palmer de-a lungul ţărmului; ţinu să mai stea însă la Porto-Venere câtăva vreme, fără să-şi dea seama ce-o ţinea le-

gată de-această locuinţă posomorâtă şi mizerabilă.

Sunt unele situaţii morale cu atât mai plăcute cu cât nu sunt încă lămurite. Şi Tereza se simţea împăcată numai atunci când mărturisea mamei sale tot ce parcă şi-ar fi mărturisit ei însăşi.

«Am rămas tot aci, îi scria în Iulie, cu toate că îndur nişte călduri înăbuşitoare. M'am legat ca o scoică de această stâncă pe care nu s'a prins un copac, dar pe care o bântuie veşnic vânturi puternice şi întăritoare. Clima e aspră dar sănătoasă şi marea, care altădată n'o puteam suferi, acum mi-a devenit cu desăvârşire trebuincioasă. Lumea pe care am lăsat-o în urmă şi pe care aş putea-o regăsi după două ceasuri cu barca, era minunată în toiul primăverii. Dacă te-afunzi sub dealurile din adâncul golfului, la două sau trei leghe de coastă, descoperi privelişti foarte ciudate. Sunt nişte bucăţi de pământ spintecate de cutremur, cari desvăluie aşezările cele mai bizare. Coline de nisip roşu, acoperite cu pini şi verdeaţă sălbatică, se încalecă unele peste altele şi, dincolo de creştetele ce parcă s'afundă în nouri, cască prăpăstii adânci, ce închid drumul din toate părţile. Dacă te întorci pe acelaş drum, pe cărări bătute de oameni şi turme de vite, dai peste alte prăpăstii, astfel că eu cu Palmer am rămas de multe ori ceasuri întregi cocoţaţi pe culmile împădurite, fără să găsim drumul pe care venisem.

«De-aci dai peste bucăţi de pământ cultivate despărţite din loc în loc de ridicături şi povârnişuri uriaşe, iar dincolo se desfăşoară întensitatea albastră a mării. Aci se pare că orizontul nu mai are margini. Spre miază-noapte şi miază-zi se întind Alpii maritimi, a căror albeaţă, îndrăzneţ zugrăvită, era încă acoperită cu zăpadă când am ajuns aci.

«Dar nu e vorba de aceste savane de copăcei în floare şi de crângurile albe ce risipesc un

parfum proaspăt şi sănătos în cele dintâi zile ale lui Mai. Pe atunci erau un paradis pământesc: tufe de abanos, de drobiţă îmbălsămată şi de salcâm galben, scânteetor ca aurul, se desprindeau din mijlocul stufişurilor negre de mirt. Acum totul e ars, pinii risipesc o mireasmă înţepătoare, câmpiile de scânteioare atât de parfumate altădată, acum arată numai tulpinele tăiate, negre parcă focul ar fi trecut peste ele; pe colinele secerate fumegă pământul sub soarele de amiază, şi trebuie să te scoli de dimineaţă ca să te plimbi în linişte. Dar, cum de-aci îţi trebuiesc patru ceasuri de drum, cu barca sau pe picioare, ca să ajungi pe culmile împădurite, întoarcerea e cu totul neplăcută, şi toate înălţimile ce înconjoară golful, minunate ca înfăţişare, sunt atât de golaşe încât numai la Porto-Venere şi la Palmaria poţi respira mai în voie.

«Şi-apoi la Spezzia te poţi îmbolnăvi; ţânţarii roiesc în apele stătătoare ale unui lac din împrejurimi şi'n mlaştinile ce se formează din undele svârlite la ţărm pe timp de furtună. Aci nu te mai supără apa din băltoace; nu vezi decât marea şi stâncile, nu întâlneşti o gânganie ori un fir de iarbă, dar ce nouri de aur şi de purpură, ce furtuni minunate, ce linişte solemnă! Marea e un tablou care îşi schimbă culoarea la fiecare clipă, şi ziua şi noaptea. Sunt prăpăstii care se umplu de-un vuet a cărui frământare nu ţi-o poţi lămuri; toate suspinele desnădejdii, toate blestemele iadului îşi dau parcă întâlnire şi, dela fereastra mea, aud prin noapte aceste glasuri din adâncuri cari, aci răcnesc o bacanală fără nume, aci cântă imnuri sălbatece, înfiorătoare în şoaptalor plină de cucernicie...

«Ei bine, toate astea îmi plac, cu toate că mai 'nainte îmi plăcea liniştea câmpiilor şi colţurile verzi şi ferite de sgomot. Parcă, în urma acestei

iubiri fatale, aş fi prins drag de sgomotul furtunilor. Cine ştie!... Noi femeile suntem nişte făpturi atât de ciudate! Trebuie să-ţi mărturisesc totul, scumpă mamă, mi-au trebuit multe zile până să mă împac cu amara desnădejde a sufletului. Nu ştiam ce să mă fac, căci n'aveam de cine îngriji şi nu stam cu nimeni de vorbă. A trebuit ca pentru asta Palmer să fie întrucâtva de nesuferit; dar, să vezi nedreptatea, de îndată ce mi-a părut că e astfel, m'am revoltat şi, acum când e bun ca un înger, nu ştiu cum să scap de plictiseala care mă chinuieşte în unele clipe. Vai, aşa e... Ce să-ţi mai spun? Mai bine tac, ca să nu mai ştiu nici eu nimic, sau, dacă ştiu, să nu te mai chinuiesc cu presupunerile mele. Aveam de gând să-ţi vorbesc numai de frumuseţile împrejurimilor, de plimbările şi îndeletnicirile mele, de odăiţa mea tristă depe acoperiş, unde-mi place să trăiesc singură, necunoscută, uitată de lume, fără îndatoriri, fără prieteni, fără afaceri, fără altă muncă decât aceea care simt că-mi face bine. Fac portrete după copilaşi, pe cari îi aşez în grup; dar toate astea nu-ţi spun nimic şi, dacă nu-ţi mărturisesc unde am ajuns cu voinţa, ai să fii şi mai neliniştită. Ei bine, află că m'am îndrăgostit de Palmer şi că sunt hotărâtă să-l iau în căsătorie; nu m'am hotărât încă asupra zilei când va trebui să se întâmple asta, căci mă tem, atât pentru el cât şi pentru mine, de urmările acestei legături. Nu mai sunt la vârsta iluziilor şi, după o viaţă ca a mea, nu ţi se mai socotesc anii de încercare şi de groază. M'am crezut cu totul deslegată de Laurent şi'ntr'adevăr eram străină de el la Genova, în ziua când mi-a spus că sunt pieirea lui, asasinul geniului şi al gloriei lui. Acum parcă nu mă mai simt străină ca în clipele acelea; de când s'a îmbolnăvit, de când s'a arătat pocăit, de când mi-a trimis acele scrisori

pline de supunere, în aceste din urmă două luni, simt că o mare datorie mă leagă încă de ființa acestui copil nenorocit, și n'aș vrea să-l amărăsc părăsindu-l pentru totdeauna. Asta s'ar putea întâmpla numaidecât după căsătorie. Palmer a avut o clipă de gelozie și-această clipă s'ar mai putea ivi în ziua când ar avea dreptul să-mi spună: *Vreau!* Nu-l mai iubesc pe Laurent, scumpă mamă, îți jur, mai bine aș vrea să mor decât să știu că l-aș mai putea iubi; dar în ziua când Palmer ar voi să sfarme prietenia care supraviețuiește în mine în urma acestei iubiri nenorocite, poate că nu l-aș mai iubi nici pe el.

«Toate astea i le-am spus: el m'a priceput, căci îi place să treacă drept mare filosof și stăruiește să creadă că ceeace-i pare drept și bun astăzi, nu-și va schimba niciodată înfățișarea în ochii lui. Și eu cred același lucru, de altfel, și totuș îi cer să lase să treacă zilele, fără să le socotim, în liniștea blândă care ne învăluie. Mă plictisesc uneori, e adevărat; dar Palmer nu-i atât de pătrunzător, și pot să-i ascund totul. Pot să-mi iau în ochii lui înfățișarea pe care Laurent o numea de pasăre bolnavă, fără ca el să bage de seamă. Dacă răul zilelor viitoare stă în asta, socotind că m'aș supăra ori aș fi mâhnită, fără ca el să înțeleagă și fără să sufere din această pricină, am putea trăi fericiți împreună. Dacă ar încerca să-mi cerceteze privirile rătăcite și să pătrundă taina de dincolo de vălul visurilor, să facă însfârșit toate crudele copilării cu cari mă împovăra Laurent în clipele de slăbiciune morală, nu m'aș simți în stare să lupt, și-aș vrea mai bine să mor numaidecât, fiindcă poate astfel ar fi mai bine.»

Cam în aceeaș vreme Tereza primi din partea lui Laurent o scrisoare atât de aprinsă, încât ea se simți foarte neliniștită. Nu mai era înflăcă-

rarea prieteniei, ci aceea a dragostei. Tăcerea pe care Tereza o păstrase cu privire la legăturile ei cu Palmer, întărise nădejdea artistului că dragostea lor s'ar putea trezi din nou. El nu mai putea să trăiască fără ea; căutase prin orice mijloc să se întoarcă la viaţa plăcerilor de odinioară. Dar desgustul simţea că-l sugrumă.

«Ah, Tereza îi spunea el, te-am mustrat cândva că iubeşti cu prea multă sfinţenie şică eşti făcută mai mult pentru mănăstire decât pentru dragoste. Cum te-am putut învinuipână într'atât? De când caut să m'afund în viciu, parcă mă simt curat ca un copil şi toate femeile îmi spun că aş fi bun de călugăr. Nu, nu, n'am să uit niciodată ce-a fost între noi, bunătatea ta de mamă, care mă învăluia ceasuri întregi cu'n zâmbet blând şi mângâietor, bogăţia sufletului tău, comoara înţelepciunii, acest poem în care noi eram şi autori şi actori, fără să ne dăm seama. Tereza, dacă nu eşti a lui Palmer, nu poţi fi decât a mea! Cu care altul ai mai putea cunoaşte aceste mângâieri binefăcătoare, această nelinişte aducătoare de bucurie? Oare toate zilele noastre au fost amare? N'au fost şi zile frumoase? Şiapoi, de altfel, cauţi fericirea, tu, femeea atât de cuminte? Te poţi lipsi de farmecul de-a suferi pentru cineva, şi nu m'ai chemat cândva, în clipa când îmi iertai nebuniile, scumpa ta amărăciune, chin de care nu te poţi lipsi? Aminteşte-ţi, aminteşte-ţi toate astea, Tereza! Ai suferit şi trăieşti. Eu te-am făcut să suferi şi mor! N'am ispăşit îndeajuns? Iată trei luni de agonie pentru sufletul meu!...»

Apoi veneau la rând mustrările. Tereza îi spusese mai nimic ori prea mult din tot ce trebuia să spună. Avântul prieteniei era prea înflăcărat, dacă era vorba de dragoste. Trebuia

să aibă curajul să-i dea viaţă, ori să-l omoare.

Se hotărî în cele din urmă să-i scrie că-l iubeşte pe Palmer şi că nu se îndoia că-l va iubi totdeauna, fără însă să vorbească ceva de planul căsătoriei pe care încă nu îndrăznea să-l privească pe deplin lămurit. Indulci pe cât putu lovitura pe care ştia c'o va da această mărturisire mândriei lui Laurent.

«Să ştii, îi spunea ea, că n'am ţinut *să te pedepsesc*, cum vrei s'o crezi, atunci când mi-am dat inima şi viaţa, altuia. Nu, ai fost pe deplin iertat în ziua când am primit dragostea lui Palmer şi dovada a fost că am plecat în tovărăşia lui la Florenţa. Crezi tu oare, bietul meu copil, că îngrijindu-te cât timp ai fost bolnav, n'am fost pentru tine decât o soră de caritate? Nu, nu, n'a fost datoria care m'a ţinut la căpătâiul tău, a fost mângâierea unei mame. O mamă nu trebuie să ierte totdeauna? Ei bine, totdeauna va fi astfel, vezi tu! De câte ori va fi nevoie să-ţi viu în ajutor, fără ca prin asta să-l lipsesc pe Palmer de ceeace-i datoresc, mă vei găsi gata să te îngrijesc şi să te mângâi. Tocmai fiindcă Palmer nu s'a împotrivit la toate astea, mi-a fost drag, şi de-aceea îl iubesc şi azi. Dacă ar fi trebuit să trec din braţele tale în braţele vrăjmaşului tău, m'aş fi îngrozit de mine; dar a fost cu totul altfel. Jurându-ne unul altuia că vom veghia asupră-ţi şi că nu te vom părăsi niciodată, ne-am împreunat mâinile.»

Tereza arătă această scrisoare lui Palmer, care fu mişcat şi vru să-i scrie şi el lui Laurent, ca să-i făgăduiască acelaş lucru: o dragoste neştirbită şi o prietenie adevărată.

Laurent făgădui însă că va mai scrie. Căuta să dea naştere unui vis care dela început părea că se risipeşte. Suferea din această pricină; dar

se hotărî să scape de tristeţea pe care nu se mai simţea în stare s'o îndure. Se petrecu în el o schimbare neaşteptată care, aci părea un chin, aci o scăpare, şi-i scrise iarăşi Terezei:

«Fii binecuvântată, scumpa mea soră; sunt fericit, sunt mândru de prietenia ta nestrămutată şi de-aceea a lui Palmer care m'a înduioşat până la lacrimi. De ce nu mi-ai spus asta mai de mult, răutăcioaso! N'aş fi suferit atât! Ce-mi trebuia, la urma-urmei? Să te ştiu fericită, şi nimic mai mult. Numai fiindcă te credeam singură şi tristă, veneam să-ţi cad la picioare şi să-ţi spun:

— «Ei bine, fiindcă suferi, să suferim împreună. Vreau să-ţi împărtăşesc tristeţea, plictiseala şi singurătatea.

«Nu era dreptul şi datoria mea s'o fac? Dar tu eşti fericită, Tereza, şi, prin urmare, şi eu sunt fericit. Te binecuvântez, fiindcă mi-ai spus totul. Iată-mă scăpat de remuşcările ce-mi rodeau inima. Vreau să merg cu fruntea sus, să sorb aierul cu toată puterea plămânilor şi să-mi spun că n'am batjocorit şi n'am necinstit viaţa celei mai bune prietene! Ah, sunt plin de mândrie că simt în mine această neaşteptată bucurie, în locul geloziei chinuitoare care m'a îndurerat atât.

«Scumpa mea Tereza, dragul meu Palmer, voi sunteţi îngerii mei păzitori. Voi mi-aţi adus fericirea. Datorită vouă însfârşit, simt că eram născut pentru altceva decât pentru viaţa pe care am dus-o. Renasc, simt că aierul cerului se coboară în plămânii mei, dornici de viaţă curată. Fiinţa mea renaşte! Vreau să iubesc!

«Da, vreau să iubesc, şi iubesc chiar!... Iubesc o fecioară frumoasă şi curată care nu ştie nimic încă şi alături de care găsesc o tainică bucurie

să păstrez neatinsă taina inimii mele, prefăcându-mă cu totul nevinovat, neştiutor şi copilăros cum e şi ea! Ah, ce frumoase sunt aceste zile dintâi ale turburării de-abia înmugurite!

«Nu e ceva sublim şi groaznic în acest gând: vreau să dau totul pe faţă, adică vreau să mă dau întreg mâine, astăseară poate, n'am să mai fiu stăpân pe mine!

«Bucură-te, Tereza, că astfel sfârşeşte trista şi nebuna tinereţe a copilului tău. Spune-ţi că această înviere a unei făpturi ce părea pierdută şi care, în loc să se tăvălească în mocirlă, îşi deschide aripile ca o pasăre, se datoreşte iubirii tale, blândeţii, răbdării, mâniei, asprimii, iertării şi prieteniei tale! A trebuit ca o dramă intimă, în care am căzut învins, să-mi deschidă ochii! Eu sunt opera ta, fiul tău, munca şi răsplata ta, chinul şi desăvârşirea ta! Binecuvântaţi-mă amândoi, prieteni, şi rugaţi-vă pentru mine, vreau să iubesc!»

Toată scrisoarea era astfel. Primind acest imn de bucurie şi de recunoştinţă, Tereza îşi simţi pentru întâia oară fericirea întreagă şi nestrămutată. Întinse braţele spre Palmer şi-i zise:

— Ei bine, unde şi când ne vom căsători?

XI

Rămase hotărât ca nunta s'o facă în America. Palmer simţea o mare bucurie s'o prezinte pe Tereza mamei sale şi să primească sub ochii ei binecuvântarea nupţială. Mama Terezei nu-şi putea îngădui o astfel de bucurie, chiar dacă nunta urma să se facă în Franţa. Era însă îndeajuns

de mulţumită că fiica ei se lega de-un om cinstit şi cu judecată. Nu putea să-l sufere pe Laurent şi se temuse totdeauna ca Tereza să n'ajungă să fie stăpânită de el.

Unirea se pregătea de plecare. Căpitanul Lawson primea să ducă în America pe Palmer şi pe logodnica lui. Era o sărbătoare pe bord, la gândul că vor face drumul în tovărăşia unei perechi atât de fericite. Tânărul sublocotenent căuta să se poarte cât mai respectuos şi mai binevoitor faţă de Tereza, ca să-şi repare greşeala din trecut.

Tereza, pregătind totul ca să se îmbarce la 18 August, primi o scrisoare dela mama ei, care o ruga să treacă numaidecât pe la Paris, cel puţin pentru douăzeci şi patru de ceasuri. Dacă nu, primea să vie ea la Porto-Venere, ca să-i destăinuiască lucruri de mare însemnătate. Cine ştie când avea să se întoarcă Tereza din America? Această biată mamă nu era fericită de pe urma celorlalţi copii, pe cari pilda unui tată aspru şi neînţelegător îi făcuse nesupuşi şi reci faţă de ea. Deaceea o adora pe Tereza, care pentru ea rămânea o fiică iubitoare şi-o prietenă cumsecade. Voia s'o binecuvinteze, s'o îmbrăţişeze, poate pentru cea din urmă oară, căci se simţea îmbătrânită înainte de vreme, bolnăvă şi obosită, după o viaţă lipsită de sprijin şi de bucurie.

Palmer fu mai nemulţumit de cum voia să pară, la primirea acestei scrisori. Cu toate că primise c'o înfăţişare binevoitoare încredinţarea unei trainice prietenii între el şi Laurent, se simţise totdeauna neliniştit din pricina sentimentelor ce s'ar fi putut trezi în inima Terezei, văzându-i din nou. Nu-şi da seama de toate acestea în orice împrejurare; se nelinişti însă numai în clipa

când vaporul american primea pe bord fel de fel de lume care venea să-şi ia bun-rămas, în *ziua* de 18 August. Orice cuvânt îl făcea să tresară şi'n cele din urmă începu să-şi frângă mâinile de amărăciune.

Tereza rămase surprinsă. Nu presimţise nimic din toată neliniştea lui Palmer, de când cu cearta lor din *ziua* când se întâlniseră aci.

— Dumnezeule, dar ce ai? îl întrebă ea, privindu-l mirată. Ce presimţiri te chinuiesc?

— Da, asta e, reluă Palmer grăbit. Am o presimţire... pentru Lawson, prietenul meu din copilărie. Nu ştiu de ce... Da, da, e o presimţire.

— Crezi că i s'ar putea întâmpla vreo nenorocire pe mare?

— Poate. Cine ştie? Tu n'ai de ce să te temi de asta, mulţumim lui Dumnezeu, fiindcă te duci la Paris.

— *Unirea* trece pe la Brest şi se opreşte aci cincisprezece zile. De-aci ne vom îmbarca, nu-i aşa?

— Da, da, fără îndoială, dacă până atunci nu se va întâmpla ceva neaşteptat.

Şi Palmer rămase trist şi abătut, fără ca Tereza să ştie ce se petrece în sufletul lui. Cum ar fi putut să afle? Laurent se afla la Baden. Palmer ştia bine acest lucru şi mai ştia de-asemeni că Laurent se pregătea să se însoare, după cum scrisese.

Plecară a doua zi într'o caleaşcă şi, fără să se oprească undeva, intrară în Franţa pe la Torino, prin munţii Cenis.

Această călătorie fu neînchipuit de tristă. Palmer vedea pretutindeni semne de nenorocire; mărturisea superstiţii şi slăbiciuni cari nu erau în firea lui. El, atât de liniştit şi de înţelegător, se mânia la fiecare pas împotriva vizitiilor, împotriva

drumurilor, a vameşilor şi a trecătorilor. Tereza nu-l văzuse niciodată astfel. Nu se putu stăpâni să nu i-o spună... El îi răspunse printr'un cuvânt oarecare, dar cu chip atât de posomorât şi cu glas atât de aspru, încât îi fu frică de el şi mai ales de zilele lor viitoare.

Pentru anumite fapturi omeneşti există o soartă neînduplecată. In vreme ce Tereza şi Palmer intrau în Franţa prin munţii Cenis, Laurent intra pe la Genova. Ajunse la Paris cu câteva ceasuri înaintea lor, peste măsură de neliniştit. Îi trecuse prin minte că, pentru o călătorie care avea să dureze câteva luni, Tereza se despuiase în Italia de tot ce-avea şi aflase (căci toate se află mai curând sau mai târziu), dela cineva care trecuse prin Spezzia în vremea aceea, că d-ra Jacques trăia la Porto-Venere într'o stare de lipsă nepomenită, şi lucra dantelă ca să poată plăti o chirie de şease livre pe lună.

Umilit şi pocăit, amărât şi desnădăjduit, voia să ştie în ce stare se găsea Tereza. O ştia prea mândră ca să primească ceva dela Palmer şi îşi spunea pe bună dreptate că, dacă nu primise încă banii de la Genova, trebuia să-şi fi vândut mobila dela Paris.

Alergă la Champs-Elysées, dornic să găsească necunoscuţi locuind căsuţa de care el se apropia c'o ciudată strângere de inimă. Cum nu văzu niciun portar, bătu în poarta grădinii, fără să ştie ce chip va veni să-l întrebe ce vrea. Nu ştia nimic de apropiata căsătorie a Terezei şi nici nu ştia dacă era liberă să se mărite. Cea din urmă scrisoare în care ea îi da toate aceste lămuriri ajunsese la Baden a doua zi după plecarea lui.

Simţi o bucurie nemărginită când văzu pe bătrâna Caterina deschizând poarta. O luă în braţe ;

dar se întristă numaidecât, văzând mâhnirea săpată pe chipul bietei femei.

— Ce ai venit să faci aci? îl întrebă ea în glumă. De unde-ai aflat că d-ra soseşte astăzi? Nu puteai s'o laşi în pace? Iar ai venit s'o faci nenorocită? Auzisem că v'aţi despărţit şi eram mulţumită; căci, după ce mi-ai fost drag, să-ţi spun drept, te uram. Vedeam bine că numai d-ta erai *autorul* atâtor scandaluri şi nemulţumiri. Haide, haide, n'o mai aştepta, dacă nu cumva ţi-ai pus în gând s'o omori!

— Zici că soseşte *azi*? întrebă Laurent de câteva ori.

Atât putu afla dela bătrâna şi neînduplecata slujnică. Intră în atelierul Terezei, trecu în salonul violet şi'n odaia ei de culcare şi ridică perdelele cenuşii pe cari le întinsese Caterina deasupra lucrurilor. Le privea pe rând, toate aceste lucruri ciudate şi plăcute, obiecte de artă şi de gust, pe cari Tereza le plătise din munca ei; niciunul nu lipsea. Nimic nu părea schimbat de când plecase ea din Paris şi Laurent repeta cu înfăţişarea unui om rătăcit, privind spre Caterina, care-l urmărea pas cu pas, nemulţumită:

— Soseşte astăzi!

Spunând că iubeşte o fată frumoasă şi nevinovată ca ea, Laurent se lăuda. Socotea că va spune adevărul, scriindu-i Terezei cu înflăcărarea ce-l stăpânea uneori când vorbea de el, şi care contrasta atât de ciudat cu tonul rece şi batjocoritor pe care se credea silit să-l aibă în lume. Mărturisirea pe care pretindea c'o făcuse acestei copile, plăsmuire a visurilor lui, nu era adevărată. O pasăre sau un nor care ar fi trecut seara în zări, era deajuns să sfarme plăpânda închipuire, prilej de bucurie şi înflăcărare, trezită în zori în sufletul acestui copil şi poet. Teama de a fi caraghios îl

stăpânea din nou, dar îl stăpânea mai puternică teama ca nu cumva să-l chinuiască iarăş patima nenorocită pentru Tereza.

Nu răspundea nimic Caterinei care, grăbită să pregătească totul pentru primirea stăpânei, se hotărî în cele din urmă să-l lase singur. Laurent se simţea frământat de turburări nebănuite. Se întreba de ce se întorcea Tereza la Paris fără să-i fi dat de veste. Venea în taină cu Palmer, ori făcea şi ea ca Laurent? Îi pregătea o fericire care încă nu se înfiripase şi-al cărei gând se şi risipise? Această grabnică şi tainică reîntoarcere nu ascundea oare despărţirea dintre ea şi Palmer?

Gândindu-se la toate astea, Laurent se bucura dar se şi îngrozea în acelaş timp. Mii de gânduri, mii de tresăriri îi chinuiau mintea şi nervii. Într'o clipă îşi uită cu totul de realitate şi se încredinţă că mobila acoperită cu pânză cenuşie era un cimitir. Totdeauna îi fusese frică de moarte şi, fără să ştie de ce, se gândea la ea necontenit. O simţea în juru-i sub toate înfăţişările. Se crezu înconjurat de giulgiuri şi se ridică îngrozit, strigând:

— Cine-a murit? Tereza ori Palmer? Văd bine c'a murit cineva în casa asta!... Nu, tu eşti, reluă el vorbind cu sine, care ai trăit în casa asta cele mai frumoase clipe, şi-acum te întorci istovit, părăsit, uitat ca un cadavru!

Caterina intră pe uşe fără ca el s'o fi simţit, ridică pânzele ce acopereau mobila, le şterse, deschise larg uşile dela dulapuri, dădu într'o parte perdelele dela ferestre şi puse flori în vasele mari de China, aşezate pe console aurite. Apoi se apropie de Laurent şi-i spuse:

— Ei bine, ia spune, ce-ai de gând să faci aci?

Laurent se trezi din vis şi privind rătăcit în juru-i, văzu florile din vase oglindindu-se de zeci de ori în adâncuri, mobilele scânteind la soare, toată înfăţişarea aceea de sărbătoare care desvăluia ca prin minune o altă viaţa în urma înfăţişerii de doliu ce părea că-i arată moartea.

Închipuirea lui porni pe alte căi.

— Ce fac aici? întrebă el c'un zâmbet posomorît; da, ce fac aici? Azi e sărbătoare în casa Terezei, e o zi de beţie şi de uitare. Stăpâna casei îşi dă aci o întâlnire de dragoste şi fără îndoială că nu m'aşteaptă pe mine, un mort! Ce caută un cadavru în această odaie de nuntă? Şi-atunci, ce va spune ea când mă va vedea aci? Va spune ca şi tine, biată bătrână: «Du-te, locul tău e într'un sicriu!»

Laurent vorbea fără să-şi dea seama. Caterinei îi era milă de el.

— E nebun, se gândi ea; aşa l-am pomenit!

Şi, în vreme ce se gândea ce să-i spună ca să-l facă să plece fără să se supere, auzi o trăsură oprindu-se în poartă. In bucuria de-a revedea pe Tereza, îl uită pe Laurent şi alergă să deschidă.

Palmer era în poartă cu Tereza; dar, grăbit să se scuture de praful drumului şi socotind că nu era bine s'o lase pe Tereza să despacheteze lucrurile la ea acasă, se urcă din nou în caleaşcă şi dădu poruncă vizitiului să-l ducă la hotel *Meurice*, spunând Terezei că-i va aduce lucrurile de cari avea nevoie peste două ceasuri, când se vor întâlni să mănânce împreună.

Tereza o îmbrăţişă pe buna ei Caterina şi, întrebând-o mereu ce făcuse în lipsa ei, intră în casă nerăbdătoare, bucuroasă şi parcă tristă în acelaş timp, cum eşti totdeauna când te întorci într'un loc unde ai trăit atâta vreme, astfel că bă-

trâna Caterina nu mai avu vreme să-i spună că Laurent e'n casă, și ea îl surprinse, palid, parcă împietrit, pe canapeaua din salon. El n'auzise nici trăsura, nici sgomotul ușilor deschise în grabă. Era încă adâncit în visarea lui lugubră, când se pomeni cu ea înaintea ochilor. Scoase un țipăt groaznic, se îndreptă spre ea s'o îmbrățișeze și căzu înnăbușit, leșinat aproape, la picioarele ei.

Trebui să i se smulgă cravata și să i se dea să miroasă eter; se înnăbușea, și bătăile inimei erau atât de repezi, încât tot trupul îi tremura, sguduit parcă de un curent electric. Tereza, îngrozită că-i vede astfel, crezu că e iarăș bolnav. Dar frăgezimea tinereții i se ivi din nou în obraji și de-abia atunci băgă de seamă că se îngrășease. El îi mărturisi că nu se simțise niciodată mai bine și că e fericit c'o găsește mult mai frumoasă, cu privirea limpede, ca în cea dintâi zi a iubirii lor. Ingenunchiă în fața ei și-i sărută picioarele ca să-i arate respectul și adorarea ce simția pentru ea. Pornirea lui era atât de vie încât Tereza se neliniști și trebui să-i amintească apropiata ei plecare și căsătoria cu Palmer.

— Cum? Ce spui tu? strigă Laurent, palid, parcă ar fi simțit fulgerul căzându-i la picioare. Plecare? Căsătorie?.. Cum? De ce? Oare visez încă? Tu ai rostit aceste cuvinte?

— Da, răspunse ea, eu le-am rostit. Ți-am și scris, de altfel, același lucru; n'ai primit scrisoarea mea?

— Plecare! Căsătorie! repeta Laurent; dar spuneai cândva că asta ar fi cu neputință! Adu-ți aminte! Erau zile când îmi părea rău că nu pot astupa gura oamenilor ce căutau să te sfâșie, dându-ți numele și viața mea întreagă! Și tu-mi spuneai: «Niciodată! Niciodată, cât timp acest

om va mai trăi!» Oare a murit acest om? Sau poate că-l iubeşti pe Palmer cum încă n'ai mai iubit, de vreme ce înfrunţi pentru el bănuieli cari ştiu că te chinuiesc şi-un scandal care nu va putea fi înlăturat!

— Contele de... a murit; sunt liberă.

Laurent fu atât de uimit de această mărturisire, încât uită toate planurile de prietenie frăţească şi curată. Tot ce prevăzuse Tereza la Genova se împlinea în împrejurările cele mai sfâşietoare. Laurent îşi închipuia că-ar fi trăit cu desăvârşire fericit dacă ar fi devenit bărbatul Terezei, şi plânse cu amărăciune, fără ca vreun cuvânt drept şi cu judecată să se fi smuls din sufletul lui turburat şi desnădăjduit. Durerea lui era atât de puternic desvăluită şi lacrimile atât de adevărate, încât biata Tereza nu putu înlătura o scenă dureroasă, peste măsură de chinuitoare. De câte ori îl vedea pe Laurent suferind, simţia în inima ei cum creşte mila unei mame, care dojeneşte, dar cade învinsă. Zadarnic se sili să nu plângă. Nu erau lacrimi de părere de rău: ea nu căuta să între în vârtejul rătăcirilor lui Laurent, căci la urma-urmei, totul nu era decât rătăcire; dar îşi chinuia nervii şi nervii unei femei ca ea erau însăşi fibrele inimii, strivită de-o suferinţă pe care nu şi-o putea lămuri.

Ajunse în cele din urmă să-l liniştească şi, vorbindu-i blând şi mângâietor, îl făcu să primească în totul căsătoria ei ca pe cea mai înţeleaptă şi mai bună hotărîre pentru ea şi pentru el. Laurent se încredinţa c'un zâmbet trist în colţul gurii:

— Da, aşa e, zicea el, eu aş fi fost un bărbat nenorocit, *el* însă te va face fericită. Erai vrednică de această uşurare şi de această răsplată. Ai dreptate să-l mulţumeşti şi să crezi că asta e

un bine pentru amândoi, căci tu scapi de-o viaţă mizerabilă, iar eu de remuşcări mai grele ca cele din trecut. Şi tocmai fiindcă toate astea sunt adevărate, cu înţelepciune şi bun simţ rânduite, mă simt şi mai nenorocit!

Şi începea din nou să plângă cu hohot!

Palmer intră fără ca cineva să-l fi băgat de seamă. Era, într'adevăr, chinuit de-o amară presimţire şi, fără să-şi pună gândul în cumpănă, venea ca un gelos nehotărît, de abia sunând şi mergând în vârful picioarelor. Se opri în uşa salonului şi recunoscu numaidecât glasul lui Laurent.

— Ah, eram sigur de asta, zise el sfâşiind în bucăţi mănuşa pe care încă nu şi-o scosese, tocmai ca să mai aibă prilej să stea pe gânduri în dreptul uşii mai 'nainte de-a intra.

Se crezu dator să bată de câteva ori.

— Intră! strigă deodată Tereza, mirată că cineva o umileşte bătând la uşa salonului ei.

Dar zărindul-l pe Palmer îngălbeni. Felul lui de-a se purta, vorbea mai mult ca orice cuvânt rostit; o bănuia!

Palmer văzu că se schimbă la faţă, dar pricina adevărată n'o putu pricepe. Băgă de seamă că Tereza plânsese, iar chipul desnădăjduit al lui Laurent îl nelinişti şi pe el în cele din urmă. Cea dintâi privire pe care-o schimbară întâmplător aceşti doi oameni, fu o privire de ură şi de provocare; apoi se îndreptară unul spre altul, nehotărâţi dacă trebuie să-şi strângă mâna ori să se sugrume.

Laurent fu în clipa aceea cel mai bun şi mai sincer dintre amândoi, căci avea unele porniri grabnice cari îi răscumpărau toată vina din trecut. Deschise braţele şi-l îmbrăţişă pe Palmer cu

toată dragostea, dar fără să-i ascundă lacrimile cari începeau să-l înnăbuşe.

— Ce s'a întâmplat? întrebă Palmer privind spre Tereza.

— Nu ştiu, răspunse ea cu hotărâre, i-am spus că ne căsătorim şi că vom place în curând. E îndurerat. Crede că-l vom uita cu desăvârşire. Spune-i, Palmer, că de aproape ori de departe îl vom iubi întotdeauna.

— E un copil răsfăţat, reluă Palmer. Ar trebui să ştie că mi-am dat cuvântul şi că vă doresc fericirea amândurora înainte de toate. Trebuie oare să-l luăm cu noi în America, Tereza, ca să-şi înnăbuşe durerea şi să nu te mai facă să plângi?

Aceste cuvinte fură rostite cu'n ton de neînţeles. Era în ele multă prietenie părintească amestecată cu nu ştiu ce asprime, adâncă şi de neînvins.

Tereza pricepu.. Işi ceru şalul şi pălăria şi-i spuse lui Palmer:

— Mergem să mâncăm la *cabaret*. Caterina nu m'aştepta decât pe mine şi n'a pregătit mâncare pentru doi.

— Pentru trei vrei să zici! reluă Palmer mereu blând şi batjocoritor.

Eu nu mănânc cu voi, răspunse Laurent, care pricepu în cele din urmă ce se petrece în mintea lui Palmer. Vă las; am să vin când va trebui să ne luăm bun-rămas. Când plecaţi?

— Peste patru zile, zise Tereza.

— Cel puţin, adăogă Palmer, privind-o foarte ciudat; dar asta nu ne opreşte câtuş de puţin să mâncăm astăzi împreună. Laurent, fă-mi această plăcere. Mergem la *Fraţii Provensali* şi de aci facem o plimbare cu trăsura prin pădurea Boulogne. Asta ne va aduce aminte de Florenţa şi de *Cascine*. Haide, te rog.

— Am făgăduit altcuiva, zise Laurent.

— Ei bine, n'ai să te duci şi-atâta tot, reluă Palmer. Iată condei şi hârtie. Scrie că nu poţi veni, scrie, te rog.

Palmer vorbea cu-atâta hotărîre încât părea că nu îngăduie nici o împotrivire. Laurent îi recunoscu glasul prietenesc, obişnuit. Tereza ar fi vrut să primească şi dintr'o privire ar fi putut să-l facă să înţeleagă acest lucru; dar Palmer n'o pierdea din ochi şi parcă toate căuta să le vadă pe dos.

Laurent era sincer. Când minţea, el suferea cel dintâi din această pricină. Se crezu îndeajuns de pregătit ca să se împotrivească de astădată, şi-i stăpânea gândul drept şi cinstit să-i arate lui Palmer încrederea de altădată. Din nenorocire, când spiritul omenesc, călăuzit de mari avânturi, urcă pe culmi nebănuite, dacă e prins în vârtejul ameţelii, nu se coboară, ci se prăbuşeşte. Asta i se întâmpla şi lui Palmer. Om cinstit şi de inimă, avusese ambiţia să stăpânească frământările lăuntrice ale unei situaţii foarte ciudate. Dar puterile îl părăseau; o ştia mai bine ca oricare altul. Şi astfel se prăbuşea în prăpastie, târând după el şi pe Tereza şi pe Laurent. Cine nu i-ar fi plâns pe câte-şi trei? Toţi visaseră să atingă cerul, să urce în lumi senine, unde patimile nu mai au în ele nimic pământesc, dar omului nu-i e dat să se ridice prea sus; e de ajuns pentru el să se creadă o clipă în stare să iubească fără ură şi fără turburare.

La masă toţi erau trişti şi posomorâţi; cu toate că Palmer, care îşi luase rolul de gazdă, se silea din toată inima să servească oaspeţilor săi mân-

cările şi băuturile cele mai alese, totul păru amar, iar Laurent, după silinţi zadarnice de-a se arăta binevoitor cum fusese la Florenţa între cei doi prieteni, numaidecât după boală, nu vru să-i întovărăşească în pădurea Boulogne. Palmer care, vrând să se ameţească, băuse vin mai mult ca de obicei, stărui c'o încăpăţânare care-o nelinişti pe Tereza.

— Haide, zise ea, nu mai stărui atât, Laurent are dreptate să nu meargă: la Boulogne, în trăsura ta deschisă, ne pot vedea oameni cari ne cunosc. Nu sunt siliţi să ştie care e rostul tovărăşiei noastre în trei şi mulţi din ei pot gândi pe seama fiecăruia din noi lucruri supărătoare.

— Ei bine, atunci cel mai bun lucru ar fi să vă întoarceţi acasă; eu mă duc să mă plimb singur; am nevoie de aier.

Laurent căută să scape, văzând că Palmer ţinea morţiş să-l lase singur cu Tereza, înnadins ca să-i pândească ori să-i surprindă. Se întoarse acasă trist şi abătut, zicându-şi că poate Tereza nu era fericită, şi totuş, oarecum mulţumit, fără să ştie de ce, când putea să-şi spună că Palmer e un om ca oricare altul, nu aşa cum şi-l închipuise, sau cum i-l arătase Tereza în scrisorile ei.

Vom trece în grabă peste cele opt zile cari, din clipă în clipă, coborîră şi mai adânc în prăpastie povestea visată şi trăită de cei trei prieteni nefericiţi. Cea mai visătoare fusese Tereza, fiindcă, după teamă şi presupuneri îndeajuns de înţelepte, se hotărîse să nu-şi calce cuvântul şi, oricât de josnică ar fi fost de aci încolo purtarea lui Palmer, ea înţelegea să-şi păstreze cuvântul dat până la sfârşit.

Dar Palmer căută s'o deslege de această făgăduială după un şir întreg de bănuieli, mai umilitoare prin tăcerea lor decât toate cele rostite cândva de Laurent.

Intr'o dimineaţă, Palmer, după ce-şi petrecuse noaptea ascuns în grădina Terezei, se pregătea să plece, când ea se ivi în poartă şi-l opri.

— Ei bine, îi zise ea, ai pândit aci şease ceasuri, te-am văzut din odaia mea. Acum eşti încredinţat că n'a intrat nimeni 'n casa mea peste noapte?

Tereza era scârbită peste măsură, şi totuş, prilejuind această convorbire de care Palmer căuta să se ferească, nădăjduia că-l va face să-şi recapete încrederea; el însă judecă altfel lucrurile.

— Bag de seamă, Tereza, că am început să te plictisesc, de vreme ce îmi ceri o mărturisire în urma căreia aş fi vrednic de dispreţ în ochii tăi. Slăbiciunea pe care ai surprins-o în purtările mele, cred că nu te-a supărat prea mult. Atunci de ce nu mă laşi să sufăr în linişte? Te-am umilit şi te-am plictisit cu batjocuri amare. Ţi-am scris volume de ocări ca să viu a doua zi să plâng la picioarele tale, făgăduind totul, iar a doua zi să încep să te chinuiesc din nou? Te-am întrebat vreodată un lucru care să nu-ţi placă? De ce n'ai dormit liniştită astănoapte, în vreme ce eu mă chinuiam acolo pe bancă, fără să-ţi turbur odihna cu ţipete şi lacrimi? Oare nu poţi să-mi ierţi o suferinţă de care roşesc, şi pe care am cel puţin mândria s'o vreau şi s'o ştiu ascunsă? Ai iertat mult altcuiva, care n'a avut nici cel puţin atât curaj.

— Nu i-am iertat nimic, Palmer, de vreme ce l-am părăsit fără gând de împăcare. Cât despre suferinţa pe care mi-o mărturiseşti, şi pe care crezi c'o poţi ascunde, să ştii că ea e limpede ca lumina zilei şi, din această pricină, eu sufăr mai mult ca tine. Află că această suferinţă mă umi-

leşte şi că, venind din partea unui om neînduplecat şi cu judecată neschimbătoare, mă răneşte de-o sută de ori mai mult ca ocările unui copil zăpăcit.

— Da, da, e adevărat, reluă Palmer. Prin urmare iată-te supărată şi mânioasă împotrivă-mi. Ei bine, Tereza, totul e sfârşit între noi. Fă şi pentru mine ceeace ai făcut pentru Laurent: lasă-mă să-ţi rămân prieten.

— Aşa dar, mă părăseşti?

— Da, Tereza; nu uit însă că, atunci când mi-ai făgăduit că vei fi a mea, ţi-am pus la picioare numele, averea şi cinstea mea. Ar fi deajuns să rostesc un cuvânt şi să mă simt deslegat; dar e mult mai cuminte ca totul să se sfârşească cu bine: să ne căsătorim aci, în linişte, fără bucurie; primeşte-mi numele şi jumătate din avere, şi'n urmă...

— Şi'n urmă? întrebă Tereza.

— În urmă, eu voi pleca, mă voi duce să-mi îmbrăţişez mama... şi tu vei fi liberă.

— Îmi faci o ameninţare? Vrei să-mi spui că-ţi vei pune capăt zilelor?

— Nu, să nu crezi asta. Trebuie să fii un laş să-ţi curmi zilele, mai ales când ai o mamă ca a mea. Voi călători, voi începe din nou înconjurul lumii şi n'ai să mai auzi vorbindu-se de mine.

Tereza se simţi mâhnită în urma unei astfel de propuneri.

— Asta, Palmer, îi zise ea, îmi pare o glumă proastă, şi eu m'am obişnuit să te cred un om foarte serios. Îmi place că cred că nu mă socoteşti în stare să-ţi primesc numele şi averea, pe cari mi le oferi numai ca să nu-ţi ştii cugetul chinuit de remuşcări. Să nu-mi mai faci nici-

odată o astfel de propunere; m'aş simţi prea umilită.

— Tereza! Tereza! strigă Palmer cu tremur în glas, strângându-i braţul până la sânge, jură-mi pe amintirea copilului pe care l-ai pierdut, că nu-l mai iubeşti pe Laurent, şi voi cădea la picioarele tale să te rog să-mi ierţi cuvântul nedrept pe care l-am rostit.

Tereza îşi feri braţul şi-l privi în ochi, liniştită. Era mâhnită până în adâncul sufletului din pricina jurământului cerut, şi găsea această cerinţă mai crudă şi mai josnică decât durerea ce-i lăsa în trup strângerea lui nesocotită.

— Copilul meu, strigă ea în cele din urmă, căutând să-şi înnăbuşe suspinele, îţi jur ţie, care acum eşti în cer, că nici un bărbat de azi înainte nu-ţi va umili mama!

Se ridică şi intră în odaia ei închizând uşa. Se simţia atât de nevinovată faţă de Palmer, încât nu putea primi să se coboare până la o astfel de lămurire, ca orice femee vinovată. Întrevedea apoi un viitor groaznic în tovărăşia unui om care ştia atât de bine să-şi ascundă gelozia chinuitoare şi care, căutând să desvăluie de două ori ceeace credea că poate fi o primejdie pentru ea, o învinuia de nelegiuire prin propria-i neprevedere. Se gândea la viaţa amară a mamei sale, în tovărăşia unui bărbat gelos de trecutul ei, şi îşi spunea cu bună dreptate că după nenorocirea ce-i pricinuise o iubire ca aceea a lui Laurent, ar fi fost nebună dacă s'ar mai fi încrezut în dragostea altui bărbat.

Palmer, la rându-i, era un om prea mândru şi stăpânit de-o judecată prea rece ca să mai poată nădăjdui într'o fericire a Terezei, după cele întâmplate. Ştia, de asemeni, că gelozia lui nu se

va vindeca niciodată, şi nici nu căuta s'o creadă o bănuială neîntemeiată. Scrise numaidecât Terezei:

«Bună prietenă, iartă-mă dacă te-am mâhnit îmi e însă cu neputinţă să nu recunosc că te-aş, fi târît în cea mai neagră prăpastie a desnădejdii. Îl iubeşti pe Laurent, l-ai iubit totdeauna, şi-l vei iubi şi mai mult poate. Asta e soarta pe care n'o poţi schimba. Am vrut să te smulg din calea nenorocirilor; ai vrut şi tu acelaş lucru. Sunt pe deplin încredinţat că atunci când mi-ai primit dragostea erai sinceră şi că ai făcut tot ce ţi-ar fi stat în putinţă să rupi cu trecutul. Eu îmi făcusem prea multe visuri; dar, cu fiecare zi, le simţiam risipindu-se, după cele întâmplate la Florenţa. Dacă el ar fi rămas acelaş răutăcios, eu eram scăpat; dar căinţa şi recunoştinţa lui te-au înduioşat. Şi eu am fost mişcat şi m'am silit, cu toate acestea, să mă cred liniştit. A fost de presos. Din pricina mea, între voi amândoi, s'au ivit dureri pe cari nu mi le-aţi desvăluit, dar pe cari eu le-am bănuit numaidecât. El se simţia stăpânit de aceeaş dragoste pentru tine, iar tu, apărându-te, simţiai adânci păreri de rău că-mi făgăduiseşi să fii a mea. Vai, Tereza, trebuia să-ţi calci cuvântul dela început. Nu m'aş fi împotrivit. V'aş fi lăsat să plecaţi împreună dela Spezzia: de ce n'ai făcut-o?

«Iartă-mă; te dojenesc că ai suferit prea mult ca să mă faci fericit şi ca să poţi fi a mea. Am luptat şi eu mult, îţi jur! Azi, dacă ai vrea să mă primeşti din nou cu supunerea mea, aş fi gata să lupt şi să sufăr ca şi'n trecut. Cată şi vezi dacă şi tu mai poţi suferi şi dacă, întovărăşindu-mă în America, te poţi vindeca de rana ce-ţi ameninţă bucuria zilelor de mâine. Eu sunt gata să te iau cu mine; dar să nu mai vorbim de Lau-

rent, te rog, şi nu mă învinui dacă am fost în stare să bănuiesc adevărul. Să rămânem prieteni: vino să locuieşti în casa mamei mele, şi dacă, peste câţiva ani, nu mă vei găsi vrednic de tine, primeşte-mi numele şi rămâi în America, fără să te mai gândeşti vreodată să te reîntorci în Franţa.

«Îţi aştept răspunsul până în opt zile, la Paris.

Richard.»

Tereza dispreţui această propunere ce-i înjosea mândria. Îl iubea pe Palmer şi totuş se simţia atât de umilită să fie primită ca o vinovată ce-şi recunoaşte greşeala, când nu se ştia pătată cu nimic, încât nu-i desvălui niciodată durerea ce-i sfâşia inima. Simţia, de asemeni, că orice nouă legătură între el şi ea va pricinui un chin pe care el n'avea tăria să-l ascundă şi, prin urmare, viaţa lor avea să fie o luptă şi-o amărăciune de fiecare clipă. Plecă din Paris în tovărăşia Caterinei, fără să spuie cuiva, şi se închise într'o căsuţă la ţară, pe care o închirie pe trei luni.

XII

Palmer plecă în America, purtând în inimă o rană adâncă, dar pe deplin încredinţat că nu fusese înşelat. Felul lui de a fi se simţia uneori chinuit de-o încăpăţânare neobişnuită, dar toate astea îl hotărau să ducă lucrurile la bun sfârşit şi-l fereau din calea pierzării şi a deşertăciunilor. Se simţise în stare s'o vindece pe Tereza de dragostea ei ucigătoare şi prin credinţa lui prostească, nesocotită am putea zice, făcuse această minune;

iată însă că pierdea fructul în clipa când trebuia să-l culeagă, tocmai fiindcă în cea din urmă încercare îi lipsea această credinţă.

Trebuie s'o spunem însă că cea mai nenorocită împrejurare, care poate stabili o legătură serioasă, e aceea în care vrei să stăpâneşti cât mai în grabă un suflet multă vreme chinuit. Aurora unei astfel de tovarăşii se arată totdeauna într'o lumină de visuri frumoase; gelozia e însă o boală ce nu se poate vindeca; ea stârneşte furtuni pe cari, de multe ori, nici bătrâneţea nu le poate linişti.

Dacă Palmer ar fi fost un om cu mai multă tărie sufletească, sau dacă această tărie ar fi fost mai potolită şi pusă mai deadreptul în legătură cu judecata, ar fi putut-o scăpa de Tereza din nenorocirile pe cari el le prevestea. Ar fi putut s'o facă, întrucât ea avea deplină încredere în el şi-l asculta cu supunere şi cu o sinceritate vrednică de luare-aminte şi de respect; dar mulţi oameni cari se cred puternici, nu sunt mânaţi decât de-un avânt trecător, şi Palmer era unul dintre acei asupra cărora te poţi lesne înşela. Aşa cum era însă, era vrednic de părerile de rău ale Terezei. Vom vedea în curând că era în stare să săvârşească fapte înălţătoare şi că pornea totdeauna în luptă cu un curaj de nebiruit. Nu era vinovat decât pentru marea lui încredere în trăinicia care, în pornirile lui, era o sforţare grabnică a voinţii.

Laurent nu ştiu nimic la început de plecarea lui Palmer în America: rămase încremenit apoi când află că Tereza plecase, fără să-şi ia rămas-bun dela el. Primise din partea ei numai câteva rânduri:

«Ai fost în Franţa singurul care ai ştiut ceva în

privinţa planului meu de căsătorie cu Palmer. Această căsătorie nu se va mai face. Nu spune nimănui nimic. Eu plec.»

Scriind aceste câteva rânduri seci lui Laurent, Tereza simţia parcă un fel de amărăciune împotrivă-i. Oare acest copil nu era pricina tuturor mâhnirilor, tuturor nenorocirilor vieţii ei?

Dar simţi iarăşi numaidecât că această învinuire era cu totul nedreaptă. Laurent se purtase foarte frumos cu Palmer şi nici pe ea n'o supărase în vârtejul celor opt zile, cari îi răpiseră totul. După cea dintâi tresărire, el primea propunerea lor cu toată bunăvoinţa şi chiar făcuse în aşa chip ca, prin purtarea lui, să nu ştirbească nimic din drepturile lui Palmer. Nu căutase niciodată s'o câştige pe Tereza prin nedreptăţile logodnicului ei. Vorbea de el totdeauna cu respect şi curată prietenie. Printr'o ciudată înmănuchere de împrejurări, de astădată el jucase rolul cel mai frumos. Şi-apoi Tereza nu se putea împiedica să nu recunoască cu bunăvoinţă că, dacă Laurent era uneori aspru şi nesocotit, nimic josnic şi copilăresc nu se putea apropia de gândul lui.

Trei luni după plecarea lui Palmer, Laurent căută să se arate vrednic de prietenia Terezei. Îi descoperise tainiţa în cele din urmă, dar se feri să-i turbure liniştea, îi scrise, plângându-se de răceala cu care ea îl părăsise, mustrând-o că, în ceasul cel mai greu, n'avusese încredere în el şi nu-l socotise ca pe-un frate cum ar fi trebuit. «Nu era el croit ca s'o slujească, s'o mângâie şi s'o răzbune la nevoie?» — Apoi veneau întrebări, cărora Tereza se vedea silită să le răspundă. Palmer o umilise? Trebuia să se ducă şi să-i ceară socoteală?

«Eu am făcut cumva vreo nesocotinţă care te-a mâhnit? Ai să mă dojeneşti pentru ceva? Nu

cred asta, Dumnezeule! Dacă eu sunt pricina durerii tale, ceartă-mă, iar dacă nu, atunci îngăduie-mi să plâng alături de tine!»

Tereza îl desvinovăția pe Palmer, fără nici-o lămurire. Il rugă pe Laurent să nu-i mai vorbească niciodată de el. In hotărîrea chibzuită de-a nu mânji cu nici o pată amintirea logodnicului ei, ea lăsa să se înțeleagă că despărțirea venise dela sine. Asta însemna să trezească în sufletul lui Laurent nădejdi pe cari ea însăși le înnăbușise; sunt însă împrejurări când, oricum ai face, săvârșești aceleași nesocotințî și dai buzna, fără să vrei, spre peire.

Scrisorile lui Laurent erau de-o frumusețe și de un farmec de neînchipuit. El scria fără artă, fără pricepere. Era câteodată obraznic de bună credință, iar uneori neruşinat parcă înadins. Cu toate greșelile lor, aceste scrisori erau dictate de-o hotărîre care le făcea cu totul convingătoare, și'n fiecare cuvânt al lui simțiai văpaia tinereții și seva clocotitoare a artistului de geniu.

In cele din urmă Laurent începu să lucreze cu tragere de inimă, hotărât să nu mai cadă niciodată în neorânduială. Inima lui sângera din pricina lipsurilor pe cari Tereza le îndurase pentru el, ca să-i dea putință să se înzdrăvenească în Elveția. Și-avea de gând să se plătească de asta cât mai curând.

Tereza simți curând că dragostea *bietului ei copil*, cum îi plăcea lui să se numească totdeauna, îi era scumpă și că, dacă ar fi lăsat lucrurile să meargă astfel, această iubire ar fi devenit cea mai frumoasă simțire omenească.

Ii răspundea ca o mamă, sfătuindu-l să stăruiască în munca de fiecare zi, căreia îşi închinase toate puterile. Aceste scrisori erau blânde, resem-

nate şi de-o sfinţenie îngerească; dar Laurent descoperea în ele umbra unei tristeţi ucigătoare. Tereza mărturisea că e puţin bolnavă şi el îi vorbea de moarte în aşa chip că ea trebuia să râdă c'o veselie melancolică atunci când îi citea rândurile. Era într'adevăr bolnavă. Fără dragoste şi fără muncă, plictiseala o sfâşia. Luase cu ea o mică sumă de bani, tot ce-i mai rămăsese din ce câştigase la Genova, şi cheltuia cât mai puţin ca să poată rămâne cât mai multă vreme la ţară. Îi era groază de Paris. Şi-apoi, în cele din urmă, simţise o mare dorinţă amestecată cu groază să-l vadă pe Laurent schimbat, supus şi binevoitor cum se arăta în scrisorile lui.

Nădăjduia să-l vadă însurat într'o zi; dacă îi trecuse odată prin minte această hotărîre, ea se mai putea întoarce. Tereza căuta să-l îndemne s'o facă. El răspundea când da, când nu. Tereza aştepta mereu ca din dragostea de altădată să nu mai găsească nici urmă în scrisorile lui; dar Laurent nu uita, vorbea prea puţin, într'adevăr, cu toată părerea de rău, şi ceeace stăpânea această întoarcere la un sentiment rău înăbuşit, era o vrajă curată, o simţire gata să izbucnească, un fel de credinţă copilărească, plină de înălcărare.

Când veni iarna, Tereza văzându-şi punga sleită, se hotărî să se întoarcă la Paris, unde avea să-şi întâlnească clienţii şi îndatoririle faţă de ea însăşi. Lui Laurent nu-i scrise nimic în această privinţă, căci nu voia să-l vadă numaidecât; dar, prin cine ştie ce putere necunoscută, se simţi atras de căsuţa pitită într'o stradă dosnică. Zări ferestrele deschise şi intră, beat de bucurie. Era o bucurie nevinovată, aproape copilărească, care ar fi făcut caraghioasă şi ipocrită orice înfăţişare de dispreţ şi de luare-aminte. O lăsă pe Tereza la

masă şi-o rugă să vie pe seară la el, ca să-i arate un tablou pe care de abia îl sfârşise şi asupra căruia ţinea mult să aibă părerea ei, mai 'naînte de a-l scoate în lume. Era un tablou vândut şi plătit; dar dacă ea avea să-i facă vre-o critică, era hotărît să mai lucreze la el încă vreo câteva zile. Nu mai era vremea când Tereza «nu cunoştea nimic, când avea judecata îngustă şi realistă a pictorilor de portrete, când era neputincioasă să priceapă o operă de imaginaţie», şi aşa mai departe. Acum era «muza şi puterea lui inspiratoare. Fără sprijinul duhului ei divin, nu putea să facă nimic. Cu sfaturile şi îndemnurile ei, talentul lui putea să-i ţie orice fel de făgăduială.»

Tereza uită trecutul şi, fără să fie prea mult îndrăgostită de prezent, nu se simţi în stare să refuze ceeace un artist n'are dreptul să refuze unui confrate. Luă o trăsură şi se îndreptă spre Laurent.

Găsi atelierul luminat, iar tabloul aşezat între făclii aprinse. Era o operă frumoasă şi de valoare. Acest geniu ciudat, odihnindu-se, avea putinţa să calce cu paşi mari spre desăvârşire, lucru la care nu ajung toţi acei ce muncesc din zori până în noapte. In urma boalei şi a călătoriilor, pierduse parcă ceva din darul de mai'naînte, dar, după un an, căuta parcă să se scuture din toate lipsurile şi neprevederile tinereţii. In acelaş timp fusese înzestrat cu daruri noui, cari păreau cândva străine de firea lui: deslusirea liniilor, frăgezimea înfăţişerilor, farmecul execuţiei, tot ce trebuia să placă mulţimii, fără să se scadă ceva din avântul artistului.

Tereza fu mişcată şi uimită. Işi arătă admiraţia cu toată căldura. Ii spuse tot ce credea cu cale ca să-i măgulească mândria talentului, îna-

dins ca să-l scuture parcă de povara trecutului. N'avea să-i facă nici un fel de critică şi-l opri chiar să mai şteargă şi să mai adaoge ceva.

Laurent, modest în cuvinte şi'n purtări, era mai mândru de el de cum îşi putea închipui Tereza. In adâncul inimii se simţia zăpăcit deatâta laudă. Ştia că, dintre toţi acei cari ar fi fost în stare să-i spună un cuvânt bun, ea era cea mai cu luare-aminte. Simţia deasemeni cum se trezeşte deodată trebuinţa ce avea de fiinţa ei, ca să-i împărtăşească amărăciunile şi bucuriile de artist, cu nădejdea de-a deveni maestru, adică om, prin ea.

După ce Tereza privi îndelung tabloul, se întoarse să vadă un portret pe care Laurent ţinea mult să i-l arate şi de care era încredinţat că va rămâne şi mai mulţumită; dar, în loc de pânză, Tereza o văzu pe mama ei, zâmbindu-i din pragul odăii lui Laurent.

Doamna C... venise la Paris fără să ştie în ce zi se va întoarce Tereza. De astădată venise pentru afaceri serioase; fiul ei se însura, şi D. C... se afla şi el la Paris de câtăva vreme. Mama Terezei, aflând că ea reînnoise legăturile de prietenie cu Laurent şi temându-se din această pricină pentru viitorul ei, venise să-l surprindă şi să-i spună tot ce o mamă are de spus unui bărbat de pe urma căruia fiiica ei e nenorocită.

Laurent ştia cum să-şi mărturisească tot ce purta în inimă. Căutase s'o liniştească pe biata bătrână şi-o reţinuse, spunându-i:

— Tereza va veni aci; îi voi jura la picioarele d-tale că voi fi pentru ea tot ce va voi, fratele sau bărbatul ei, dar, în orice împrejurare, sclavul ei.

Intâlnind-o pe mama ei, Tereza fu plăcut surprinsă. Laurent le rugă să treacă într'un mic salon plin de flori, unde ceaiul fu servit într'un lux

de neînchipuit. Laurent era bogat: câştigase zece mii de franci. Era fericit şi mândru că poate înapoia Terezei tot ce cândva cheltuise pentru el. Fu nespus de cumsecade în seara aceea: câştigă inima fiicei şi încrederea mamei, dar avu prevederea să nu spună un singur cuvânt de dragoste Terezei. Sărutând mânile unite ale celor două femei, strigă cu toată sinceritatea că asta era cea mai frumoasă zi din viaţa lui şi că niciodată de când se afla între patru ochi cu Tereza, nu se simţise atât de fericit şi-atât de mulţumit de el însuş.

Doamna C... fu aceea care, cea dintâi, după câteva zile, îi vorbi Terezei de căsătorie. Biata femee, care jertfea totul când era vorba de ochii lumii, şi care, cu toate mâhnirile ei de-acasă, se gândea că-ar fi bine să dea un sfat, căci nu se împăca cu gândul că fiica ei fusese părăsită de Palmer, socotea că Tereza trebuia să cumpănească bine lucrurile şi să-şi aleagă un alt bărbat. Laurent era celebru şi iubit de toată lumea. O căsătorie mai potrivită nici că se putea. Tânărul şi marele artist îşi schimbase purtările cu totul. Tereza avea asupra lui o înrâurire care stăpânise cele mai mari crize ale grelei schimbări prin care trecuse. Se simţia legat de fiinţa ei pentru totdeauna. Pentru amândoi era o datorie să înnoade un lanţ care nu fusese pe dea'ntregul sfărâmat şi care, oricât de mari ar fi fost silinţele de mai târziu, n'avea cum să se mai rupă.

Laurent se desvinovăţea de păcatele trecutului printr'un fel de judecată ciudată. Tereza, spunea el, îl răsfăţase printr'o resemnare neobişnuită şi-o bunătate stricătoare. Dacă, dela cea dintâi vină, s'ar fi arătat mâhnită, el şi-ar fi schimbat felul de-a se purta, pe care i-l îngăduiau numai fe-

meile uşoare. I-ar fi arătat respectul pe care îl datoreşti unei femei ce ţi s'a dat din iubire.

Mai era apoi altceva care-i da dreptul lui Laurent să se desvinovăţească şi care părea mai aproape de adevăr; era un lucru pe care, de altfel, îl arătase şi prin scris:

— Poate că eram bolnav şi atunci când am greşit pentru întâia oară faţă de tine, zicea el. E o boală ciudată, care te cuprinde ca fulgerul, şi totuş nu e cu putinţă să crezi că, în fiinţa unui tânăr îndeajuns de puternic, această boală nu găseşte prilej de ruină; dimpotrivă, odată ce judecata se turbură, voinţa nu mai poate îndrepta nimic din tot ce s'a prăpădit. Nu s'a petrecut acelaş lucru cu mine, biata mea Tereza, când era aproape de boala care putea să mă răpuie? Nici tu nici eu nu ne putem da seamă de asta; mie însă mi s'a întâmplat deseori să mă trezesc dimineaţa şi să mă gândesc la durerile tale din ajun, fără să pot deosebi realitatea de visurile de peste noapte. Ştii bine că nu puteam să muncesc, că locul în care ne aflam mă îngrozea, că în pădurea aceea am avut o halucinaţie nemaipomenită, însfârşit că, atunci când mă mustrai blând pentru cuvinte aspre şi învinuiri nedrepte, te ascultam c'o înfăţişare de om zăpăcit, crezând că tu visaseşi toate astea. Biata femee! Eu te învinuiam pe tine că eşti nebună! Vezi bine că eram nebun, şi-atunci nu trebuie să ierţi vina unui om săvârşită fără voie? Purtarea mea dinaintea boalei era tot aceeaş cu cea de mai târziu? Nu-ţi pare că sufletul meu s'a trezit dintr'o noapte chinuitoare? Nu m'ai găsit tu în cele din urmă încrezător, supus şi blând, după cum mai 'nainte mă ştiai bănuitor, egoist, până a nu mă fi vindecat pe deplin? Din clipa aceea ai să mă învinuieşti de ceva? N'am primit oare căsătoria ta cu Palmer cum aş fi pri-

mit cea mai grea pedeapsă, pe care o meritam, de altfel? M'ai văzut murind de durere la gândul că te-aş pierde pentru totdeauna; ţi-am spus vreun cuvânt împotriva logodnicului tău? Dacă mi-ai fi poruncit să alerg după el şi să-mi sbor creerii dacă n'aş fi fost în stare să ţi-l aduc înapoi, aş fi făcut-o, atât erai de stăpână pe sufletul şi pe viaţa mea! Asta o vrei şi-acum, nu-i aşa? Spune un cuvânt şi, dacă fiinţa mea te supără, sunt gata să ţi-o smulg din cale. Spune un cuvânt, Tereza, şi nu vei mai auzi niciodată vorbindu-se de nenorocitul care în lume nu mai are altceva de făcut decât să trăiască ori să moară pentru tine.

Firea Terezei slăbise din pricina acestei îndoite iubiri care, la urma-urmei, nu era decât aceeaş dramă în două acte; fără această iubire chinuită şi sfărâmată Palmer nu s'ar fi gândit s'o ia în căsătorie, şi sforţările pe cari ea le făcuse ca să se apropie de el nu erau poate decât o luptă amară împotriva desnădejdii. Laurent nu pierduse nicio clipă din viaţa ei, fiindcă străduinţa lui Palmer de a o încredinţa de lucruri ce-i păreau de folos, era o veşnică întoarcere către aceeaş legătură pe care voia s'o facă s'o uite şi pe care fatal era târît să i-o amintească necontenit.

Şi apoi întoarcerea prieteniei după despărţire fusese pentru Laurent o adevărată trezire a patimilor, în vreme ce pentru Tereza era un nou prilej de devotament, mult mai delicat şi mai binefăcător ca iubirea însăş. Suferise mult după plecarea lui Palmer, fără slăbiciune însă. Avea încă destulă putere împotriva nedreptăţii, şi-am putea spune că asta era toată puterea ei. Nu era femeea veşnic plângătoare şi amărâtă depe urma regretelor zadarnice şi-a dorinţelor nepotolite. Se petre-

ceau în fiinţa ei schimbări de nebănuit, şi înţelepciunea care avea destulă putere de pătrundere, o ajuta în toate. Işi făcea o înaltă idee de libertatea morală, şi când dragostea şi credinţa cuiva o lăsau nedumerită, avea dreapta mândrie de a nu cere rasplata bucată cu bucată. Îi plăcea atunci să dea din bunăvoinţă şi fără mustrări, odihna şi libertatea, oricui le cerea.

Devenise însă mai puţin îndrăzneaţă ca în anii tinereţii, în aşa chip că de multe ori căuta să-şi înnăbuşe nevoia de a iubi şi de a crede, nevoie îndelung sfâşiată din pricina împrejurărilor. Işi închipuise cândva că lucrurile nu se vor schimba niciodată şi că arta va fi singura patimă în viaţa ei. Se înşelase şi nu-şi mai făcea visuri pentru viitor. Avea nevoie de dragoste şi cea mai mare nenorocire a ei era că nu putea iubi decât cu blândeţe, cu supunere, cu dorinţa de a mulţumi în totul acest avânt de mamă, care era o fatalitate atât pentru firea cât şi pentru viaţa ei. Işi luase obiceiul de a suferi pentru cineva, avea nevoie să mai sufere încă şi, dacă această nevoie ciudată, nelipsită în firea multor bărbaţi şi-a multor femei, n'o făcuse mai îngăduitoare cu Palmer decât cu Laurent, aceasta era din pricină că Palmer îi păruse îndeajuns de pregătit pentru viaţă, ca să nu mai aibă trebuinţă de sprijinul ei. Prin urmare, Palmer se înşela când îi oferea un sprijin şi-o mângâiere. El ar fi vrut parcă s'o încredinţeze că ar avea nevoie de toate acestea şi-ar fi vrut iarăşi s'o facă să se gândească numai la ea.

Laurent, mai nevinovat, avea un farmec ciudat de care se simţia înlănţuită: farmecul slăbiciunii. El nu era atât de slab, după cum nici Palmer nu era atât de tare. Erau clipe când vorbea ca un copil de-abia coborît din ceruri, şi când această

slăbiciune era învinsă, își recăpăta tăria ca să facă pe alții să sufere, cum fac toți copiii cari se știu adorați.

Laurent era călăuzit de-o fatalitate neînduplecată. Asta o băga și el de seamă în unele clipe de reculegere. Părea că, născut din dragostea a doi îngeri, supsese lapte din țâța unei furii și că-i rămăsese în sânge un aluat de mânie și de desnădejde. Era una din acele firi cari se pot lesne întâlni între oameni, atât la bărbați cât și la femei și cari, cu toată frumusețea gândurilor și avânturile inimii, nu pot ajunge pe culmea desăvârșirii fără să nu cadă într'un fel de epilepsie intelectuală.

Apoi, ca și Palmer, el voia să întreprindă totdeauna ceeace nu e cu putință: voia să altoiască fericirea pe tulpina desnădejdii și să guste bucuriile cerești ale încrederii casnice și ale sfintei prietenii pe ruinele unui trecut de curând pustiit. Acestor două suflete ce sângerau încă depe urma rănilor primite, le trebuia odihnă; Tereza dorea acest lucru cu amărăciunea unei groaznice presimțiri; dar lui Laurent îi părea că trăise zece veacuri în cele zece luni cât fuseseră despărțiți, și se îmbolnăvea din nou din pricina unei dorințî a sufletului care pe Tereza trebuia s'o îngrozească mai mult ca o dorință a simțurilor.

Numai datorită acestei dorințî nenorocite, ea se lăsă din nou robită. Laurent părea întinerit, numai fiindcă purta în ființa lui o dorință de dragoste curată; când rămânea singur cu Tereza, n'o mai chinuia cu avânturile lui, ca altădată. Știa să-i vorbească cu cea mai aleasă bunăvoință ceasuri întregi, el care se crezuse mut atâta vreme și care, în sfârșit, își simția geniul renăscând și luându-și sborul în lumi de vis. Se interesa de viitorul Terezei, arătându-i necontenit datoria

sfântă pe care o avea de împlinit față de el, aceea de a-l smulge din rătăcirea tinereții, din calea ambițiilor deșarte de mai târziu și din mocirla egoismului josnic al bătrâneții. Îi vorbea numai de el; și-apoi de ce nu, dacă știa să-i vorbească atât de frumos? Prin ea avea să fie un mare artist, o inimă, un mare om; ea trebuia să facă asta, fiindcă ea îi scăpase viața! Și Tereza, cu privirea neștiutoare a inimilor bune, găsea în cele din urmă această trebuință de neînlăturat și căuta să-și facă o datorie din ceeace altădată îi fusese cerut numai ca iertare.

Prin urmare, Tereza ajunse să înnoade iarăși lanțul fatal; avu însă gândul fericit să amâne căsătoria, vrând să pună la încercare hotărîrea lui Laurent în această privință și temându-se numai pentru el dacă hotărîrea s'ar fi împlinit. Dacă ar fi fost vorba numai de ea, nesocotita n'ar mai fi stat o clipă la îndoială.

Întâia fericire a Terezei nu ținu însă mai mult de o *săptămână*, cum spune cu tristețe un cântec foarte vesel; a doua nu ținu mai mult de douăzeci și patru de ceasuri. Purtarea lui Laurent se schimba dela o clipă la alta, tocmai fiindcă la el, atât bucuria cât și durerea, se risipeau într'o clipă. Noi zicem purtare, Tereza spunea *retractare*, și poate că acesta era cuvântul nimerit. El se lăsa târît de acea nevoie de neînlăturat pe care o simt anumiți adolescenți, să ucidă și să sfarme tot ce le place, c'o patimă drăcească. Astfel de porniri s'au văzut și la oameni înzestrați cu darurile cele mai alese, și istoria le-a numit instincte pervertite, fie din pricina unei boale a creerului molipsit într'o lume în care îți e dat să trăiești, fie din pricina scăpării de pedeapsă, ucigătoare într'adevăr, pe care anumite împrejurări o înlătură încă dela

cei dintâi paşi în viaţă. S'au văzut regi tineri spintecând taurii cari li erau mai dragi, numai din plăcerea să le vadă măruntaele fumegând. Oamenii de geniu sunt astfel de regi în lumea în care încep să pătrundă rostul vieţii; sunt însă şi regi neînduplecaţi, pe cari atotputernicia îi zăpăceşte. Sunt alţii chinuiţi de setea de a stăpâni, pe cari această bucurie împlinită îi frământă până la nebunie.

Aşa era Laurent, în fiinţa căruia luptau doi oameni. Ai fi zis că două suflete se certau, care să stăpânească trupul, şi luptau fără odihnă ca să se gonească unul pe altul. In mijlocul acestor veşnice împotriviri, nenorocitul rămânea buimăcit şi cădea sdrobit cu fiecare zi mai mult pe laurii îngerului sau demonului învingător.

Atunci când căuta să se desvăluie în însăşi fiinţa lui, îi părea că citeşte într'o carte de magie şi că dă, c'o minunată şi groaznică putere de pătrundere, peste cheea acestei tainice conjuraţii, a cărei pradă era el.

— Da, îi spunea Terezei, mă chinuesc puterile necunoscute pe cari vracii le numesc *duhuri stăpânitoare*. Două spirite se luptă în mine. E unul rău, şi altul bun? Nu, nu cred asta; acel ce te îngrozeşte, bănuitorul, neînduplecatul, nu face răul decât în urma părerii de rău că nu poate să facă binele, ca *cellalt*. Ar vrea să fie liniştit, filosof, îngăduitor; cellalt însă nu-l vrea astfel. Ar vrea să rămâie singur cel bun; vrea să fie pătimaş, plin de avânt, credincios şi, pe când vrăjmaşul îl supără şi-l umileşte, se întunecă la rându-i şi devine crud, astfel că aceşti doi îngeri ce sălăşluiesc în mine ajung să dea naştere unui demon.

Şi Laurent spunea şi scria Terezei, pe seama celor de mai sus, lucruri frumoase şi înfiorătoare,

ce păreau să fie adevărate şi adăogau noui drepturi la stăpânirea de sine ce-şi câştigase în ochii ei.

Tot ce crezuse Tereza că va îndura din pricina lui Laurent devenind soţia lui Palmer, suferea acum din pricina lui Palmer, devenind tovarăşa de viaţă a lui Laurent. Groaznica gelozie cu privire la trecut, cea mai grea dintre toate, fiindcă încearcă să răpuie totul fără să se atingă de nimic, rodea inima şi chinuia gândurile nenorocitului artist. Amintirea lui Palmer deveni pentru el o fantomă, un vampir. Işi chinuia gândul cum s'o facă pe Tereza să-i spuie tot ce se petrecuse la Genova şi la porto-Venere, şi cum ea părea că nu vrea să dea vreo lămurire în această privinţă, o învinui că de atunci căutase *să-l înşele*. Uitând că pe vremea aceea Tereza îi scrisese iarăşi: *Il iau în căsătorie*, o învinuia că ţinuse totdeauna cu mână sigură, înşelătoare, lanţul nădejdilor şi dorinţelor ce-o legau de ea. Tereza îi puse sub ochi toată corespondenţa lor, şi el recunoscu că spusese cinstit tot ce trebuia ca să se desfacă de dragostea lui. Se potoli şi rămase încredinţat că se ferise să-i scormonească patima ce scânteia încă sub cenuşe, mărturisind pe încetul adevărul pe măsură ce se arăta în stare să-l primească fără durere şi iarăş pe măsură ce ea putuse căpăta încredere în viitorul spre care o târa Palmer. Recunoscu în cele din urmă că ea nu-l turburase vreodată cu umbra unei minciuni, chiar atunci când nu voia să dea vreo lămurire şi că, a doua zi după boala lui, când încă îşi făcea visuri în privinţa unei împăcări ce nu mai era cu putinţă, ea îi spusese: «Totul s'a sfârşit între noi. Ceeace hotărăsc şi primesc pentru mine, e o taină, asupra căreia n'ai dreptul să mă întrebi nimic.»

— Da, da, ai dreptate, strigă Laurent. Eram nedrept şi curiozitatea mea fatală e un chin pe care aş fi un om nelegiuit dacă te-aş sili să-l împărtăşeşti. Da, biata mea Tereza, te-am supus unor întrebări umilitoare, pe tine care n'aveai decât să mă uiţi şi care totuş m'ai iertat! Am schimbat rolul: eu ţi-am instruit procesul, uitând că eu sunt vinovatul şi osânditul! Caut să sfâşii c'o mână ucigaşe vălul nevinovăţiei cu care sufletul tău are dreptul şi, fără îndoială, şi datoria să se învelească, pentru tot ce priveşte legăturile tale cu Palmer. Ei bine, îţi mulţumesc pentru tăcerea şi mândria ta. Cu atât mai mult eşti vrednică azi de respect. Asta dovedeşte că niciodată nu i-ai îngăduit lui Palmer să te întrebe ceva despre bucuriile şi durerile noastre. Şi deabia acum înţeleg că o femee, nu numai că n'ar trebui să mărturisească nimic amantului din tot trecutul ei, dar nici n'ar trebui să-i dea prilej s'o întrebe. Omul care cere astfel de lucruri, înjoseşte iubirea. Desvăluie slăbiciunea femeei, în vreme ce-o umileşte în cugetul lui, împreunându-i chipul cu toate fantomele ce-i chinuiesc mintea. Da, Tereza, ai dreptate: omul trebuie să se silească să-şi păstreze singur nevinovăţia idealului, pe când eu nu caut decât să-l înjosesc, smulgându-l din templul în care l-am aşezat.

Părea că după astfel de lămuriri, pe cari Laurent era în stare să le semneze cu sângele şi lacrămile lui, liniştea trebuia să renască şi fericirea să se ivească din nou. Dar nu era astfel. Laurent, chinuit de-o mânie surdă, venea a doua zi cu-aceleaşi întrebări, cu-aceleaşi ocări, cu-aceeaş batjocură. Nopţi întregi treceau în convorbiri aspre, şi-atunci părea că el are nevoie să-şi biciuiască geniul cu cele mai grele cuvinte, rănindu-l, chinuindu-l ca să-l facă darnic în blesteme de-o ascu-

ţime îngrozitoare şi ca să se chinuiască şi pe el şi pe Tereza cu cea mai amară desnădejde. După astfel de furtuni, părea că nu le mai rămâne altceva de făcut decât să-şi pue capăt zilelor. Tereza se aştepta la asta, se pregătea chiar, căci îi era scârbă de viaţă; Laurent era însă chinuit de alte gânduri. Impovărat de aceeaş veşnică toropeală, adormea, şi îngerul lui bun părea că se coboară să-l legene în somn şi să-i zugrăvească pe faţă zâmbetul divin al vedeniilor cereşti.

Această fire ciudată nu se schimba întru nimic: somnul da cu totul altă înfăţişare hotărîrilor lui. Dacă adormea cu inima plină de bucurie, se trezea cu mintea turburată, dornic de luptă şi de frământare, şi iarăş, dacă în ajun plecase blestemând, a doua zi venea să binecuvinteze.

De trei ori îl părăsi Tereza şi fugi departe de Paris; de trei ori el alergă după ea şi-o sili să-l ierte, căci de îndată ce-o pierdea, o adora şi începea s'o mângâie cu cele mai calde lacrămi de pocăinţă.

Tereza fu în acelaş timp josnică şi sublimă în acest iad în care intrase cu ochii închişi, cu gând să-şi jertfească viaţa. Duse devotamentul până acolo încât mulţi din prietenii ei se temeau şi-o certau din această pricină, pe când cei ce nu ştiu să iubească, oameni mândri şi cu judecată aspră, o dispreţuiau.

De altfel, această iubire a Terezei pentru Laurent era de înţeles pentru ea însăş. Nu era târâtă de simţuri, căci Laurent, căzut în desfrâu ca să înnăbuşe o iubire pe care n'o putea înăbuşi din voinţă, devenise pentru ea ceva desgustător, ca un cadavru. Nu-l mai putea mângâia şi nici el nu îndrăznea să-i mai ceară astfel de lucruri. Nu mai cădea învinsă şi n'o mai stăpânea vraja cuvintelor lui ori farmecul copilăresc al pocăinţii.

Nu mai crede în ziua de mâine; iar minunea care-i împăcase deatâtea ori nu mai era pentru ea decât o prevestire a furtunii şi naufragiului.

Tot ce-o lega de el era o nesfârşită îndurare pe care o dai fără să ştii de ce, acelor pe cari i-ai iertat de prea multe ori. S'ar părea că iertarea ajunge de cele mai multe ori la risipă, la cea mai prostească slăbiciune. Când o mamă îşi spune că fiul ei nu e cuminte şi, deci, ar fi mai bine să moară, nu mai are altceva de făcut decât să-l părăsească ori să-l primească aşa cum e. Tereza se înşelase totdeauna, decâteori crezuse că-l vîndecase pe Laurent, părăsindu-l. E adevărat că atunci devenea mai bun, dar asta numai până în clipa când se ştia iertat. Când această iertare nu-i era îngăduită, se lăsa pradă trândăviei şi desfrâului. Ea se ivea să-l scape şi-l hotăra să lucreze câteva zile. Dar ce scump plătea apoi acest bine pe care i-l făcuse! Când se întorcea la desgustul vieţei obişnuite, n'avea destule cuvinte de ocară s'o învinuiască pe Tereza că vrea să facă din el aceea ce *Tereza Levasseur* făcuse din Jean Jacques, care, după părerea lui, fusese un idiot şi-un maniac.

Şi totuş, în această îndurare a Terezei, pe care o implora cu-atâta înflăcărare, ca să se împotrivească îndată ce-i fusese hărăzită, avea în ea un fel de respect neobişnuit, poate chiar fanatic pentru geniul artistului. Această femee, pe care o învinuia că e burgheză şi proastă, când o vedea lucrând pentru binele lui, era o mare artistă, cel puţin în dragostea ei, de vreme ce primea tirania lui Laurent ca pe un dar divin, jertfindu-i toată mândria, toată munca şi, ceeace altul mai puţin devotat ar fi numit, gloria ei.

El, nenorocitul, vedea şi înţelegea această supunere, şi când băga de seamă cât e de nerecunoscător, se simţia sfâşiat de remuşcări ce-l chi-

nuiau de moarte. I-ar fi trebuit o amantă nesimţitoare şi grasă, care să-şi bată joc de mânia şi de căinţa lui, care să nu sufere, ci să-l stăpânească. Dar Tereza nu putea fi astfel. Ea se stingea de oboseală şi de tristeţe şi văzând-o cum se prăpădeşte, Laurent căuta în moartea gândurilor şi otrava beţiei, uitarea de-o clipă a lacrămilor lui.

XIII

Intr'o seară o învinui atât de aspru şi cu atâta răutate, încât ea nu mai vru să-l asculte şi rămase încremenită în fotoliu. După câteva clipe, un sgomot neobişnuit o făcu să deschidă ochii. Laurent aruncă jos, cu înverşunare, ceva scânteetor; era un pumnal. Terezea zâmbi şi închise ochii. Pricepu numaidecât, ca prin negura unui vis, că avea de gând s'o omoare. In clipa aceea însă, pentru Tereza viaţa nu mai însemna nimic. Lăsa în voia soartei să aleagă odihna de care avea nevoia, fie prin somn, fie prin moarte.

Dispreţuia moartea. Laurent crezu că-l dispreţuia pe el. Scârbit de el însuş, o părăsi.

După trei zile, Tereza, hotărîtă să facă un împrumut care să-i înlesnească o călătorie mai lungă, o lipsă de câtăva vreme (această viaţă de nelinişte şi umilinţă îi irosea munca şi-i ruina existenţa), se duse pe cheiul Florilor şi cumpără un trandafir alb în glastră, pe care-l trimise lui Laurent, fără să-şi dea numele. Era semnul de veşnică despărţire. Intorcându-se acasă, găsi şi ea un trandafir alb, fără numele trimiţătorului: era semnul de despărţire al lui Laurent. Amândoi plecau, sau

poate că amândoi rămâneau pe loc. Primind trandafirul, Laurent se simţi înduioşat până la lacrimi. Alergă la Tereza şi-o găsi împachetându-şi lucrurile. Îşi păstrase loc într'o trăsură de poştă pentru şease ceasuri, seara. Amândoi se gândiseră să revadă Italia, departe unul de altul.

— Ei bine, să plecăm împreună! zise el.

— Nu, eu nu mai plec, răspunse ea.

— Tereza, e mai bine să voim amândoi acelaş lucru; numai astfel legătura dintre noi nu se va mai putea desface. E o nebunie însă să ne mai gândim la asta. Dragostea mea s'a împotrivit poruncii ce poate înăbuşi o simţire şi ucide un suflet. Trebuie să mă iubeşti aşa cum sunt, ori să murim împreună. Spune, ce crezi?

— Ar fi de prisos să mai vreau ceva, nu mai pot, zise Tereza. Mi-e inima împietrită; îmi pare c'a murit.

— Ei bine, vrei să mori?

— Imi e tot una, ştii asta; nu vreau însă nici să trăieşti nici să mori lângă mine.

— Ah, da, tu crezi în eternitatea *eului!* Nu vrei să mă întâlneşti în cealaltă viaţă! Biata martiră, pricep toate astea!

— Nu, nu ne vom mai întâlni, Laurent, sunt pe deplin încredinţată. Orice suflet se îndreaptă spre lumea lui. Pe mine mă chiamă odihna, tu vei fi totdeauna târât în vuietul furtunilor.

— Vrei să spui că tu nu eşti vrednic de focul iadului!

— Nici tu nu eşti vrednic de asta. Vei să-lăşlui în alt cer, iată totul.

— Dar în lumea aceasta ce mă mai aşteaptă, dacă tu mă părăseşti?

— Gloria, când nu vei mai căuta iubirea.

Laurent rămase pe gânduri. Repetă de câteva ori cuvântul «Glorie!» Apoi se lăsă în genunchi

în faţa căminului şi începu să scormonească tăciunii, cum făcea totdeauna când voia să fie singur. Tereza ieşi ca să spuie că nu mai pleacă. Ştia bine că Laurent ar fi urmărit-o.

Când se întoarse îl găsi liniştit, vesel chiar.

— Lumea, zise el, e o comedie proastă. De ce vrea omul să se ridice mai sus de el, când nu ştie ce-l aşteaptă acolo sus şi chiar dacă ar şti ce-l aşteaptă? Gloria de care îţi baţi joc în sufletul tău, îmi e îndeajuns de cunoscută...

— Nu-mi bat joc de-a celorlalţi...

— Cum, de-a celorlalţi?..

— A tuturor acelor ce cred în ea şi-o iubesc.

— Dumnezeu ştie dacă cred în aşa ceva şi dacă nu-mi bat joc ca de-o farsă. Poţi iubi însă un lucru care preţuieşte cine ştie ce. Îţi place un cal chiar după ce ţi-a frânt gâtul, îţi place tutunul care te otrăveşte, o piesă proastă care te face să râzi şi gloria, care nu e decât o mascaradă. Glorie! Ce înseamnă asta pentru un artist în viaţă?

Articole de ziar cari vorbesc despre tine, laude pe cari nu le citeşte nimeni, căci publicului nu-i plac decât articolele în cari eşti înjurat, iar atunci când idolul e purtat în nori, nu vrea să-l cunoască nimeni... Mulţimea se îngrămădeşte, îmbrâncindu-se, în faţa unei pânze, comenzile vin una după alta, te simţi înăbuşit de ambiţie şi de bucurie şi'n cele din urmă rămâi aproape mort de oboseală, fără să-ţi fi împlinit gândul... Apoi, Institutul, o reuniune de oameni cari nu vor să-ţi recunoască nici un merit şi cari, la rândul lor...

Aci Laurent se lăsă târât de cele mai amare batjocuri şi sfârşi, zicând:

— La urma-urmei asta e gloria lumii. Scuipă asupra ei, dar trebuie s'o primeşti, fiindcă n'ai alta mai bună.

Convorbirea se prelungi astfel până seara, bat-

jocoritoare, filosofică şi din ce în ce mai străină de fiinţa lor. Văzându-i şi auzindu-i, ai fi zis că sunt doi prieteni buni cari nu s'au certat niciodată. Această linişte se ivise în viaţa lor după fiecare scandal: când inimile tăceau, înţelepciunea se potolea şi ea.

Lui Laurent îi era foame şi întrebă pe Tereza dacă vrea să mănânce împreună.

— Ei bine, dar plecarea ta? îi zise ea. Ar trebui să te grăbeşti.

— Dacă nu mai pleci tu, nu plec nici eu.

— Plec, dacă tu rămâi.

— Ei bine, plec, Tereza. Adio!

Ieşi numaidecât şi se întoarse peste un ceas.

— Am ajuns prea târziu, zise el, rămâne să plec mâine. Tu n'ai mâncat încă!

Tereza, prinsă în vârtejul gândurilor, îşi uitase mâncarea pe masă.

— Draga mea Tereza, îi zise el, fă-mi cea din urmă bucurie; vino să mâncăm undeva şi haidem astăseară la un spectacol. Vreau să-ţi rămâi prieten, numai prieten. Asta pe mine mă va cuminţi şi va fi bine pentru amândoi. Pune-mă la încercare.

N'am să mai fiu gelos, neliniştit şi îndrăgostit de tine. Uite, să ştii, am o altă amantă, o femeiuşcă frumoasă din lumea mare, plăpândă ca o pitulice, albă şi fină ca un fir de lăcrămioară. E o femee măritată. Sunt prieten al amantului ei, pe care îl înşel. Am doi vrăjmaşi, două prilejuri de a muri decâteori mă întâlnesc cu ei. Asta e taina iubirii mele. Prin urmare simţurile şi închipuirea îmi sunt pe deplin mulţumite; nu simt nevoia decât să-mi împac inima şi gândurile cu bogăţia inimii şi a gândurilor tale.

— Nu primesc, zise Tereza.

— Cum, ai avea nesocotinţa să fii geloasă de-o făptură pe care n'o mai iubeşti?

— Nu, fără îndoială. Viaţa mea n'o mai pot jertfi pentru nimeni şi nu înţeleg să mai leg o prietenie ca aceea de care îmi vorbeşti. Vino să mă vezi, ca toţi ceilalţi prieteni ai mei; dar nu-mi cere o astfel de intimitate, nici cel puţin de ochii lumii.

— Pricep, Tereza; ai un alt amant.

Tereza ridică din umeri şi nu răspunse. El se simţia chinuit de râvna s'o vază pradă unui capriciu, cum fusese şi el faţă de ea. Tăria lui reînsufleţită avea nevoie de-o nouă luptă. Aştepta cu nerăbdare s'o vadă împotrivindu-se, ca s'o poată mustra şi despreţui şi la urmă să-i mărturisească, fără înconjur, că inventase această amantă numai ca s'o silească să se dea pe faţă. Nu pricepea câtuş de puţin tăria sufletească a Terezei. Voia mai bine să se ştie urât şi înşelat decât plictisitor şi nechemat.

Ea îl obosi în cele din urmă cu mutismul ei.

— Noapte bună, zise el. Mă duc să mănânc, apoi mă duc la un bal la Operă, dacă nu cumva m'oi îmbăta.

Tereza, când rămase singură, căută să pătrundă pentru a mia oară prăpastia acestei ursite ciudate. Ce-i lipsea ca să aibă soarta cea mai frumoasă din lume? Judecata.

— Dar ce înseamnă oare judecata? se întrebă Tereza, şi cum poate exista geniul fără ea? Oare numai fiindcă e o putere prea mare care o poate ucide şi căreia îi poate supravieţui? Sau această raţiune e o însuşire stingheră, a cărei legătură cu celelate însuşiri nu e niciodată de trebuinţă?

Căzu într'un fel de visare. Îi păruse totdeauna că raţiunea e un amestec de gânduri, şi-atât; că fiecare însuşire a unei făpturi întregi îi împrumuta rând pe rând câte ceva; că ea era ţinta şi mijlocul fiecăreia; că nici o operă aleasă nu se

putea desăvârşire fără ea şi că nici un om nu putea să fie preţuit dacă se hotărîse s'o calce în picioare.

Işi desfăşura în minte vieţile marilor artişti şi se gândea mai ales la contimporani. Vedea pretutindeni adevărul în legătură cu visul spre frumos, şi cu toate astea, pretutindeni întâlnea un groaznic amestec de virtute şi decădere, ca în făptura lui Laurent. Visul spre desăvârşire era o boală a vremii pe care o trăia şi Tereza. Era ceva nestatornic sădit în firea tinereţii, care o făcea să dispreţuiască o bucurie firească, după cum dispreţuia şi îndatoririle unei vieţi obişnuite. Prin voia întâmplării, fără să fi dorit ori să fi prevăzut, Tereza se vedea svârlită în bezna iadului omenesc. Devenise tovarăşa, jumătate din făptura intelectuală a unui nebun sublim, a unui geniu; lua parte la agonia nesfârşită a lui Prometeu şi la veşnica renaştere a furiilor lui Oreste; îndura tot felul de dureri neînţelese, fără să ştie de ce, fără să poată găsi un leac.

Dumnezeu stăruia încă în frământarea acestor suflete răzvrătite, fiindcă, în anumite clipe, Laurent devenea bun şi împăciuitor; izvorul curat al inspiraţiei divine nu secase; nu era un talent risipit, era mai mult un om de mare viitor. Trebuia să-l părăsească, să-l lase pradă neliniştei şi deplinei istoviri?

Am spus că Tereza cercetase adâncurile acestei prăpăstii şi-i cunoştea oarecum puterea de a ucide. Talentul şi firea ei porniseră de multe ori pe aceeaş cale a desnădejdii. Avusese această revoltă împotriva suferinţii, care te face să vezi în mare mizeriile şi necuprinsul închipuirii, dar, printr'o reacţiune firească, spiritul ei nu mai căuta altceva decât *adevărul*, care nu e nici una nici alta, nici ideal fără frâu, nici faptă fără poezie. Ea simţia că aci e frumosul şi că numai în tovărăşia vieţii

materiale, simple şi adevărate, putea intra în viaţa logică a sufletului. Se mustra fără cruţare că nu căutase mai de mult să se îngrijească de sine; apoi, după o clipă, se mustra că prea se temuse de soarta ei în faţa primejdiilor ce căutau să înghită soarta lui Laurent.

Prin toate aceste glasuri, prin glasul părerilor şi prin glasul prieteniei lumea îi striga să se ridice, să ducă lupta până la capăt. Asta era datoria ei, după părerea lumii, care în astfel de împrejurări nu se mai poate schimba: «Urmează calea cea mai bună, lasă-i să piară pe cei nevrednici!» Iar religia sufletelor adăoga: «Înţelepţii şi bunii vor moşteni fericirea veşnică, orbii şi răzvrătiţii vor fi svârliţi în iad.» Prin urmare, ce-i pasă celui cuminte dacă piere nesocotitul?

Tereza se revolta împotriva acestei hotărîri.

— In ziua când mă voi crede o făptură desăvârşită, cea mai curată şi mai vrednică depe pământ, îşi zise ea, nu voi mai îngădui morţii să spulbere pe cei nevrednici, dar, dacă ziua aceea se va ivi într'adevăr, de unde ştiu că n'am să fiu eu mai nebună ca toţi nebunii? Inlături nebunia deşertăciunii, mama egoismului! Mai bine să suferi pentru alţii decât pentru tine!

Era aproape de miezul nopţii când se ridică din fotoliul în care se lăsase să cadă, istovită, neputincioasă; trecuseră patru ceasuri! Un comisionar aduse o cutie şi o scrisoare. In cutie se aflau un domino şi-o mască neagră. Scrisoarea nu cuprindea mai mult de câteva cuvinte, scrise de mâna lui Laurent:

— *Senza veder, senza parlar...*

Fără să se vadă, fără să-şi vorbească... Ce însemna această enigmă? Voia oare s'o cheme la bal mascat ca s'o neliniştească printr'o aventură banală? Voia să încerce s'o iubească fără s'o

recunoască? Asta era fantezie de poet, ori insultă de om desfrânat?

Tereza dădu înapoi cutia şi căzu în fotoliu; neliniştea n'o lăsa să se mai gândească. Nu era mai bine să încerce să smulgă din rătăcirile iadului această biată victimă?

— Am să mă duc, îşi zise ea; îl voi urmări pas cu pas; voi căuta să văd totul, să-i cunosc viaţa pe care o duce fără mine: numai astfel voi putea înţelege dacă e ceva adevărat din tot ce-mi spune, dacă iubeşte răul din nesocotinţă sau din plăcerea de-a chinui, dacă într'adevăr are gusturi josnice ori caută numai să uite mâhnirea ce-i roade sufletul. Aflând tot ce n'am vrut să ştiu, despre el şi despre lumea în care trăieşte, tot ce-am căutat să îndepărtez cu desgust din amintirile lui şi închipuirea mea, voi descoperi poate un mijloc să-l smulg din prăpastia peirii.

Îşi aduse aminte de dominul negru pe care i-l trimisese Laurent şi pe care îl privise de-abia în treacăt. Trimise să-i se aducă un costum napolitan, îşi acoperi obrazul sub mască, îşi ascunse părul cu grije, se împodobi cu panglici de toate colorile, ca să nu poată fi recunoscută, dacă cumva Laurent ar fi bănuit că e ea, şi, urcându-se într'o trăsură, porni de-a dreptul, singură, la balul dela Operă.

Nu mai fusese niciodată la bal. Masca îi părea ceva de nesuferit, care o înăbuşia. Nu încercase niciodată să-şi schimbe glasul şi n'ar fi vrut câtuş de puţin să fie recunoscută. Se strecură mută prin coridoare, căutând colţurile cele mai ascunse când se simţia obosită, fără să se oprească atunci când vedea c'o urmăreşte cineva, prefăcându-se că trece înainte şi izbutind mai uşor decât ar fi crezut să rămâie cu totul singură în zăpăceala unei lumi dornică de petrecere.

Era pe vremea când nu se dansa mai deloc la balurile dela Operă; singurul costum îngăduit era dominul negru. Era prin urmare o îngrămădire posomorâtă ca înfăţişare, dar tot atât de preocupată cu intrigile, ca la oricare altă reuniune de acest fel, mai impunătoare însă privită de sus, în amestecul ei. Deodată, însă, orchestra începea să cânte un cadril svăpăiat; te-aşteptai ca mulţimea să pornească în goană nebună prin sală, dar nimeni parcă nu se gândea la asta. Furnicarul negru se plimba mai departe, în linişte, şopotind într'un vuiet surd care sfârşea c'o pocnitură de pistol, final ciudat, fantastic, care totuşi nu era în stare să risipească vedenia acestei serbări lugubre.

Timp de câteva clipe Tereza fu mulţumită de această privelişte, astfel că uita unde se află, crezându-se în lumea unor visuri triste. Il căuta pe Laurent, dar nu-l găsea.

Intră într'o altă sală, unde şedeau de vorbă, fără muzică, nemascaţi, bărbaţi cunoscuţi în tot Parisul şi după ce făcu înconjurul acestei încăperi, se pregătea să plece, când auzi pe cineva rostindu-i numele într'un colţ. Intoarse capul şi-l zări pe Laurent între două femei mascate cari vorbeau cu glas stins, obosit parcă, lucru care desvăluie sleirea simţurilor şi amărăciunea gândurilor.

— Ei bine, zicea una din ele, ai părăsit-o pe vestita ta Tereza? Pe semne că te-a înşelat acolo, în Italia, şi n'ai crezut asta până acum.

— A început să creadă în ziua când a izbutit să-l gonească pe fericitul rival, adăogă cealaltă.

Tereza fu crud rănită; văzând în ce apă murdară se scaldă sfârşitul romanului ei de dragoste, cu atât mai mult cu cât îl văzu pe Laurent zâmbind, spunând celor două femei că vorbesc prostii,

apoi schimbând vorba, fără nici un fel de tresărire, parcă n'ar fi avut de ce să-l turbure cuvintele rostite pe seama ei. Nu-l crezuse niciodată atât de străin de prietenia ei. Acum știa totul. Se opri în loc să asculte: simția sub mască o sudoare rece ce-i îngheța obrajii.

Totuș, Laurent spunea celor două femei lucruri cari puteau fi auzite de toată lumea. Erau cuvinte fără rost, șoptite de un om bine crescut, care voia să le distreze. Erau proaste și'n fața lor el căscă de câteva ori, căutând parcă să se ferească de ochii celorlalți. Nu-i păsa însă că poate fi văzut într'o astfel de tovărășie, lăsându-se să i se facă curte, căscând mai mult de oboseală decât de plictiseală, blând, nepăsător, binevoitor chiar, vorbind femeilor decăzute parcă ar fi vorbit unor femei din lumea mare, socotindu-le prietene bune și serioase, cari îi puteau aminti totdeauna lucruri plăcute, vrednice să fie povestite.

Asta ținu mai bine de un sfert de ceas. Tereza nu se mișcase din colțul ei. Laurent îi întoarse spatele. Ședea pe-o canapea, în dosul unei oglinzi, astfel că din față nu putea fi văzut. Când grupuri de măști, venind din spre coridoare, se opreau lângă el în amestecul de chipuri negre ce păta oglinda, Tereza nu se mai recunoștea. Laurent o zări însă de câtevaori, fără să se gândească la ea; dar, puțin câte puțin, nemișcarea acestui chip mascat îl neliniști și rosti către cele două femei arătând-o prin oglindă:

— Oare vouă nu vi se pare îngrozitoare masca ce-o purtați pe față?

— Ți-e frică?

— Nu, de voi nu: știu cum vi-i nasul sub bucata de cârpă; dar mi-e teamă de-un chip pe care

nu-l cunosc şi care mă ţinteşte cu privirea aprinsă: plec de-aci, nu mai pot sta.

— Asta înseamnă, reluară ele, că te-ai plictisit de noi.

— Nu; balul mă plictiseşte. Te înăbuşi aci. Vreţi să mergeţi să vedem cum ninge? Eu mă duc la Boulogne.

— Numai acolo nu mergem.

— Bine, rămâneţi. Cine vrea să meargă în domino la *Bois de Boulogne* cu mine? strigă el cu glas ridicat.

Un grup de măşti îl înconjură ca un stol de lilieci.

— Cât dai? zise una.

— Imi faci portretul? întrebă alta.

— Pe jos ori călare? zise a treia.

— O sută de franci de cap, răspunse el, nu facem altceva decât să ne plimbăm prin zăpadă la lumina lunii. Eu vă urmăresc de departe. Vreau să văd cum vă şeade... Câte sunteţi? adăogă el după câteva clipe. Zece? Foarte bine. Să mergem.

Trei din ele nu se mişcară din loc, zicând:

— N'are niciun ban. Ne vom îmbolnăvi de pneumonie şi-atât.

— Nu mergeţi? le întrebă el. Rămân şeapte. Bun număr cabalistic; cele şeapte păcate. Slavă lui Dumnezeu! Credeam c'o să mă plictisesc, dar iată o petrecere care-mi place.

— O fantezie de artist, îşi zise Tereza... Îşi aduce aminte că e pictor. Nimic nu e pierdut.

Urmări această ciudată tovărăşie până la intrare, ca să se încredinţeze că planul lui Laurent era pus în aplicare, dar frigul de-afară spulberă hotărîrea femeilor şi Laurent să văzu silit să renunţe. Ţoţi erau de părere să sfârşească balul printr'un chef.

— Nu, asta nu vreau! zise el. Sunteţi fricoase şi egoiste, întocmai ca femeile cinstite. Plec să-mi caut o tovărăşie mai plăcută. Cu atât mai rău pentru voi.

Dar femeile îl târau în sala cea mare, unde se întovărăşi cu alţi tineri, un grup de neruşinaţi, şi se încinse între ei o convorbire atât de josnică, încât Tereza, învinsă de un amar desgust, se retrase zicându-şi că e prea târziu. Lui Laurent îi plăcea viciul: ea nu mai putea să-l aducă pe o cale dreaptă.

Dar lui Laurent îi plăcea viciul cu adevărat? Nu, sclavului nu-i place jugul şi biciul; dar când eşti sclav din vina ta, când de bunăvoie ţi-ai pierdut libertatea, nesocotind curajul şi prevederea, te obişnuieşti cu josnicia şi suferinţa: în această privinţă se poate aminti povestea veche că, atunci când Jupiter aducea pe un om într'o astfel de stare îi răpea jumătate din suflet.

Când robia trupului era fructul groaznic al victoriei cerul parcă avea milă de cel înfrânt; dar, când sufletul se lasă târât de desfrâu, pedeapsa e a lui întreagă. Laurent nu mai putea nădăjdui altceva de-aci înainte. S'ar fi putut răscumpăra, Tereza făcuse totul pentru el; pierduse şi ea jumătate din suflet; toate însă fuseseră de prisos.

Pe când se urca în trăsură ca să plece spre casă, un om aproape nebun se aşeză numaidecât lângă ea. Era Laurent. O recunoscuse, în clipa când pleca din sală, după un gest de spaimă, pe care ea-l făcuse fără să-şi dea seama.

— Tereza, îi zise el, să ne întoarcem în bal. Vreau să spun bărbaţilor: Sunteţi nişte fiare! Iar femeilor: Sunteţi nişte vipere! Vreau să strig numele tău, numele tău sfânt, ca să-l audă mulţimea ticăloşilor; vreau să-ţi cad la picioare, să

muşc din ţărână, chemând asupră-mi toate blestemele, toate umilinţele, toate ocările! Vreau să mă spovedesc cu glas tare în mijlocul acestei mascarade, cum făceau cei dintâi creştini în templele păgâne, ca să se simtă înalţi prin lacrimile pocăinţii şi spălaţi prin sângele martirilor...

Această risipă de vorbe ţinu până ce Tereza îl aduse acasă. Ea nu pricepea cum putea acest om să devie pătimaş până la nebunie, îndată ce-o zărea, când până aci părea stăpân pe el şi dornic să-şi petreacă vremea în mijlocul celorlalte femei.

— Numai eu te-am înnebunit, zise ea. Adineauri ţi se vorbea de mine ca de-o mizerabilă, şi asta te lăsa cu totul nepăsător. Am devenit pentru tine un fel de fantomă răzbunătoare. Eu n'am dorit asta. Să ne despărţim cât mai în grabă, fiindcă ştiu că nu pot să-ţi fac decât rău.

XVI

A doua zi, cu toate acestea, re întâlniră din nou. El o rugă să-i îngăduie cea din urmă zi de convorbire frăţească şi de plimbare *burgheză*, prietenească, liniştită. Porniră împreună la grădina Plantelor, se opriră sub un cedru înalt şi urcară în labirint. Vremea era frumoasă; nu rămăsese nici urmă de zăpadă. Un soare palid scânteia printre nouri vineţi. Mugurii plantelor erau plini de sevă. Laurent era poet, numai poet şi artist contemplativ în ziua aceea; îl cuprinsese o linişte adâncă, nu-l mai chinuiau remuşcările, nici dorinţele, nici speranţele; în unele clipe părea vesel, fericit chiar. Tereza, care îl privea

mirată din când în când, nu credea că într'adevăr totul se sfârşise între ei.

Dar furtuna se ivi a doua zi şi mai groaznică, dintr'odată, cum se ivesc norii pe cerul de vară, numai fiindcă a fost vreme frumoasă în ajun.

Apoi, cu fiecare zi, totul se posomora, parcă ar fi fost sfârşitul lumii: fulgere repezi spintecau adâncurile întunecate.

Într'o noapte, Laurent veni la Tereza foarte târziu, într'o stare de rătăcire nemaipomenită; se întinse pe canapeaua din salon şi adormi numaidecât.

Tereza trecu în atelier şi rugă pe Dumnezeu din adâncul sufletului s'o scape de-acest chin ucigător. Era disperată; nu mai putea îndura. Plânse şi se rugă toată noaptea.

Se lumina de ziuă când auzi sunând clopoţelul dela intrare. Caterina dormea; Tereza crezu că era vreun trecător întârziat care nu-şi mai nimereşte casa. Auzi din nou clopoţelul, care sună de trei ori. Se duse să privească prin fereastra dela scară, deasupra uşii dela intrare. Zări un copil de zece până la doisprezece ani, a cărui înfăţişare arăta îndestularea şi-al cărui chip ridicat spre ea părea de înger.

— Ce e, copile? întrebă ea; te-ai rătăcit cumva?

— Nu, răspunse el, am fost trimis aci; caut pe o doamnă care se numeşte d-ra Jacques.

Tereza coborî, deschise uşa, şi privi pe copil c'o mută înduioşare. Îi părea că-l mai văzuse cândva, sau că semăna cu vreun copil pe care îl cunoscuse şi-al cărui nume nu şi-l mai amintea. Copilul părea de-asemeni turburat şi nehotărît.

Ea îl luă în grădină ca să-l întrebe ce vrea; dar în loc să răspundă:

— D-ta eşti, zise el tremurând, d-ra Tereza?

— Eu sunt, copilul meu; ce vrei tu? Ce pot să fac pentru tine?

— Să mă iei la d-ta şi să nu ne mai despărţim, dacă vrei.

— Dar cine eşti tu?

— Sunt fiul contelui de...

Tereza înnăbuşi un ţipăt şi cea dintâi mişcare a ei fu să îmbrăţişeze copilul; deodată însă, asemănarea lui cu chipul ei pe care îl zugrăvise în cele din urmă, privindu-se în oglindă, ca să facă un dar mamei sale, o lăsă încremenită.

— Aşteaptă! zise ea, luând copilul în braţe c'o mişcare nesocotită parcă. Cum te chiamă?

— Manoil.

— Doamne, dar cine e mama ta?

— Este... Dar am fost povăţuit să nu-ţi spun numaidecât. Mama mea a fost la început contesa de..., acolo, în Havana: nu mă iubea şi-mi spunea totdeauna: «Nu eşti copilul meu şi nu te pot iubi.» Dar tatăl meu mă iubea şi-mi spunea: «Eşti numai al meu; tu nu ai mamă.» Şi-apoi a murit, acum optsprezece luni, şi-atunci contesa a spus: «Acum eşti al meu şi va trebui să stai lângă mine.» Aceasta din pricină că tatăl meu îi lăsase bani, cu condiţia ca ea să spună că sunt şi al ei. Dar ea nu m'a iubit niciodată şi mă plictiseam, când un domn din Statele-Unite, pe care îl chiamă Richard Palmer, a venit să mă ceară. Contesa a spus: «Vrei să te duc la mama ta adevărată, care va fi mulţumită să te vadă?» I-am spus: «Da, vreau.» Atunci, domnul Palmer a venit peste noapte, într'o barcă, fiindcă noi locuiam la ţărmul mării; eu m'am sculat încet din pat, ca să nu audă nimeni, şi-am mers până la o corabie mare, apoi am trecut marea, şi iată-ne ajunşi aci.

— Ai ajuns aci! zise Tereza, strângând copilul la sân şi, sguduită de-un tremur neobişnuit, îl săruta mereu în timp ce vorbea; unde e Palmer?

— Nu ştiu, răspunse copilul. M'a adus până aci la poartă şi mi-a zis: Sună! Apoi nu l-am mai văzut.

— Să-l căutăm, zise Tereza ridicându-se; poate că nu e departe.

Şi, alergând cu copilul, îl găsi pe Palmer, ascuns la câţiva paşi, aşteptând să vadă dacă copilul va fi într'adevăr recunoscut de mama lui.

«Richard! Richard! strigă Tereza, aruncându-se la picioarele lui în mijlocul străzii încă pustii, lucru pe care, de altfel, l-ar fi făcut chiar dacă-ar fi fost plină de lume. Tu eşti *Dumnezeu* pentru mine...»

Şi nu putu să spuie mai mult; înnebunise parcă şi se simţia înnăbuşită de lacrimile bucuriei.

Palmer o duse sub copacii Câmpiilor-Elisee şi se aşezară pe-o bancă. Ei îi trebui un ceas până să se liniştească, să-şi vie în fire şi să-şi mângâie copilul fără să plângă cu hohot.

— Acum, îi zise Palmer, eu mi-am plătit datoria. Mi-ai dăruit zile de nădejde şi de fericire şi nu voiam să te las nerăsplătită. Iţi dăruiesc, la rându-mi, o viaţă întreagă de mângâiere şi de împăcare, căci acest copil e un înger, şi-mi e greu să mă despart de el. L-am lipsit de-o moştenire şi-acum trebuie să-i dau alta în schimb. N'ai dreptul să te împotriveşti; mi-am luat toate măsurile şi toate sunt în rânduială. El are în buzunar un act care îl asigură, atât pentru prezent cât şi pentru viitor. Adio, Tereza. Socoteşte-mă prietenul tău, şi'n viaţă şi după moarte.

Palmer plecă fericit, făcuse o faptă bună. Tereza nu mai vru să calce cu piciorul în casa unde dormea Laurent. Luă o trăsură, după ce trimise

Caterinei mai multe porunci printr'un comisionar, şi se opri la o cafenea în tovărăşia copilului. Toată ziua o petrecură împreună, colindând străzile şi pregătindu-se pentru o lungă călătorie. Seara, Caterina se ivi cu pachetele cumpărate peste zi, şi Tereza plecă să-şi ascundă copilul, fericirea, odihna, munca, bucuria, viaţa ei, în fundul Germaniei. Simţia o fericire egoistă; nu se mai gândia ce va deveni Laurent fără ea. Era mamă, şi mama se înstrăinase cu totul de amantul ei.

Laurent dormi toată ziua şi se trezi într'o posomorîtă singurătate. Se sculă şi 'ncepu s'o blesteme pe Tereza că plecase la plimbare fără să-i lase de mâncare. Se miră însă când n'o văzu nici pe Caterina, dădu casa dracului şi plecă.

Numai după câteva zise pricepu ce i se întâmplase. Când văzu casa în care locuise Tereza că se închiriează, când văzu mobila împachetată sau vândută, în vreme ce el aştepta mereu un cuvânt dela ea, pierdu orice nădejde şi nu mai căuta s'o întâlnească.

Deabia după un an putu să trimită o scrisoare Terezei. Se învinuia pentru toată nenorocirea ce-i pricinuise şi cerea să rămâie prieteni ca altădată; apoi, când era vorba de dragoste, sfârşea astfel:

«Ştiu bine că nu mai pot aştepta nimic dela tine, căci te-am blestemat şi, în desnădejdea că te-am pierdut, mă silesc în toate chipurile să te uit. Da, am căutat să te văd cum nu erai; te-am vorbit de rău faţă de toţi acei ce nu te-au cunoscut. Te-am nesocotit, după cum te nesocotisem când erai aci. Dar de ce nu mai eşti aci? Din vina ta sunt nebun; nu trebuia să mă părăseşti... Oh, nenorocitul de mine, simt că te urăsc când ştiu bine că te ador! Simt că toată viaţa

te voi iubi şi te voi blestema... Văd acum că mă urăşti. Te-aş omorî, de-aş putea. Dar, dacă aş fi aci, aş cădea în genunchi în faţa ta! Tereza, Tereza, ai devenit oare un monstru, care nu cunoaşte îndurarea? Oh, ce pedeapsă mai groaznică poate fi în afară de iubirea pe care n'o poţi înnăbuşi, alături de mânia care nu-ţi foloseşte? Ce-am făcut, Dumnezeule, ca să fiu astfel pedepsit, să pierd totul, până şi dreptul de a iubi şi a urî?»

Tereza îi răspunse:

«Adio pentru totdeauna! Să ştii însă că tot ce-ai făcut împotrivă-mi, am iertat, şi pentru tot ce vei face de-acum înainte, vei fi iertat de-asemeni. Dumnezeu pedepseşte pe anumiţi oameni de geniu să rătăcească în furtună şi să creeze în durere. Am căutat să te cunosc îndeajuns, în umbra şi lumina ta, în măreţia şi slăbiciunea ta, ca să mă încredinţez că eşti victima soartei şi că nu poţi fi pus în aceeaş balanţă cu ceilalţi oameni. Suferinţa şi îndoiala ta, ceeace tu numeşti pedeapsă, e poate singurul mijloc de înălţare pentru tine. Invaţă prin urmare să te supui. Ai căutat pe toate căile să ajungi pe culmea fericirii, şi n'ai întâlnit-o decât în vis. Ei bine, visurile tale, copilul meu, sunt realitatea, darul, viaţa ta; nu eşti artist? Fii liniştit, Dumnezeu te va ierta, fiindcă n'ai putut iubi. Te-a condamnat la cea mai nepotolită sete: aceea de a voi să cucereşti o femee. Tinereţea ta însă n'a putut fi cucerită de-această femee. Femeile viitorului, acele ce-ţi vor contempla opera din veac în veac, iată surorile şi amantele tale.»

SFÂRŞIT

Citiţi cărţile de succes apărute în Editura «CUGETAREA»

PITIGRILLI:

FECIOARA DE 18 CARATE
C O C A I N A
CENTURA DE CASTITATE
ATENTATUL LA PUDOARE
MAMIFERE DE LUX

GUIDO DA VERONA:

MIMI BLUETTE

ANITA LOOS:

BARBAŢII PREFERA BLONDELE

DAMIAN STANOIU:

FETE ŞI VADUVE

C. ARDELEANU:

CASA CU FETE

PANAIT ISTRATI:

SPOVEDANIA UNUI INVINS
H A I D U C I I

SERGIU DAN:

DRAGOSTE ŞI MOARTE IN PROVINCIE

LEONHARD FRANK:

FRATE ŞI SORA

Dr. MICHAIL PRUNK:

MISTERELE ŞI TECHNICA SEXUALITAŢII